

પરમ પૂજ્યપાદ સિદ્ધાન્ત મહોદય, કર્મ-
સાહિત્ય નિષ્ણાત, ગન્ધાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્
વિજય ગ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજના સાહેબના શિષ્ય-
રત્ન પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી ચન્દ્રકેશભટ્ટવિજયજી મ.
સા. ની ગ્રેસુલાથી રાજસ્થાન-પારીવ નિવાસી શાહ
નવલમલ પાનાચંદ તથા સ્વર્ગીય રત્નકૃષ્ણ શ્રીમતી
ગંગાબેનના સુપુત્ર પ્રતાપચંદે કરેલ વર્ષિતપત્રની
આરાધનાર્થે વિ. સં. ૨૦૩૬ ના આશ્વયુજીયાના
પાસળા પ્રસંગે વર્ષિતપ કરનાર પુણ્યાત્માઓની
અનુમોદનાર્થે સાદર સમર્પણ.

લિ.

નવલમલ ગુલાબચંદ

ગુરેન્દ્ર, અધિન, વિકાસ, તથા બાદલ



કર્મ

શા. નવલમલ ગુલાબચંદ એન્ડ કું
૨૩/૨૫, ત્રીજી અગીઆરીસેન, મુંબઈ-૩





स्वरक्षायी सर्वरक्षा

मुनिश्री चन्द्रशेखरविजयश

પ્રકાશક :

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ
૫૦૮૨/૩, બીજો માળે,
ચાલિકે ઇન્સ્ટિટ્યૂટ સામે,
રત્નપોળના નાકે,
માંધી રોડ, અમદાવાદ-૧

ફોન : ૩૮૫૭૨૩



લેખક-પરિચય :

સિદ્ધાન્તમહોદય સંચારિત્રચૂડામણિ
સ્વ. પૂજ્યપાદ આ. લગ્નવંત શ્રીમદ્વિજય
પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના વિનેય
મુનિશ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી



પ્રથમ સંસ્કરણ નકલ ૨,૦૦૦
વિ. સં. ૨૦૩૩, તા. ૫-૧-'૭૭

દ્વિતીય સંસ્કરણ : નકલ : ૨,૦૦૦
વિ. સં. ૨૦૩૬, તા. ૨૦-૧-'૮૦



સર્વાધિકાર સુરક્ષિત



મુદ્રક :

જ્યોતિષલાલ મણિલાલ શાહ
ધી નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
ધીર્કાંટા રોડ, અમદાવાદ.

જયઉ સવ્યસાચી

એ બોલે

અંતસ્તથર્મા સનત વહી જતી જીની જીની વ્યથાએ
જ આ પુરતકના ચિંતનનો ફાલ તૈયાર કરી આપ્યો છે.

એક વાત સચોટપણે હૃદયમાં જડાઈ ગઈ છે કે
સ્વ-પરને ભગતી કાઈ પણ શુભ પ્રગતિની સફળતા પર-
મેદિની શરણાગત સાધ્ય વિના સંભવિત જ નથી. સધળા
પ્રશ્નોનો આ એક જ ઉત્તર જણાય છે; સધળી સમસ્યાનો
આ જ ઉકેલ દેખાય છે; સધળી મયામજોનો આમાં જ
વિરામ લાગે છે.

સધળા ય ઝંઝાસાનોના આ લાખ્યા છે; શોષ: અગેષ...

કે ચરણ-ચરણ વિના બધું નકામું.

કે ચરણ-ચરણ વિના કયાંય આગળ વધી ન શકાય.

કે ચરણ-ચરણ જ સર્વના કમ્યાણનું ઉદ્ગમસ્થાન છે.

એમાંથી જ સુદમનું વિશુદ્ધ બગે ઉદ્ભવે; પુણ્યનું
સાન્નિધ્ય સાંપડે એ જ બધા પ્રશ્નોનો ઉકેલ લાવે.

આમાં સ્વરક્ષા નિશ્ચિત બની જાય છે. એ સ્વરક્ષા
જ શુદ્ધિ અને પુષ્ટિનાં માધ્યમો દ્વારા સર્વશક્ષામાં પરિભ્રમવા
લાગે છે.

જીવન આખાવની-પ્રસ્તાવના રૂપ આધિસ્તકની આપ્રિ
વધુ તો સી પ્રસ્તાવના કરવી એ જ સમજાતું નથી.

મુ. ખાપર [મહારાષ્ટ્ર]

વિ. સં. ૨૦૩૩, મામસર વદ-૭ } ગુરુપાદ પદ્માંરવિન્દ
વીરસં. ૨૫૦૩, તા. ૧૩/૧૨/૭૬ } શ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયજી

અનુક્રમ

પૃષ્ઠ

૧. જગમગતું સર્વશાસન	૩
૨. ધર્મ અને શાસન	૭
૩. જિનોપકાર	૨૫
૪. આયાવર્તની લોખંડી તાકાતનાં ચરણો	૩૦
૫. સ્વરક્ષા	૬૨
૬. અરિહંતની શરણાગતિમાં સૂક્ષ્મ બલોત્પાદ	૭૨
૭. પુણ્ય : એક અપરિહાય શક્તિ	૭૮
૮. શરણાગતિની અનેક રીતો	૯૯
૯. શૌર્ય : શુદ્ધિ : શક્તિ	૧૦૬
૧૦. સાચા શાસનસંરક્ષકો	૧૦૯
૧૧. જરૂરી બે શુભો	૧૨૩
૧૨. અને....છેલ્લે....	૧૩૨



તાંસ્નાનાપરમેશ્વરાદપિ પરાન્, માર્યઃ પ્રસાદં નયન્ ।
 તેસ્તસ્તત્તદુપાયમૃદ ! મગયન્ ! આત્મન્ ! કિમાયાસ્યાસ ॥
 દન્નાત્માનમપિ પ્રસાદય મનાઘ્ યેનાસર્તા સમ્પદઃ ।
 માપ્રાપ્ય પરમેડપિ તેજસિ તથ પ્રાપ્યં સમુદ્ગમ્મતે ॥
 —યોગશાસ્ત્ર



દે ! જગતના જીવોને તો ઠીક પછુ;
 પરાયા જીવોના સ્વામિત્વ ખાતર પ્રભુને
 ય રીઝવી દેવાના તે તે મૂઢ પ્રયત્નોમાં
 હે આત્મા ! શું કરવા નાહક લાગી
 પડ્યો છે ?

આના કરતાં તો તું તને જ ધાડાક
 પ્રસન્ન કરી દે ને ? [જિનાશાઓનું
 અગ્નિશુદ્ધ પાલન કરવા દ્વારાસ્તો]
 પછી...આ જગતની ભૌતિક સમ્પત્તિ-
 ઓનો તો શું ? પછુ તારામાં જ
 યુપાયેલા તેજોમય સાઆન્યનો તું
 માલિક બની જઈશ !

૭૨

તથા.

નિવાળા.

અગમગતું સર્વજ્ઞ-શાસન

[૧]

“એ, દુષ્પાત્ર ભગવન! આપ સર્વજ્ઞ છો” એ અકાદ્ય સત્યનો નિર્ઘુય કરવા માટે અમારે શાશ્વોના સાગરમાં કયાંય ઢિઢે દૂબડી માસ્વાની જરૂર નથી. આપે જે પરબ્રહ્મવનિકાય [પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેડિકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, ત્રસકાય]નું જે સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે; એતું જે વિભાગીકરણ કયું છે એ નિરૂપાય જ આપની સર્વજ્ઞતાને સાબિત કરી દેવા માટે પર્યાપ્ત થઈ પડે છે.

“જે ચિંતન-પથ ઉપર બીજાઓ ડગ પલ્લ માંડી શક્યાં નથી; જ્યાં ડગ માંડવાની ના-હિંમત અને ના-શક્તિના કારણે તો ગૌતમભુષ્પિ કહી લીધું કે, “અધ્યાત્મના ક્ષેત્રમાં જીવડા ગણવાની પંચાતમાં પડવું જ શા માટે જોઈએ? અને...એ તો જ્ઞાતપુત્ર (મહાવીરદેવ) જ સારી રીતે સમજી શકે છે,”—એવા સર્વને અગમ અને અજોચર પથ ઉપર કોઈ પણ પ્રયોગશાળા વિના કે પ્રયોગ વિના આપ જ સડસડાટ ચાલી ગયા; આપનાં એ તમામ નિરૂપણો આજે પણ વિજ્ઞાનની કસોટી ઉપર પાર ઊતરી રહ્યાં છે.

પ્રભો ! પ્રભો ! આ જ આપની સર્વજ્ઞતા ! આ માટે અમારે હવે બીજા કોઈ પુરાવાની જરૂર જ નથી.

આપની કૃપાનો પ્રસાદ પામેલા અમારે મન તો આ
જીવન મોટો મહોત્સવ જ બની ગયું છે !”

આ છે; તર્કશિરોમણિ, કવિવર સિદ્ધસેન દિવાકર-
સૂરિજી મહારાજ સાહેબના દ્વાનિશદ્ધ દ્વાનિશિકાના
તેરમા શ્લોકના ઉદ્દગારો.

“અને.... પરમાત્માના જ્ઞાનામૃતને પામીને મુગ્ધ
બની ગયેલા પેલા સૂરિપુરંદર આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિજી !
જેણે પરમાત્માની હાંસી ઉડાડવામાં જરાય પાછી પાની
કરી નથી એ ભૂતપૂર્વ હરિભદ્ર પુરોહિત કહે છે, “ઓ,
દેવાધિદેવ ! આપનું આગમ વચન મને ન મળ્યું
હોત તો હુમ્મમાકાળના અધકારમય જગતમાં અલગારી
બનીને ટીચાતા, કુટીચા અનાથ એવા, માડું શું થાત ?
એની કદપના કરતાંય મૂંઝાલું બિડું છું.”

પેલો બાપડો શાકચમતાનુયાયી ગોવિંદ પંડિત !
જૈનધર્મનો કદર દેવી ! જૈનાચાર્ય શ્રી ગુપ્તાસૂરિજીને
હરાવવા માટે એને જિનાગમોના અધ્યયનની ખૂબ જરૂર
જણાઈ. તે અધ્યયન માટે ત્રણ ત્રણ વાર દૂર દેશસ્થ
કોઈ જૈન મુનિવરનો શિષ્ય બન્યો. વેષ મૂકીને ગોવિંદ
ત્રણ ત્રણ વાર શ્રીગુપ્તાચાર્યજી પાસે વાદ કરવા આવ્યો.
બિચારો ! પ્રત્યેક વાર ઘોર પરાજયનું કલંક પામ્યો !

છેવટે છેલ્લો પ્રયત્ન કર્યો. દીક્ષિત બનેલા ગોવિંદ-
મુનિએ આચારાંગ સૂત્રનું ‘પરજીવનિકાય’ સંબંધિત
અધ્યયન તૈયાર કરવા માંડ્યું. તેમાં વનસ્પતિ આદિ

હવેના હવત્વની સિદ્ધિના તકે વાંચ્યા; પત્રી તો જ્યાં વનસ્પત્યાદિ જુએ ત્યાં તેને હવત્વ દેખાવા લાગે. વનસ્પતિમાં હવત્વસિદ્ધિની દલીલો એને અકાટ્ય જણાઈ.

અને...એ ગોવિંદમુનિ પુકારી લિહ્યા : " અહો આણું જિનદર્શન ! સર્વજ્ઞનું જ આ દર્શન છે ! આની સાથે રમત રમીને તો હું મારો ભવ હારી ગયો ! "

બીજા જ દિવસે જેમને આચાર્યપદ ઉપર આરૂઢ કરવાના હતા તે ગોવિંદમુનિએ શુરુ પાસે ઘોર પશ્ચાત્તાપ કર્યો. પુનઃ મુનિદીક્ષા આપવાની વિનંતિ કરી.

દેવો નોખો અને સાવ અનેાખો હવન-પદ્મો !

ધારાનગરીનો મન્ત્રીશ્વર ધનપાળ ! સત્તાના જોરે જેણે ધારામાંથી જેન સાધુઓની હકાલપટ્ટી જાહેર કરી હતી. એને એના અનુજ શોભન મુનિએ જ તાર્યો ! ઝેરી લાહુ અને વામ્બી દંડી'માં ઝેર અને હવત્વનો સાક્ષાત્કાર કરાવી આપીને સ્તો !

સિદ્ધએન પંડિત, હરિભદ્ર પુરોહિત કે ધનપાળ કવિ-કેવા દિગ્ગજ પંડિતો ! પણ તે ય આ સર્વજ્ઞ-શાસનને એક દી કેવા ઝૂકી ગયા ! કેવા સ્વ-પર કડ્યાણના આરાધકો બની ગયા !

થોડાં જ વર્ષો પહેલાં કલકત્તાના એક અર્જન પંડિતના હાથમાં ' પ્રમાણુનય તત્ત્વાલોકાલંકાર ' નામનો જેન તર્ક-જન્ય આવ્યો. તેનું મનન કરતાં કરતાં જ્યાં ' અકારાદિઃ પૌદ્ગલિકો વર્ણઃ ' સૂત્ર વાંચ્યું ત્યાં એ ખુરશી ઉપર ફસડાઈ પડ્યા. આ સૂત્ર અન્ય સર્વ આર્યશાસ્ત્રો સામે

લપડાક સમુ' હતું. જ્યારે શબ્દને આર્યશાસ્ત્રોમાં આકાશના શુભ તરીકે જણાવીને 'કદી ન પકડી શકાય તેવો' કહ્યો છે ત્યારે આ સૂત્રે તેને 'પૌદ્ગલિક' કહીને 'પકડી શકાય તેવો' જણાવ્યો હતો.

રેડીઓ, ટેલિફોન વગેરે યંત્રોથી પકડાઈ ગયો છે, ફર સુફરવર્તી શબ્દ ! હવે આ સૂત્રની સત્યતા સંબંધમાં શી ખાતરી કરવાની રહી !

અને... એ વિદ્વાન અજૈન પંડિત—જેમનું નામ હરિસત્ય ભટ્ટાચાર્ય હતું—તેમને જૈન ધર્મશાસ્ત્રોના અધ્યયનમાં દિલચ્છરપી લાગી. જેમ તે જિંડું અને સૂક્ષ્મ અવગાહન કરતા ગયા તેમ તારક જિનેશ્વરદેવોથી સર્વજ્ઞતા સંબંધમાં તેમને પાઠી ખાતરી થઈ ગઈ. તેમનું શિર પૂરા અહોભાવથી વિશ્વવાત્સલ્યસ્વરૂપ આહંત્યને ઝડી ગયું.

કેવું મહાન છે આ સર્વજ્ઞ-શાસન ! જેના ભિક્ષુ-પણાની યાચના અડાર દેશનો સ્વામી કુમારપાળ પરમાત્મા પાસે કરે છે. (તવ શાસનસ્ય ભિક્ષુત્વં દેહિ મે પરમેશ્વર !) ઓ, પરમેશ્વર ! મને—૧૮ દેશના સ્વામીને—તારા ધર્મ-શાસનનું ભિક્ષુત્વ (મુનિપણ) ખરે છે ! મને તે ભિક્ષુત્વનું દાન કરો ! એક વખતનો માંસાહારી રાજા પ્રભુ પાસે રંક-ભિક્ષુ થવાની કાકઢીપૂર્વક યાચના કરે છે, એ આ જ ધર્મશાસનની બલિહારી છે ને ! કોટિ કોટિ વંદન, એ સર્વજ્ઞ-શાસનને ! પુનઃ પુનઃ પ્રણિપાત; સર્વના તરણ-તારણહાર દેવાધિદેવને !

ચાલો, આપણે તે શાસનના સ્વરૂપને; તેની મહત્તાને; અને તેના મર્મને સમજવા કોશિશ કરીએ.

ધર્મ અને શાસન

[૨]

[૧] સર્વ મંગલોમાં માંગલ્યરૂપ :

[૨] સર્વ કલ્યાણોત્પન્ન પદ્ય કારણ :

[૩] સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાનભૂત :

જનશાસન સદા જ્યવંતુ છે.

ગણધર ભગવંતપ્રણીત શ્રીજ્યવીરરાય સૂતના છેલ્લા શ્લોકમાં જનશાસનનું આ રીતે સ્વરૂપ વર્ણવાયું છે :

જગતમાં મંગલ ધર્મ છે; પણ જો મંગલમાં મંગલપદ્ય જ ન હોય તો ? દીકરામાં દીકરાપદ્ય જ ન હોય તો ? દેખાવનો રીકરો વસ્તુતઃ દીકરો જ નથી.

મંગલોમાં મંગલપદ્ય [માંગલ્ય] ન હોય તો મંગલોની શી કિંમત ? પછી તે આધારિત કે અધુમના તપરૂપ મંગલ હોય કે નમસ્કારના વપરૂપ મંગલ હોય !

મંગલોમાં માંગલ્યરૂપ છે; જનશાસન...શાસનયુક્ત મંગલ જ સફળ ! શેષ મંગલો વસ્તુતઃ નિષ્ફળ !

સર્વ કલ્યાણોત્પન્ન આદિમ કારણ—મૂળ કારણ પણ તે જ જનશાસન !

અને નવકાર જપથી માંડીને સર્વવિરતિ ધર્મના અહંસુ મુધીના સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાન પણ તે જ જનશાસન !

શાસન વિનાના મંગલો, કડ્યાણો અને ધર્મો વસ્તુતઃ મંગલ નથી; કડ્યાણુત નથી; ધર્મસ્વરૂપ નથી.

મંગલો, કડ્યાણો અને ધર્મોની સફળતા શાસન સાથેના તેમના સંબંધથી જ છે. શાસનવિહોળાં તે બધાં ય સ્વર્ગાદિ આપી શકે; પણ મોક્ષ તો કદાપિ ન આપી શકે.

જો ધર્મોને સફળ જ કરવા હોય તો એકલા ધર્મો ન આચરો, પણ તેમાં 'શાસન' ધાત્રી હો.

જો પાપો છૂટ્યાં છૂટ્યાં જ ન હોય તો ય તેની તાકાતને તોડી પાડવા માટે તેમાં શાસન તો ધાત્રી જ હો.

શાસનયુક્ત ધર્મો સફળિતિ જ આવે.

શાસનયુક્ત પાપકર્મો દુર્ગતિ ન જ આપી શકે.

ધર્મોમાં સફળિતિ આપવાની તાકાત પૂરવી જ પડશે, અને પાપોમાંથી દુર્ગતિ આપવાની તાકાત તોડવી જ પડશે. તે માટે બન્નેમાં શાસનને ધાત્રી હેવું રહ્યું.

શાસન વિનાના ધર્મો સફળિતિ આપી શકતા નથી.

શાસનવાળાં પાપકર્મો દુર્ગતિમાં લઈ જઈ શકતાં નથી.

જુઓ, હવે 'શાસન'નું મહત્ત્વ કેટલું બધું વધી જાય છે ? અપરિહાય જની જાય છે !

તેના વિનાના ધર્મો નકામા થઈ જાય !

તેનાથી યુક્ત પાપો નકામા થઈ જાય ! શું હશે સ્વરૂપ, આ શાસનનું !

નવકાર આદિ મંગલો છે, વિરતિ આદિ કટ્યાણો છે અને આયંજિત્ર, ઉપધાન, લિજ્જમણા, સંઘ વગેરે ધર્મો છે. પણ ‘શાસન’ શું ?

એનો જવાબ અપેક્ષાએ એ છે કે શાસન એટલે નીર્ધ-‘કરદેવોની આજ્ઞાઓ—વિધિનિયંધરૂપ તમામ આજ્ઞાઓ—પ્રત્યે નિરપવાહ પરિપૂર્ણ બદુમાન !

જ્યાં આ બદુમાન છે ત્યાં જ મંગલો, કટ્યાણો અને ધર્મો પ્રાણવંતા બની જાય છે.

જ્યાં આ બદુમાન છે ત્યાં યતાં પાપકર્મો વિચારા-રાંકરાં—બનીને નિઃપ્રાણશાં બની રહે છે !

આજ્ઞા—બદુમાનસ્વરૂપ શાસન છે એ નિશ્ચયદષ્ટિથી આપણે વિચાર્યું.

હવે બ્યવહારદષ્ટિથી ‘શાસન’ વિચારીએ. નિશ્ચયને જે સાધી આપે તે બ્યવહાર.

અનાદિકાળથી ચાર અતિમય સંસારમા પરિજ્ઞમણ કરતા હવને એકદમ તો દેવામાં આજ્ઞા—બદુમાન ઉત્પન્ન થઈ શકતું નથી. એની પૂર્વભૂમિકા રૂપે એને ‘સુખમય સંસાર જ સર્વ દુઃખતું અને સર્વ પાપતું’ મૂળ છે’ એ વાત કર્મલઘુતાદિના કારણે જાય છે. ત્યાર પછી આવા ભયાનક સંસારનો નાશ કરનારા કોણ છે ? વગેરે જિજ્ઞાસા જાય છે. અને ત્યાર બાદ એના નાશક અને આત્મસ્વરૂપના પ્રાપક તરીકે જ્યારે ‘તીર્થ’કરદેવ’ નગરમાં

આવે છે ત્યારે જે આત્મા તેમના પ્રત્યે અસોભાવથી જોવા લાગે છે તે પછી તેમણે જાણવેલી વિધિનિયેધ સ્વરૂપ આજ્ઞાઓ—ક્રિયાત્મક અને જ્ઞાનાત્મક—નું તે યથાશક્ય આરાધના કરવા લાગે છે.

પણ ધર્મક્રિયાઓનું સેવન કરવા છતાં ય વિપય-કપાયની ઉચ્ચ વાસનાઓનું ઝેર જટ ઊતરતું નથી એટલે એ આત્મા ક્યારેક બિન્નતા વગેરે પણ અનુભવે છે. એ વખતે એને ધર્મશુરુ સમજાવે છે કે, “હેવટે પણ આ ધર્મક્રિયાઓ જ તારા વિષયે ઉતારશે; મારે એનું જ ભારે બહુમાન અને શ્રદ્ધાપૂર્વક સેવન ચાલુ રાખ.”

આ સાંભળીને એ આત્મા આંતરવિષયે ઉતારવા સમર્થ એવી એ ધર્મક્રિયાઓનું આરાધન ચાલુ રાખે છે. આમ કરતાં કરતાં—હુકાન ખુદશી હોય તો ક્યારેક પણ ઘરાક આવી જાય એ રીતે—વિશિષ્ટ કોટિના ભાવોનો ચિત્તમાં જન્મ થાય છે અને આત્માનું મોક્ષ તરફનું પ્રયાણ વેગવંતું બની જાય છે. આજ્ઞાપાલન, આજ્ઞા બહુમાન હવે ખૂબ તીવ્રતા પામે છે.

આ છે; સાધકની પ્રારંભિક સ્થિતિ.

અહીં ધર્મક્રિયાઓ છે; શુદ્ધિની તમન્ના છે; શુદ્ધિ પામવાની અધીરાઈ છે; હુષ્ટ ભાવોનું બગરણ થઈ જાય ત્યારે હેયામાં પારાવાર ખેદ છે; ક્યારેક ફળની અધીરાઈ પણ છે, નિજાસા પણ છે.

આવી બધી સ્થિતિમાંથી જ ઉપરની વિશુદ્ધ કક્ષાઓ ક્રમશઃ હાંસલ થતી જાય છે માટે જ વ્યવહારનયથી ઉપદેશીત તમામ જાળતોને ‘શાસન’ કહેવાય છે.

વળી ચતુર્વિધ સંઘ, દ્વાદશાંગી સ્વરૂપ શાસ્ત્રો, તીર્થ વગેરે ધર્મસંપત્તિઓ, મોક્ષપ્રાપ્ત ધર્મક્રિયાઓને પણ વ્યવહારનયથી શાસન જ કહેવાય.

વિષયકથાઓ પ્રત્યેની અનાદિકાળની કૂણી લાગણી ઉપર કરડી નજર કરાવવાનું સામર્થ્ય જિનેશ્વરદેવ-પ્રદુષિત ધર્મક્રિયાઓઓમાં જ મુખ્યત્વે છે. ભલે કદાચ ઘણી ધર્મક્રિયાઓ કરી અને સફળતા ન પણ મળી; છતાં જીવમાં જે પાત્રતા હશે તો તે ધર્મક્રિયાઓ જ તેને વિષયકથાઓથી; યાવત્ સમય સંસારથી મોક્ષ આપશે એ નિર્વિવાદ હકીકત છે.

એટલું જ નહિ; પણ જોની ધર્મક્રિયાઓ પણ જે મોક્ષના લક્ષ્યથી કે મુખ્યમય સંસારના તિરસ્કાર કરવામાં આવે તો તે આત્મા પણ ગરિસંજીવની ચાર ન્યાયથી ભવિષ્યમાં જોની ધર્મક્રિયાઓ પામીને મોક્ષ પામી જશે, ક્યારેક તો વળી આમ ન થતાં ભાવ જૈનત્વ પામીને ય મોક્ષ થવાના વલ્કલચીરી આદિના પ્રસંગો શાસ્ત્રોમાં સાંભળવા મળે છે. જોકે આવા પ્રસંગો અત્યંત જૂન બને છે માટે તેને રાજમાર્ગ ન કહી શકાય. રાજમાર્ગ તો જૈની ધર્મક્રિયાઓ દ્વારા ધર્મપ્રાપ્તિનો—શાસનપ્રાપ્તિનો છે.

આથી જ આ ધર્મક્રિયાઓને પણ વ્યવહારનયથી શાસન કહેવામાં આવે છે.

ધર્મનું મહત્ત્વ :

કેવી કમાલ કરી છે ત્રિલોકશુરુ પરમાત્માએ; સિદ્ધાન્તોને વ્યવહારું બનાવી દેતાં ધર્મનુષાનોનું સ્વરૂપ બતાડીને ! જાણે કે તે કૃપાલુ કહી રહ્યા છે :

“શું તમારે વિપ્રમાત્રના જીવોને ‘અભય’ આપી દેવું છે ? ભલે...તમે જે ઘડીના સામાયિકની ક્રિયા કરો. તમે સામાયિકમાં બેઠા એટલે તમામ જીવોની હિંસા બંધ.”

“શું તમારે તમારા સધર્મી બંધુઓની ભક્તિનો લાભ લેવો છે ? તો સંઘ, સાધર્મિક-વાત્સલ્ય, નવકારશી વગેરેનું આયોજન કરો ! શું તમારે સર્વ પાપક્રિયામાંથી આજીવન મુક્ત થઈ જવું છે ? તો અણગાર બનો. તે જીવનની રચના જ એવી છે કે તેમાં ખાવા-પીવા, પહેરવા, રહેવાની કોઈ ચિંતા જ કરવી ન પડે.”

સર્વસોએ ધર્મક્રિયાઓને પ્રબોધીને આપણી ઉપર કૃપા કરવામાં કોઈ બાકી જ રાખી નથી. છતાં કેવી દુઃખની બીના છે કે ધર્મક્રિયા પ્રત્યે નફરત ધરાવતા લોભક્રિયાઓના અતિરાગી બુદ્ધિજીવી માણસોએ સીદ્ધતર્વક ધર્મક્રિયાઓને મૂળમાંથી બિખેરી નાખવાનો એક કીમીઓ કર્યો છે. તેઓ કહે છે કે, “કોરી જડક્રિયા નકામી છે.

તેમાં સમજી જોવી જોઈએ. અર્થની સમજણ વિના એ ક્રિયા કરવાથી ફાઈ ન વગે. વગેરે.”

આતાપીના આ જોડમાં ફાઈ ફસાતા નહિ. ધર્મ-ક્રિયામાં બાવ કરતાં સાજાવની પ્રથમ જરૂર છે. સાજાવ એટલે તે ક્રિયાઓ પ્રત્યે ગૌરવ આદર : બહુમાન.

જો તમારી ધર્મ મર્યાદા ઊંચ તો બાવની ધારી દિંત્ર કર્યો જ નહિ. બાવ [મમજી] ફાઈ બધાયને આવે નહિ એટલે જો બધા ધર્મક્રિયા ન કરે તો પેલા બુદ્ધિશીલોનું ધ્યુનું ફાઈ બાવ. એમને ફાઈ ‘બાવ’ ઉમેર્યો નથી. એમને તો બાવના નામે ક્રિયા જ દિખેડી નાખવી છે.

ખરી વાત તો એ છે કે જો આ દીને બાવવાની જ ક્રિયાને આપણા પૂર્વજોએ પણ મહત્વ આપ્યું હોત તો તેના ઉપાસના ધર્મક્રિયાઓને ત્યાગી મુક્યા હોત. આમ થતાં આપણા મુખી ધર્મક્રિયાઓનું સ્વરૂપ જ પડોંચ્યું ન હોત. બાવના પ્રતીકોએ તો હવે જે ધર્મક્રિયાઓનું આપણું પલ્લ હાથમાં આપ્યું છે તેમાં બાવ પૂરવાનું જ કામ કરવું જોઈએ. જુદો જોડીયા મચાવવાનું કામ કરવાથી મોં લાભ !

એર...ધર્મક્રિયાઓ કરતાં જ તમે ધર્મગુરુઓ અને ધર્મપ્રકાશક પરમાત્મા મુખી પડોંચ્યા હો. તેના પ્રત્યેના પૂરા સાજાવ ‘સાચે’ અને મોહપ્રાપ્તિના લગ્ન સાચે તે ધર્મક્રિયાઓ વધુ ને વધુ કરતા જ રહેલે અને આતાપીના દાવપેચમાં કદી ફસાશે નહિ.

ક્રિયાઓમાં શાસન લેખીને તેને ‘ધર્મ’નું સ્વરૂપ આપવું જ જોઈએ, નહિ તો ભૂંડાં સ્વર્ગાર્હિતાં સુખ લલાટે ટીચાયા વિના નહિ રહે.

યાદ રાખો, આ શાસન વીતરાગ સર્વજ્ઞ પ્રરુપિત છે. જગતના થોડુંક પુણ્ય ધરાવતા માણસોની યોજનાઓ પણ વિશિષ્ટતા ધરાવતી હોય છે, તો જેઓ લોકોત્તર પુણ્યના સ્વામી છે; જેમનું ઐશ્વર્ય દેવો અને દેવોના રાજા-ઈન્દ્રો દ્વારા પુજાયેલું છે, જેઓ આર અને ચોત્રીશ અતિશયોના ઇશ છે એવા ત્રિલોકગુરુ તીર્થંકરદેવ વડે પ્રકાશિત ‘શાસન’ને બળરની કોઈ મામુલી ચીજ સમજી લેવાની ભૂલ કરજો મા.

જેને લાખો દિગ્ગજ ગ્રાહણ પડિતોએ પણ શિર સુકાવી દીધું છે; જેની ખાતર રાજા, મહારાજાઓએ, અબજોપતિઓ અને કોડાધિપતિઓએ જીવન કુરબાન કર્યું છે, જેને વરવા માટે સ્વર્ગસુંદરીઓને પણ એક વાર સ્તબ્ધ કરી દે તેવી રૂપગર્વિતાઓએ રૂપના ગર્વ ત્યજ્યા છે; તેવા શાસનને મામુલી સમજવાની ભૂલ કરનાર આત્મા સ્વયં મામુલી હોવો જોઈએ,

ઇસાઈ લોકો સ્વધર્મના પ્રચાર માટે કોડો રૂપીઆ ખર્ચીને જે સાહિત્ય મફતમાં લાખો લોકોને આપી દે છે તે સાહિત્ય તરફ નજર કરો, અને ચાહી આ ધર્મશાસનની નાનકડી એકાદ કથા તરફ એકાદ નાનકડા સિદ્ધાન્ત તરફ એ સિદ્ધાન્તને વ્યવહારમાં ઢાળી દેવાની રીત તરફ

નજર કરો. તમે હેસ્ત પામી જશો. તમને આ બધું ય અદ્ભુત ! અનોખું ! અદ્વિતીય ! લાગશે. તમારા મોંમાંથી તે જ પળે ગળાં સરી પડશે કે, “ આ સર્વજનું જ શાસન છે; આટલી સચોટ રજુઆત બીજું કોઈ કરી શકે જ નહિ ! આ વીતરાજનું જ શાસન છે, એટલે બધા વિશુદ્ધ યોગ બીજે સંભવી શકે જ નહિ ! ”

ઓ, ધર્મશાસનના મુશરો ! વિશ્વમાત્રને અચં-
વામાં મૂકી દે તેવા નય, નિરોપાદિયુક્ત વિજ્ઞાન, અને તત્ત્વજ્ઞાનથી ખીચોખીચ ભરેલા અને આત્મવિકાસના મુખ્યવશિષ્ઠ, મુ-આયોજિત, મુ-સંકલિત; મુ-બદ્ધ વિભાગો, કક્ષાઓ વિગેરેથી ભરપૂર ધર્માનુષ્ઠાનોથી શોભતા એવા આ ધર્મશાસનને જગત સમક્ષ સ્વર્ગમુંદર રીતે મૂકવામાં તમે પાછા ન પડો. એ ખાતર જેટલા સજ્જ થવાય તેટલા તૈયાર ધર્મ બાંધો. મુયોગ્ય રજુઆત કરવામાં ઉછુપ ધરાવતો વકીલ બાંધો; સો ટકા સાચો—પણ... કેસ હારી ભય છે એ ઉકીકત ન બૂલો. તમારી બેઠરકારી, અવગણના, વધુ પડતો આત્મવિશ્વાસ, વધુ પડતી સ્થિરતાની કલ્પના, દેશકાળના પ્રવાહોની જૂઠી મુલવણી વગેરે સર્વહિતકર ધર્મશાસનને સાચી રીતે જગત સમક્ષ મૂકવામાં અવરોધો ઊભા કરે છે એમ જો તમને લાગતું હોય તો ગફાળા બાગ્રત થાઓ અને સાચા રસ્તે આવી જાઓ. આપણે કશું જ કરવાનું નથી. દૂધમાં જ દૂધપાક બની જવાનું સામર્થ્ય છે. આપણે તો માત્ર કડદી જ હલાવ્યા કરવાની છે.

સેંકડો ખૂબાર આક્રમણો સામે પણ સો હજાર વર્ષથી અડીખમ ઊભેલા ધર્મશાસનના સ્વયંભૂ બળને આપણાં લાખ લાખ વંદન.

કયાં બખડીને લાંગી જતી આજકાલની સંસ્થાઓ ! નિષ્ફળ જતા પ્રયોગો ! ખતરારૂપ બનેલા અખતરાઓ ! અને કયાં આ ધર્મશાસન ! આ યોગનો માર્ગ ! ખતરાની સો ત્યાં કોઈ કદપના પણ નથી તેવો શુદ્ધ અને સિદ્ધ રાજમાર્ગ !

જય હો, ધર્મમય શાસનનો !

શાસનમય ધર્મનો !

સદૃઢ ત્રિકોણ :

આ ધર્મશાસનને એક ત્રિકોણસ્વરૂપ બનાવીએ. અરિહંતદેવનો પ્રવેત વર્ણ છે માટે આ ત્રિકોણ પણ પ્રવેત ઠઠપીએ.

ધર્મશાસનનાં ત્રણ અંગો છે. આ ત્રણ અંગોમાં સમગ્ર ધર્મશાસન સમાઈ જાય છે, કેમકે જગતમાં આત્મ-તત્ત્વ ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાયેલું છે. સ્વાત્મા, પરાત્મા અને પરમાત્મા.

આ ત્રણેય પ્રત્યેનો આપણો સંબંધ અને એ સંબંધ જાળવવા માટેની જરૂરી ગુણસામગ્રી આપણે સમજી તો લેવી જ જોઈએ.

ઉપગ્રહ :

પરાત્માઓ સાથે આપણો ઉપગ્રહ—સંબંધ છે.

પરમાત્મા સાથે આપણે અનુગ્રહ સંબંધ છે.

સ્વાત્મા સાથે ત્રિવ સંબંધ હોવો જોઈએ.

[૧] સર્વ પરાત્મા (હવરાશિ) સાથે ઉપગ્રહ તો જ સિદ્ધ થશે, જો આપણે તે સર્વ પ્રત્યે અસીમ કનૂલા ધરાવતા થઈશું, આત્મોપચય અનુભવતા થઈશું, વાગે કોકને અને રહે, આપણી આંખ ! ઠેવી હતી, પરમાત્માની સંગમક પ્રત્યે કરુણા !

ખિન્દુનું રૂપક :

સિન્ધુમાંથી વિષ્ણુ પટેલાં બે જલખિન્દુઓ વાતો કરતાં હતાં. ચાલો, તેમને સાંભળીએ. એકનું નામ જલન રાખશું, બીજાનું શમન.

જલન : બંધુ શમન ! આપણે તો હવે સિન્ધુમાં પાછા ફરવું જ નથી. સ્વતન્ત્રતાની જે મસ્તી મેં માણી તેનો રસ હું ત્યાગી શકું તેમ નથી.

શમન : ભાઈ, જલન ! તારી આ વાત બરોબર નથી. સ્વતન્ત્ર રહેવામાં તો જોખમોનો સુમાર નથી, આપણું અસ્તિત્વ પણ કદાચ શુભાવી દઈએ. એના કરતાં બીજાં અસંખ્ય ભાઈલાંડું સાથે રહેવામાં શું વાંધો ? ચાલ, જલદી સિન્ધુમાં મળી જઈએ.

જલન : ના...હું તો હવે પાછું ફરવાનું જ નથી. તને ઠીક પડે તેમ તું કર.

અને શમન સિન્ધુમાં ચાલ્યું ગયું.

જલન ! એકલું પડી ગયું. એને એની રીતે રવતન્ત્રપણે કોઈની પણ કશી અપેક્ષા વિના જીવન જીવવાનો આનંદ માણવાની ખુમારી આવી ગઈ હતી. ખરેખર, એણે આ જુગાર જ રમી નાખ્યો હતો.

રેતીના કણમાં પડેલા એ એકલવાયા બિંદુ ઉપર સૂર્યનાં સહસ્રો કિરણ ત્રાટક્યાં. રેતીના કણ કણ એને શોષવા માટે ધસી આવ્યા. પવનના વાયુકણો એની ઉપર વીંઝાવા લાગ્યા. થોડીક પળો માંડ ટકયું ન ટકયું ત્યાં તો ચાર વર્ષની એક બેબલી ત્યાંથી પસાર થઈ. એના પગ તળે એ કચડાઈને ખસાસ થઈ ગયું.

શેકાયું, તપાયું, શોષાયું જીવનમાં.

પગ તળે કચડાઈને અંત આવ્યો મરણમાં. અને પેલું સિન્ધુને મળી ગયેલું બિન્દુ ?

સૂર્યના અવિરત તીક્ષ્ણ તાપે પણ ન શેકાયું, રે ! બેબલીના પગે કચડાઈ મરવાનું કલંક તો દૂર રહ્યું પણ હજારો ટન માલ લારેલી સ્ટીમરની નીચે ય એ ન કચડાયું.

કેવો અદ્ભુત વ્યક્તિત્વ વિકાસ ! અને પેલો કેવો અસ્તિત્વ-નાશ !

કરુણાસાગર ત્રિજીવનપતિ પરમાત્મા મહાવીરદેવ જીવ માત્રને ઉદ્બોધતાં જણાવે છે કે, “તમે બળવાખોર ન બનો. ચમચી જેટલાં તમારાં પુણ્ય છે. તેટલા માત્રથી તમે છટી જાઓ, અનેક જીવો સાથેના સ્નેહ પરિણામો

હીં તોડી નાંખે; દરેકની સાથે તડકડ કરવા લાગે એ જરા પણ ઉચિત નથી. ધરના સ્વજનોથી માંડીને વિશ્વના સર્વ જીવો સાથે સ્નેહ પરિણામ હોવો જ જોઈએ,”

કેવી મુંદર આ ગ્રેરુ છે ? ઘડીઆળનો કોઈ પણ એક નાનામાં નાનો—સ્કુ દાદી નાંખતાં ઘડીઆળ કામ કરતું બંધ પડે છે એ જ બતાવે છે કે નાનામાં નાના સ્કુની પણ કિંમત છે; એનું પણ એ ચત્રમાં કયાંય અપરિહાય સ્થાન છે.

આવું જ જનતાના ઘડીઆળનું છે. એના નાનામાં નાના જંતુનો પણ આ જગત ઉપર ઉપકાર છે. કાંઈ છે કે અગમીઆ પણ પોતાની લાજ પાડીને ધરતીને રસકસ-વાળી બતાવે છે. જૂલી-સંગડી મરવા પડેલી પશુની કોઈ પણ જાત સેન્દ્રિય ખાતર આપીને માનવજાત ઉપર નિઃસીમ ઉપકાર કરે છે. વનસ્પતિનાં તરવો પણ માનવીય શ્વાસોચ્વાસને મદદગાર બને છે. બે આ જ વાસ્તવિક હકીકત છે તો હવે માત્ર પ્રત્યે દેવો નિર્ભંજ-અનાસક્ત સ્નેહ પરિણામ હોવો ઘટે ?

વૈજ્ઞાનિક મીકેન્સ : એવોપથી ઔપધિઓની બનાવટ પૂર્વે દડકાં, સસલાં, વાંદરા વગેરે કોડો પંચેન્દ્રિય જીવો ઉપર પ્રયોગો કરવામાં આવે છે. તેમાં તે જીવોને ઘાત-કીર્માં ઘાતકી રીતે રિખાવવામાં આવે છે અને અંતે મારી નાંખવામાં આવે છે. આની ઉપર જર્મન વૈજ્ઞાનિક મીકેન્સે ખૂબ સખન રીકા કરતાં સાચું જ કહ્યું છે કે બીજાઓને

લયંકર ત્રાસ દઈને જે દવા બનાવાય તે દવાઓ દર્દી-ઓને લાગ્યે જ આરોગ્ય આપી શકશે, કેમ કે પેલા ડિગ્રાઈને મરેલા જીવોના નિસાસા અને ચિત્કારોથી આખું વાયુમંડળ દુષિત બનીને સંક્લુબ્ધ બની ગયું છે.

આ વૈજ્ઞાનિકને પોતાના આ વિધાનમાં તે વખતે ખૂબ વિશ્વાસ બેસી ગયો હતો. જ્યારે તેણે રોજ સાંજે દરવા વર્તાં એક ઋષિને ભારતના પ્રવાસ દરમ્યાન જોયા હતા, તે ઋષિની ચોક્કર સાપ-નોળીઆ, ઉંદર-બિલાડી, વાઘ-બકરી ચાલતાં અને સહુ પોતાનો જન્મગત વૈરભાવ સંપૂર્ણ પીસરી ગએલાં જણાયાં હતાં. આ જોઈને મીકેન્સ રાડ પાછીને બોલી બિડયો હતો કે, “જો આ રેડીએશનયુક્ત વનસ્પતિ કોઈ લયંકર રીતે કૂંડ પશુને ખવડાવી દેવામાં આવે તો તેની કરતા સંપૂર્ણપણે નષ્ટ થઈ જાય.”

જીવોને જે આપીએ તે જ આપણે પામીએ. દુઃખ આપીને દુઃખ. સુખ આપીને સુખ. મોત દઈને મોત. જીવન દઈને જીવન.

અનુગ્રહ :

[૨] પરમાત્માનો અનુગ્રહ આપણને તો જ પ્રાપ્ત થશે; જો આપણે તેમના પ્રત્યે ફતરા બનવા રૂપે અભિમુખ થઈ જશું : આપણા અંતરનાં સદા અણુ-ઉદ્વડયાં બાર ખુલ્લાં મૂકીશું—ત્યારે પ્રથમ તો આપણે તેમની સાથે છીએ તેવી સ્થિતિ અનુભવશું, પણ પછી તો તે આપણી

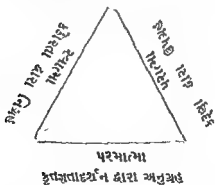
સાથે છે એવી અતિ ધન્ય સ્થિતિનો અનુભવ કરશું. પેલા કવિએ ગાયું છે ને, “માર્ગે હિંડતાં, હરિને લાગે મારો હાથ.”

[૩] સ્વાત્મા ઉપર નિઝહ કેળવવા માટે આપણે ‘સ્વ’ ઉપર ઠકોરતા દાખવવી જ પડશે. જાત ઉપર ઠકોર થયા વિના ઇન્દ્રિયોનો નિઝહ થવો સંભવિત નથી.

જેણે જગત માટે ખૂબ કરુણાશીલ બનવું હોય એણે જાત માટે ખૂબ ઠકોર બનવું જ પડે. સ્વાર્થનું વિલોપન કરી દીધા વિના પરાર્થની સ્થિતિઓમાં પાણે પણ ફાટતો જોવા મળતો નથી.

અને જે નિઝહ ઉપગ્રહ શાલી બનતો નથી તેને ઇશનો અનુગ્રહ મળતો જ નથી.

સંદેહ ત્રિકોણ [ધર્મશાસન] મેદાસુખ



જગત પડયું છે; ખાવા, પીવા, પહેરવા, બોલવાની ક્રિયામાં; એની જ આજપંપાળમાં; એનાં જ સંશોધનોમાં.

ક્રિયાઓના ‘ઓખ્જેકટ’માં વધુ રસ ધરાવતી આ દુનિયાને તેના સખ્જેકટસ-‘હું, તું, કે તે’ની સામે જોવાની પણ કુરસદ નથી; તેના ચિંતન કે સંશોધનની પણ જરૂર જણાતી નથી.

કોડો રૂપીઆ; લાખો માનવો; કોડો કલાકો; વિપુલ પુણ્યશક્તિઓ—અધું ય ખાવા, પીવા વગેરે ક્રિયાઓ પાછળ ખરબાદ ! પણ એકાદ માનવ; એનો એકાદ કલાક; એની થોડીક બુદ્ધિશક્તિ, ‘હું’ કેણું ? તું કેણું ? તે કેણું ?’ એના ચિંતન-મનન ખ.તર કદાપિ ફાજલ પડતી નથી, “હું આત્મા છું તેનું શ્રેય મારું કર્તવ્ય છે. તું જીવ છે. તેનું શ્રેય મારી કરુણામાં છે. તે પરમાત્મા છે તેનું સ્વરૂપ મારું દ્યેય છે.” આવું તો કયાંય કોઈ બોલતું-સાંભળતું ય નથી !

જેવું બન્યું છે આ લોગરસિકોની ધરતીમાં, તેવું જ કયાંક બન્યું છે, ધર્મીઓની દુનિયામાં. અહીં પણ જાણે સખ્જેકટ બોવાયો છે અને માત્રને ઓખ્જેકટ પુખ્તયો લાગે છે. સખ્જેકટ છે; શાસન.

ઓખ્જેકટ છે ધર્મક્રિયાઓ. બોવાયેલાને બોળી કાઢ્યો હોય તો આપણે જ હવે બોવાઈ જવું પડશે. ચાલો, ચાલો, હવે તો ઘણું મોડું થઈ ગયું છે... એકઠો ન હોય તો મીંડાં ઉપર મીંડાં ચડાવ્યે જવાની ભૂલ હવે ન કરીએ. મીંડાં ભલે જ રહ્યાં; માત્ર શરૂઆતમાં એકઠો જ ગોઠવી દેવાની જરૂર છે. આટલું થઈ જાય તો મીંડાંની ધારમાળા નિષ્ફળ નહિ જાય.

જિનોપકાર

[૩]

સૂર્ય મધ્યાહ્નમાં પ્રવેશી ચૂક્યો હતો. બપોરના સમયનો ઉકળાટ ઠીક ઠીક વર્તાતો હતો.

એ વખતે અમેરિકાના એ શહેરમાં આવેલા સિનેમાના ટોફિઝની ટિકિટબારીએ ગાઠવાયેલી વિરાટ લાઈનમાં હોલો દેખી વર્ષનાં હા માછુ અચાનક પડી ગયાં, અને એભાન થઈ ગયાં.

તાપના બફારામાં હોલો-ચોકોતાં વૃદ્ધ માટે આમ બનવું અસંભવિત ન હતું.

યોગાનુયોગ એ જ વખતે શાંચોટરનો મેનેજર પોતાના ખંડમાંથી નીકળીને ત્યાં જ આંટા મારી રહ્યો હતો. એભાન થઈને પડી ગયેલાં માછુને જોતાં જ તે ત્યાં દોડી ગયો.

ઉપચારે વડે માછુને સ્વસ્થ કર્યો. માછુએ મેનેજરનો આભાર માન્યો ત્યારે મેનેજરે તેમને પૂછ્યું, “માછુ! આટલી જીંદ વયે તમને વળી સિનેમાનો શોખ! મને જરાક આશ્ચર્ય થાય છે!”

“હીકરા!” માછુએ દિમત વરસાવતાં કહ્યું, “હોઈને પછુ મારા માટે આવી જિજ્ઞાસા થાય. સાંભળ... વાત એમ છે કે સરયુવાન વયે મારો એકનો એક

પુત્ર માંદગીમાં પટકાયો અને મરી ગયો. મને એનો આઘાત અકારો થઈ પડ્યો. એક દી અચાનક મારે કોઈ સિનેમા લેવાનો પ્રસંગ બન્યો. એમાં ‘કલાક’ ગેજલ’ મુખ્ય એક્ટર તરીકે કામ કરતો હતો. એનું મોં જોઈને હું તો સાનંદ સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. એના મુખ-દર્શનમાં મને મારો જ દીકરો દેખાતો હતો. આથી મને અપાર આનંદ થઈ ગયો. પછી તો જે જે પિકચરમાં કલાક’ ગેજલ કામ કરતો હોય તે દરેક પિકચર લેવાનું મેં શરૂ કર્યું. એ રીતે મારા પુત્રનું દર્શન કરીને હું મનોમન સંતોષ વાળી લેતી.

“દીકરા ! આજે પણ કલાક’ ગેજલને લેવા માટે જ આ સિનેમાની ટિકિટ લેવા હું જિલ્લી હતી. બાકી નવા યુગની નટખટ યુવતીઓ જેવું મારું જીવન નથી. આ ઉંમરે એવા તો જોરતા હોય પણ શેના ?”

માથની વાત સાંભળીને મેનેજરે અકથ્ય વેદના અનુભવી. માનવીય લાગણીઓનું એક પૂર એના અંતરપટ ઉપર ધમ્મી આવ્યું. “માથ આજથી તમારે કદી આ રીતે લાઈનમાં જીભા રહેવું નહિ. જે પિકચરોમાં કલાક’ ગેજલ જિતરશે તે તમામ પિકચરોનો ‘કોમ્પ્લીમેન્ટરી પાસ’ થીર બેઠા હું તમને મોકલી આપીશ. બસ, પછી કરી લેજો; દીકરાનું મુખ-દર્શન ! અને માણી લેજો માતૃત્વના વાત્સલ્યનો પમરાટ !” મેનેજરે કહ્યું. પોતે જ એ માથનો પુત્ર હોય એવી લાગણી સાથે આવું કામ પોતાના હાથે થઈ જવા બદલ ધન્યતા અનુભવતો હતો.

અને...આપેલા વચનનું પાલન બરોબર થવા લાગ્યું. માણને પણ મોટી માથાકૂટ મટી ગઈ.

જે વર્ષ પસાર થઈ ગયાં, એક દી સિને-ઉદ્યોગમાં ભયંકર મંદીની હવા ફરી વળી. અનેક ટોકિઓ બંધ પડી. કેટલાય માણસોને નોકરીમાંથી છૂટા કરવામાં આવ્યા. પેલા મેનેજરને પણ છૂટો કરવામાં આવ્યો. લગભગ ૨૦૦ માઈલ દૂરના કોઈ ગહેરની મોટી હોટલમાં મેનેજર તરીકે એ ગોઠવાઈ ગયો. આ વાતને થ જો વર્ષ પસાર થઈ ગયાં.

માણ અતિ વૃદ્ધ થઈ ગયાં હતાં. જિંદગીના છેલ્લા દિવસો...હવે તો...છેલ્લા કલાકો પસાર કરી રહ્યા હતા. કોઈ સ્વજન ન હતું. દૂરનું થ કોઈ સગું ન હતું. અને સારી એવી સંપત્તિ હતી. માણએ વઘીલ બોલાવીને વીલ કર્યું. દીકરાનું મોં બનાડતા સિને-ટોકિઓના મેનેજરનું સરનામું એમણે ગમે તેમ કરીને મેળવી લીધું હતું.

વીલ તે મેનેજર (હવે હોટલ-મેનેજરને) પોચા કરી દેવામાં આવ્યું. ત્યાર બાદ થોડા જ કલાકોમાં માણની આંખો સદા માટે મીંચાઈ ગઈ.

હોટલ-મેનેજરે કવર ખોલ્યું; વીલ વાંચતાંની સાથે જ પોતાની ખુરશી ઉપર અવાચક બનીને એ ફસડાઈ પડ્યો.

સ્વસ્થ થઈને પુનઃ વીલ વાંચ્યું. તેમાં લખ્યું હતું :
“મારી પાસે દસ લાખ ડોલરની સંપત્તિ છે. તેનીએ લખેલા આદેશોને હું અર્પણ કરી દઉં છું.”

આ માણસે મારા જીવનનાં છેલ્લાં વર્ષો કે જેના મત્તેક કલાકમાં એકના એક પુત્રના વિરહની વેદનાથી હું રાત ને દી કણસતી હતી; આપઘાત કરી નાંખવા મથતી હતી તે ત્રાસને દૂર કર્યો. મારા પુત્ર જેવી જ આભેદૂબ આકૃતિ ધરાવતા કલાકર્ ગેબલનું મોં જોવાની મને ઘેર એકાં અનુકૂળતા કરી આપી.

મારા આત્માને એણે પૂર્ણ શાન્તિ આપી. દીકરા ! મારા વહાલા મેનેજર ! મને પુત્રનું દર્શન કરાવવા બદલ —કૃતજ્ઞતાની રૂએ—નાનકડી આ રકમ તને અપૂર્ણ કરું છું. જરૂર સ્વીકારજો.”

નથી આ કોઈ સિને-સ્ક્રીનની કથા કહેવાનું સ્થાન; કે નથી કોઈ તૈયારી; એવી અપ્રસસ્ત અનુમોદના કરી દેવાની.

નયદષ્ટિથી એક જ તાર ખેંચવાનો છે; એક જ ત્રિશી માંડવાની છે કે જે એક પુત્રનું મુખદર્શન કરાવી દેનાર આત્માને હસ લાખ ટોલર જેટલી જંગી રકમની ભેટ કરી શકાતી હોય અને માનવીય લાગણીની રીતે પણ તેમાં જે કશું જ અશુભનું ન ગણાતું હોય તે સમૂહ ! જે ત્રિલોકગુરુએ ઉપરથી સોહામણા દેખાતા જગતના બિહામણા-વાસ્તવિક-સ્વરૂપનું દર્શન કરાવી દીધું; જેમણે ‘રૂક જાઓ !’ નો આદેશ આપીને વિનાશીને અવિનાશી માનીને ભેટવા ધસતા અગણિત આત્માને

ઉઝારી લીધા; નારીની અગુચિતાનું ફૂબડૂ ભાન કરાવીને. જેમણે કેટલા આત્માઓને દુર્ગતિની ખાઈમાં ગળાવી પડતા બચાવી લીધા એવા એ ત્રિલોકશુરુ પરમાત્માના ચરણે કેટલું ધન ધરી દેવું જોઈએ ? એની આજ્ઞાને શિરસાવંધ કરવા જતાં ધડ ઉપરથી માથું ભથ કે જીવનની ખેતી થઈ ભથ તો શાને સારુ પાછી પાની કરવી જોઈએ ?

મહાકદંબુના રવામીએ જગત્સાક્ષાત્કાર કરાવીને ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર અને આત્મસાક્ષાત્કારના માર્ગને સાવ જ મોકળો બનાવી દીધા છે. આપણે એમના કેટલા ઉપકાર— જાજ તમે દબાયેલા હોએ એનું ગળિત કરવાને આપણી પાસે આંકડા જ નથી; ભુદ્ધિ નથી; સમય નથી; શક્તિ પણ નથી.

એવા એ તારક લીધું દરદેવના શાસનનો યોગભેમ એ જ આપણું જીવન બની રહ્યો : શ્વાસપ્રાણ બની રહ્યો. આપણી સાધના બની રહ્યો.

First Mahasutra

જો આ 'શાસ્ત્રન' અમને ન મળ્યું હોત તો ? "તો...અમે અનાથ બનીને વિશ્વ-ક્યાવના અધિકારમાં બધાં ને ત્યાં અથડાના દીયાના હોત; દુર્ગતિઓમાં જ આંટા-ફેરા મારતા હોત."

પૂર્વ જીવનમાં જૈનધર્મ-શાસનના કદર દેખી હતા એવા મુરિ-પુરંદર આચાર્ય ભક્ષતંત્રી શ્રીમદ્ દરિદ્રમુરીધરજી મહારાજના જીવનમાં કેવો હમે દૈન શાસ્ત્રનનો ઉપકાર ?

આર્યાવર્તની લોખંડી તાકાતનાં ચરણો.

[૪]

જે દેશની પ્રજા લાખો કોટો-અગણિત વર્ષોથી ત્યાગ, તિતિશા, દામા, સદાચાર, વિરતિ કરુણા અને પ્રેમ વગેરે પ્રથમ હરોળના ગુણોથી સુશોભિત બની રહીને ઉન્નત મસ્તકે, અમયને વગીને જીવન જીવી રહી છે; જેણે આતતાશીઓને મારી હઠાવ્યા છે; દુષ્ટોને જેર કર્યા છે; દુષ્ટતાને નાથી છે; જેણે શીલાદિનું પાલન કરીને વીરપુત્રો અને વીરાંગનાઓની જગતને ભેટ ધરી છે; જેણે કરી ક્યાંય બીજનો હાથ લાંબાવ્યો નથી; ગુલામીની સેજ ઓઢી નથી એવી પ્રજાના મૂળમાં એવું તે શું હતું? જેથી એ આવું જીવન પામી એ જાણવાની સહુને ઈચ્છા થાય તે સહજ છે.

એના મૂળમાં હતી ચાર પુરુષાર્થની સંસ્કૃતિ. એ ચાર પુરુષાર્થમાં પ્રધાન હતો મોક્ષ પુરુષાર્થ; અને એના સાધનભૂત હતો ધર્મ પુરુષાર્થ.

અર્થ અનર્થ ન બની જાય અને કામ, દુરાચાર ન બની જાય તે માટે તે અર્થ અને કામમાં ય નીતિ, સદાચાર આદિનો ધર્મ ઘાલી દેવામાં આવ્યો હતો.

જ્યાં 'મોક્ષ' જ સર્વનું અનન્ય લક્ષ હોય; જ્યાં 'ધર્મ' જ જીવનનો સ્વાસપ્રાણ બન્યો હોય; જ્યાં અર્થ-

દામને પણ ધર્મથી નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યા હોય ત્યાંની પ્રજા પુણ્યનું અદ્ભુત ભાગ્યું બાંધે તેમાં શી નવાઈ ?

આથી જ આ પ્રજામાં એવી અનેક પુણ્યવંતી વિશિષ્ટ પુણ્યશાક્તિની વ્યક્તિઓ હતી; જે જુદા, પ્રતિભા, બ્રહ્મચર્ય, શૌર્ય, વિહત્તા, કવિત્વ, ત્યાગ, તપ, સંન્યાસ વગેરેમાંથી કોઈને કોઈ સુભૂતે બેઠેલ રીતે ચિદ્રહસ્ત કરી લેતી હતી. આવાં વિશિષ્ટ ધરાવતી વ્યક્તિઓનું પ્રજામાં નોખું અને અનોખું સ્થાન તરી આવતું. સદુ એને માન આપતા; સન્માનતા; એનાં ગૌરવોને ગાવામાં ગૌરવ અનુભવતા. સદુ એની અદ્ભુત પણ ભજવતા.

આવા વિશિષ્ટ પુણ્ય ધરાવતા વ્યક્તિની રક્ષા માટે ક્યારેક બલિદાનો પણ હોતાં. વિશ્વના એ જવાહરના પણ જવાહરની રક્ષા કાળે રજુ પણ રમાતાં અને શિર પણ વધીરતાં. સદુ કહેતા. “લાખો મરજો પણ એનો તારણહાર ન મરજો.”

એક દેશની પ્રજાએ પોતાના સંતને શત્રુપક્ષે અપહરણ કરી લેતો જાણ્યો ત્યારે તે સંતને પાછા મેળવવા માટે પ્રજાએ અષ્ટ અવેરાતનું બેટલું ધર્યું તો ય રાજા ન રીઝ્યો. જાતજાતના ઉપાયો કર્યા તો ય રાજાએ પ્રાણ-પ્યારા સંતને છોડવાની ના પાડી ત્યારે પ્રજાજનોએ જોઈએ તેટલાં પોતાનાં માથાં કાપી લેવાની વાત મૂકી. પણ તો ય શત્રુ રાજા ન રીઝ્યો ત્યારે જુદા રાજા તેની પાસે ગયો અને પોતાનું મસ્તક ઉતારી લઈને સંતપુરુષ

પ્રજાને પાછા સોંપવાની પગમાં પડીને કાંકલૂઢી કરી ત્યારે શત્રુરાજાનું નિષ્કુર હૃદય પણ હલખાડી ગયું અંતે તેણે કશા ય બદલા વિના તે સંતપુરુષ પ્રજાને પાછા સોંપી દીધા !

આવી હતી; આ દેશની પ્રજાની કલ્પના કે વિશિષ્ટ પુણ્યવંતી વ્યક્તિઓનાં મૂલ ઘણું છે; તેમનાં તો ગમે તે રીતે જતન કરવાં જ રહ્યા. આવી હતી; પ્રજાની લોખંડી તાકાતના મૂળમાં પડેલી સમજ.

પણ પ્રજાની એ ‘લોખંડી તાકાત’ની વાત અહીં જ પૂરી થઈ જતી નથી. રે ! એ ‘લોખંડી તાકાત’ની કથાની આ તો હજી શરૂઆત જ થઈ છે. ચાલો, હવે જરાક આગળ વધીએ.

આર્યોવર્તની પ્રજાએ વિશિષ્ટ પુણ્યશાલી વ્યક્તિને ભારે મહત્ત્વ આપ્યું હતું. પણ એ રાષ્ટ્ર [દેશ = ધરતી] ઉપર આક્રમ આવતી તો તે વિશિષ્ટ પુણ્યવંતી વ્યક્તિઓ પોતાનો જાન કુરબાન કરી દેતાં પળનો ય વિલંબ ન કરતી, કેમકે સહુ માનતા હતા કે આર્યોવર્ત ખૂબ મહાન છે. આ ધરતીના કણકણમાં સંતોનું સત ધુમરાઈ રહ્યું છે. એવી ધરતીની રક્ષા કાળે બધું જ ફના કરી દેવું જોઈએ, ગમે તેવી મહાન વ્યક્તિએ પોતાનો લોગ આપી જ દેવો જોઈએ.

આવી સમજણના કારણે જ રાષ્ટ્ર ઉપરનાં આક્રમણો-ને भारी હાથવા રજપૂતો (ક્ષત્રિયો) એ રણસંઘામો

જેણે છે અને મોતને મધ્યથી આજેડું મીઠું ગણીને લેટ્યા છે. એમની તો એ માન્યતા જ હતી કે રણમાં મરતો રજપૂત જ સ્વર્ગે જાય.

આચાર્યવર્તની લોખંડી તાકાતનું આ બીજું ચરણ : કે રાષ્ટ્રરક્ષા કાળે કોઈ પણ વ્યક્તિ કોઈ પણ કુરબાની આપે.

લાખો વ્યક્તિઓએ આવી કુરબાનીઓ રાષ્ટ્રરક્ષાના ચરણે ધરી દીધી છે. આ વિષયમાં મન્ત્રીધર કલ્પકનો પ્રસંગ ખૂબ જ સમાચક છે. એક માણસ રાષ્ટ્રરક્ષાની ખાતર પોતાની અને તમામ કુટુંબીજનોની આત્મી આપી દેવા સુધીના પુરુષાર્થની અગત્યવાણમાં કેવો અપસાવે છે તે તો એ અંતિહાસિક સત્ય ઘટના જ તમને કાનમાં ઠહી જશે.

લોખંડી તાકાતનું ત્રીજું ચરણ : આચાર્યવર્તની લોખંડી તાકાતનું ત્રીજું ચરણ છે. રાષ્ટ્રનો (ધરતીનો) લોગ દેવો જ પડે તો દઈને પણ પ્રજાની રક્ષા કરે.

વ્યક્તિ કરતાં રાષ્ટ્ર મહાન, રાષ્ટ્ર કરતાં પ્રજા મહાન.

એવા કેટલાક પ્રસંગો સાંભળવા મળે છે, જેમાં આખી ને આખી પ્રજાએ પોતાનું જીવન બચાવી લેવા માટે રાષ્ટ્ર બીજાને ધરી દીધું છે યા તો પોતે જ રાષ્ટ્રનો ત્યાગ કરી દીધો છે. પછી જ્યારે તક મળી ત્યારે તે પ્રજાએ સ્વ-રાષ્ટ્રનો પાછો કબજો પણ મેળવી લીધો હતો. આમ અવસરજી બનીને પ્રજા પોતાનું અસ્તિત્વ અને

વ્યક્તિત્વ ટકાવી રાખતી હતી પણ અનૂનમાં આવીને કે બુદ્ધિના સાવ જડ બનીને પોતાનું અસ્તિત્વ જ નષ્ટ કરી દેવાની મુખાંમી તે કદી ન કરતી. ‘હવતો નર ભદ્રા પામે’ એ આ જ આયાવર્તની કહેવત છે ને ?

ચોથું ચરણુ : પ્રજા કરતાંય ચાર પુરુષાર્થની મોક્ષલક્ષી, ધર્મપ્રધાન સંસ્કૃતિ મહાન છે, માટે પ્રજાનો ભોગ લઈને પણ સંસ્કૃતિની રક્ષા કરો.

આ હતું આયાવર્તની લોખંડી તાકાતનું ચોથું ચરણુ. સંસ્કૃતિની રક્ષા ખાતર તો વ્યક્તિ પણ ભોગ આપે, રાષ્ટ્રનો પણ ભોગ લેવાય અને પ્રજાનું પણ બલિદાન આપી દેવું પડે.

સંસ્કૃતિ તો આ પ્રજાની હવાહોરી છે. આધાર છે. એના હવનમાં જ પ્રજાનું ગૌરવરંતું હવન છે. સંસ્કૃતિનો નાશ થયા બાદ જો કોઈ પ્રજાગ્રનો હવતા રહ્યા તો તે મડદાંથી પણ વધુ ગંધાર્ધ જિંદગી સમજવા. એવા હવનમાં અન્યાય, અનીતિ અને દુરાચાર વગેરેની બહબૂ જ મળે. નિર્વીર્યતા, નિર્માન્યતા કે નપુશંકતાના કીડા જ પડેલા જડે.

ચૂંચવાથી પ્રાણહીન થયેલા પુષ્પની ગુલાબી સાલી કેટલી ટકે ? થોડી જ વારમાં તે કરમાય; તેમાંથી ગંધ જ પ્રગટે; તેનાં કીડા જ પડે.

શા માટે સમયન્દ્રણએ સીતાનો વનમાં પરિત્યાગ કર્યો ? પોતે તો સીતાજીને ‘મહાસતી’ જ માનતા હતા;

પછી લોહપવાદને તે આધીન કેમ થયા ? બેશક, લોક-
પવાદ ધ્યાનમાં લેવો તે સુલુ છે પણ રામચન્દ્રજીને તેની
પાછળ શું દેખાયું કે નિર્દોષ એવાં એક પ્રજાજનનો
(સીતાજીનો) ભોગ લેવાનું મગલું ભયું ?

વિચાર કરતાં એમ લાગે છે કે એમ કરવાની પાછળ
સંસ્કૃતિરક્ષાની જ એક સુવિશુદ્ધ નેમ હતી. રામચન્દ્રજી
એવું માનતા હતા કે “શુદ્ધ એવી પણ મીનાને જો હવે
મહેલમાં રાખીશ તો લોકો બેશમપણે ચઢાતઢા બોલશે
કે, ‘બાયટીધેલા રામે, કુલદાને ઘરમાં રાખી.’”

એટલું જ નહિ પણ લોકો પણ ‘યથા રાત’, તથા
‘પ્રત્ન’ ન્યાયે તેવું અનુકરણ કરવા લાગશે. ”

જો આમ થશે તો ઘર ઘરમાંથી શીલ અને સદા-
ચારની સંસ્કૃતિનો મૂળમાંથી નાશ થઈ જશે. આવી
સ્થિતિમાં જો સંસ્કૃતિની રક્ષા મારે ભટ્ટી રાખવી જ હોય
તો મીતાને વનમાં મોકલી જ દેવી બેઈએ. ”

સંસ્કૃતિની રક્ષાના એકમેવ કારણ ખાતર રામચન્દ્ર-
જીએ પોતાના અત્યંત નિકટ પ્રજાજનનો—વહાલી
પત્નીનો—ભોગ લીધો.

નારીઓના શીલની રક્ષા ખાતર હિંટલર જેવાએ
પણ તેમને જાહેર-સ્થાનો ઉપર જતી અટકાવી; તેમને
ઘરમાં જ રહીને સ્વર્તવ્ય બજાવવાનો હુકમ કર્યો. આમ

યતાં નારીઓનું સ્વચ્છંદનું સુખ ઘવાયું પણ હિંદુસ્ત્રી
તેની પરવાહ ન જ કરી.

સંસ્કૃતિની રક્ષા ખાતર બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય,
શૂદ્ર, સ્ત્રી કે પુરુષ, સાધુ કે સંસારી, રાજા કે પ્રજા-
તમામને કાંઈને કાંઈ બલિદાન કરાવ્યાતપછે આ
આર્યવર્તમાં આપવાનું હોય જ છે. દરેકને બંધનો હતાં,
મર્યાદાઓ હતી. એના વર્તુળમાં દરેકને રહેવું જ પડતું.
ગમા કે અણુગમાનો ત્યાં પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નહિ.
નારીને કદી એમ લાગતું જ નહિ કે, “મને ઘરકૂકડી કેમ
બનો દુર્લભ છે ?” તો પુરુષને કદી એમ થતું જ નહિ કે,
“પૈસા કમાવાની ટોર મજૂરી અને બધી જવાબદારી
મારા જ માથે કેમ નાંખવામાં આવી છે ?” ક્ષત્રિય કદી
એવી ફરિયાદ કરતો જ નહિ કે, “મને કેમ તોપના મોં
સામે ધરવામાં આવે છે અને જાતની બાલુઓ લગા-
વાય છે ?”

બ્રાહ્મણ કદી કોઈને એવું પૂછતો જ નહિ કે
“વિદ્યોપાર્જન સિવાય વૈશવવિદ્યાસનું સુખ મને કેમ ન
મળે ?” ઇત્યાદિ.

કેમકે સહુ સ્વકર્તવ્ય સમજતા; સહુ એમાં રહીને
સંસ્કૃતિરક્ષા કરતા. જેટલી જીવંત સંસ્કૃતિ ! તેટલો
જીવંત આર્યવર્તનો આદમી ! પછી તે કોઈ પણ હોય !
ક્ષત્રિય હોય, શૂદ્ર હોય કે શિક્ષક હોય !

તે તળાવમાંથી પાણી સમૂળજી શોધાઈ જાય તો એક પણ માછલી બચે ખરી ? સહે ને, દિનારેથી ઠેક માયાવી ગોળમિશ્રિત ચણાના લોટની ગોળીઓ માછલીઓને નાંખતો હોય ! સહેને તે ગોળીઓ ખાઈ લેતી માછલીઓ ઘોડીક તજડી બનતી દેખાતી હોય !

પાણી જ જેનું જીવન છે એને તો પાણીના શોધ-લુમાં ‘સર્વનાશ’ થી જરા ચ ઓછું સાંપડવાનું જ નથી.

પાણી એટલે સંસ્કૃતિ; અને માછલી એટલે પ્રજા; માયાવી જન એટલે ગોરા સુતસદીઓ; ચણાની મીઠી ગોળીઓ એટલે ભાતજાતની મદદો.

કેટલાક સિકાઓ પૂર્વે આ દેશમાં સંસ્કૃતિરક્ષા કાળે ત્રણ ત્રણ પ્રાણો સ્વયમેવ અપાયાની અદ્ભૂત ઘટના બની છે. શીલ સાથે ત્રણ બિંદુઓ :

ભારતના એક રાજ્યનો એ રાજા હતો. એનું નામ હતું, વસ્તરાજ.

ધર્મ્વરનો એ ભક્ત હતો, દુઃખિતોનો એ મિત્ર હતો; ભત્રે એ પવિત્ર હતો. એના વિશુદ્ધ જીવનના પ્રભાવથી જ એનું રાજ્ય સમૃદ્ધ હતું, સ્વસ્થ હતું અને ખૂબ શાન્ત હતું. પ્રજા એને આહતી હતી, મિત્રો એનો સત્સંગ ઇચ્છતા હતા. એવકગણ આવો સ્વામી મળ્યાની ખુમારી માણતો હતો.

ધર્માત્મા વસ્તરાજને એક વખત તીર્થ-યાત્રાઓ

કરવાનો મનોરથ જાગ્યો. સુવરાજને રાજ્યનો ભાર સોંપી દીધોને સારા દિવસે એણે યાત્રાપ્રવાસ શરૂ કર્યો.

જે ત્રણ માસ પસાર થયા હશે ત્યાં સુવરાજના જીવનમાં એક ભયંકર ઘટના બની ગઈ.

એક દિવસ સુવરાજ મહેલના ઝરૂખે પોતાના મિત્ર સાથે વાતો કરતા બેઠા હતા. તે સમયે રાજમાર્ગ ઉપરથી કેટલીક ખનિહારીઓ પસાર થઈ.

કોણ જાણે કેમ, એ દિવસે નીચેથી પસાર થતી જે પ્રાણશુકન્યાઓ ઉપર સુવરાજની નજર ઠાઈકે ઠાસુકે બની ગઈ. લસલસતું એમનું જોખન સુવરાજના દિલને સ્પર્શી ગયું.

પણ પળ બે પળ વીતી ન વીતી ત્યાં જ સુવરાજ એકદમ સ્વસ્થ બની ગયા.

ચિત્તના ગગનમાં ધસી આવેલી વિકારની કાળી વાદળી એકદમ વિખરાઈ પડી ગઈ !

પરંતુ સુવરાજને કેમે ય એન પડતું નથી. મારાથી આ કેવું અકાર્ય થઈ ગયું ? એ વિચાર ચત-ચત કીડી-ઓના ચટકાથી પણ વધુ વેદના તેના અંતરે જન્માવી ગયો !

વેદના અસહ્ય બનતાં સમીપવર્તી મિત્રને એણે વાત કરી અને પછી કહ્યું, “મિત્ર આજે તો મનથી જ પાપ થયું છે પણ કાલે કોણ જાણે કાયાથી ય શું નહિ થાય ?

મારું હવન-ભવન બ્રહ્મ થાય એ પાં જ એને ધરતીલહે ઉપર પછાડી દહને ખતમ કરી નાંખવું જ સારું.” આટલું કહીને તરત જ સુવરાજે બારીમાંથી બહાર અંધ-લાવી દીધું. ધરતી ઉપર પછડાતાં જ જોપરી ફાટી ગઈ, સુવરાજ તત્ક્ષણ મૃત્યુ પામ્યા.

ધોડી જ સણોમાં વાયુવેગે સુવરાજના આપઘાતની અને તેના કારણની વાત ફેલાઈ. પેઢી બે વિપ્રકન્યાઓને પણ આ વાવડ મળ્યા. વધુ તપાસ કરતાં એ વાતની પણ જલણકારી મળી કે તે બે વિપ્રકન્યાઓનું રૂપ જ સુવરાજનો પ્રાણ લેનારો જોઝ.રા કૂવો બન્યું છે !

આ હકીકત જાણીને વિપ્રકન્યાઓને ભારે આઘાત લાગ્યો.

એમણે વિચાર કર્યો કે આપણા રૂપમાં જ કામુકતાનો પ્રવેશ થયો હોય તો જ બીજાના અંતરમાં કામ જાગે ! શું આવે! સામાન્ય નિયમ નથી !

હવે બે આપણી જ સ્થિતિ આવી હોય તો આવની કાલે આપણું પતન નહિ થાય ? એવું પતિતાનું હવન હવવા કરતાં તો બહેતર છે કે ખવિત્ર હવનમાં જ આપણે પ્રાણ છોડી દેવા.

બે ય બેનોએ આ વિચાર કરીને એ જ રાત્રિએ પોતાના પ્રાણત્યાગ કરી દીધા.

બીજે દિવસે સવારે આખા નગરમાં આ ઘટનાના સમાચાર વ્યાપી ગયા ત્યારે ઘર ઘરની નારીઓએ તે

વિપ્રકન્યાઓને અંતરથી વધામણાં આપ્યાં. એમના શબ ઉપર પુષ્પાંજલિ અર્પી વૃદ્ધાઓ કહેવા લાગી : આ બલિદાનો કદી એણે નહિ જાય. ભારતની ધરતી ઉપર થનારી ભાવી પ્રજાના શીલનો ગઢ આ બલિદાનોના રક્તથી વધુ જીવન પામી ગયો !

હિંવસો જતાં રાજ વલ્લરાજ નગરમાં આવ્યા. આવતાંવેત તેમને સઘળા સમાચારો મળ્યા. નગરના અગ્રણી નાગરિકોએ અત્યંત શોકાત્ બનીને વલ્લરાજને આ સમાચાર આપ્યા હતા. સહુના અંતરમાં એક જ કોયડો ચકાવા મારી રહ્યો હતો કે પુત્રના તથા બે પ્રજાજનોના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળતાં રાજસાહેબને કેવો કારમો આઘાત લાગશે ? એ આઘાતને નહિ જીરવતાં અંતે તેમને પણ કદાચ ચમરાજ આ દુનિયામાંથી ઉપાડી લેશે.

પણ નાગરિકોની આ માન્યતા ધરાવ મિથ્યા હતી. જ્યારે તેમણે રાજસાહેબને આ સમાચાર આપ્યા ત્યારે જરાય અસ્વસ્થ થયા વિના વલ્લરાજે તેમને કહ્યું, “હજી મારા પૂર્વજોનું પુણ્ય જગનમાં મળ્યાજ્ઞે તપી રહ્યું છે. એથી જ મારો પુત્ર અને મારી દીકરીઓ કુશીલતાનો માનસિક સ્પર્શ પણ ન કરી શક્યાં. જીવનમાં કોઈ કલંકનો કાળો ડાઘ લાગતાં પહેલાં જ તેમણે પોતાના પવિત્ર દેહમાંથી પ્રાણ છોડી દીધા ! એ ઇશ ! તારી આથી વધુ મહેરબાની મારા ઉપર બીજી શી હોઈ શકે ?”

આર્યવર્તની લોખંડી તાકાતનાં ચાર ચરણો આપણે જોયાં; સન્માન્યાં. (૧) પુણ્યવંતી વ્યક્તિની રક્ષા. (૨) વ્યક્તિભોગે રાષ્ટ્રરક્ષા. (૩) રાષ્ટ્રભોગે પ્રજારક્ષા. (૪) પ્રજાભોગે સંસ્કૃતિરક્ષા.

લોખંડી તાકાતનું પાંચમું ચરણ : સંસ્કૃતિ કરતાંય મોક્ષલક્ષી ધર્મ (ધર્મક્રિયાઓ) ખૂબ મહાન છે. સંસ્કૃતિને ગૌણ કરીને પણ ધર્મરક્ષા કરવી પડે તો તેમ કરી લેવું જરૂરી માનવામાં આવ્યું છે. ધર્મની રક્ષા ખાતર વ્યક્તિનો, રાષ્ટ્રનો, પ્રજાનો કે સંસ્કૃતિનો પણ ભોગ લઈ શકાય. બેશક; એવી જ કોઈ કટોકટીની પંજોમાં રેતો.

આ વિષયમાં આગળ વધતાં પહેલાં સંસ્કૃતિ અને ધર્મ વચ્ચેનો તફાવત એક જ વાક્યમાં હું સમજાવું.

વાનરને નર બનાવે તે સંસ્કૃતિ અને નરને નારાયણ બનાવે તે ધર્મ. અથવા પશુથી માનવને જે શુદ્ધ પાડે તે સંસ્કૃતિ; માનવને જે મહામાનવ બનાવે તે ધર્મ.

ન્યાય, નીતિ, દયા, પ્રેમ વગેરે તરવો કે જે સઘળાં મોક્ષલક્ષી ધર્મના પાયામાં લગભગ સર્વસંમતરૂપે સ્વીકૃત બન્યાં છે તે બધાં સંસ્કૃતિનાં અંગો છે. આ અંગોના પાલનથી માણસ ખરા અર્થમાં માણસ બને છે. એનામાં માણસાઈ-સજ્જનતા-આવે છે. આ પછી તો ધર્માનુષ્ઠાનો કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરે છે. આ ધર્માનુષ્ઠાનો તે ઇન્સાનને લગવાન બનવા સુધીની કક્ષાએ મૂકી શકે છે.

ધર્મ અને ધર્માનુષ્ઠાનો તો તે જ કહેવાય જેનાથી

નિશ્ચિતપણે આત્માને મોક્ષ મળે. જો ધર્મક્રિયાઓ પણ મોક્ષ આપવાને બદલે સ્વર્ગોદ્ધિ ગતિનો સંસાર જ આપતી હોય તો અર્થ અને કામ પણ તેવા જ સંસારવર્ધક છે, તો તે બધામાં ઝાઝો ફરક જ રહે નહિ. માટે જ ધર્મ તેને જ કહેવો જોઈએ કે જે સાક્ષાત્ કે પરંપરયા પણ મોક્ષ જ આપવાનું સામર્થ્ય ધરાવતો હોય.

આવા ધર્મની રક્ષા ખાતર સંસ્કૃતિને પણ ગૌણ કરી શકાય. ‘ધર્મે માયા નો માયા’ આ એક જ સૂત્ર દ્વારા આ હકીકતને શાસ્ત્રકાર પરમર્ષિઓએ અદ્ભુત રીતે સમજાવી દીધી છે.

ઉપરની કક્ષાના ગુણોને સિદ્ધ કરવા માટે કે તે ગુણોની રક્ષા કરવા માટે નીચલી કક્ષાના ગુણોને ગૌણ બનાવવા પડે કે અવગણને અપનાવવો પડે તો તે વિકાસની જ પ્રક્રિયાનું એક અંગ છે.

ધર્મસિદ્ધાન્તની રક્ષા માટે મયલાસુંદરીને પિતાની સામે થવા જેવું પણ ક્યાં નથી કરવું પડતું ?

મુનિશ્રવનની પ્રાપ્તિ માટે મુમુક્ષુને સરળતા દૂર મૂકવા જેવી કરીને માયા જેવું આચરણ ક્યાં નથી કરવું પડતું ?

ધર્મરક્ષા કાળે નીચલી કક્ષાના માનવોને ચશ્મપોશી કરવી પડે તો તેમ કરી લેવાની વાત પણ શાસ્ત્રકાર પરમર્ષિઓએ ક્યાં નથી જણાવી ?

ધર્મ અને ધર્મક્રિયાઓ (ધર્મસ્વરૂપ)નું સ્થાન માનવના વચેરે સંસ્કૃતિનાં પાયાનાં તરવો કરતાં બેશક ચડીઆતું છે.

કુમારિલ ભટ્ટ નામના પંડિતે પોતાના વૈદિક ધર્મની રક્ષા ખાતર બૌદ્ધોની સામે કેવું માથું ઊંચકયું ? કયા મુધી પ્રયત્નો કર્યા ? અને અંતે કેવી જાનફેસાની કરી ? તે પ્રસંગ જાણવા જેવો છે. આ વ્યક્તિના જીવનનાં બીજાં પાસાંઓને વિચારવાનું કે નજરમાં લેવાનું અહીં અપ્રસ્તુત સમજીને આપણે ચાલવાનું છે. માત્ર ધર્મરક્ષા માટે અપાતાં બલિદાન-જિંદાદિલીને જ આપણે સમજવાની છે અને તેને જીવનમાં પચાવવાની છે.

કુમારિલ ભટ્ટ :

ધર્મનાં વર્ષો પૂર્વે ભારતની અંદર બૌદ્ધ સંસ્કૃતિનો પ્રચાર વ્યાપક બની રહ્યો હતો. બૌદ્ધધર્મ નિર્વાણપદને તેવા પ્રકારે નથી માનતો કે જેવા પ્રકારે વૈદિક ધર્મવાળા અને જન ધર્મવાળા-આપણે બધા-માનીએ છીએ. એ નિર્વાણનો અર્થ એવો કરે છે કે આત્માનું દીપકની જેમ સંપૂર્ણપણે જુઝાર્ધ જવું ! વૈદિકો અને જૈનો-આપણે નિર્વાણનું સ્વરૂપ ‘આત્માનું સચ્ચિદાનન્દ ઘનસ્વરૂપનું પ્રગટીકરણ થવું’ તેવું માનીએ છીએ. આત્મામાં સત ચિત્ અને આનન્દમયતા ઉત્પન્ન થવી એ આત્માની મુક્તિ છે. એ આપણો અને વૈદિકોનો મત છે.

બૌદ્ધદર્શને આત્માનું સચ્ચિદાનન્દમય જે નિર્વાણ-

સ્વરૂપ છે એનો લોપ કરવા માંડ્યો. વૈદિક અને જૈનદર્શનને અભિમત આત્માના નિર્વાણમાર્ગનો વિલોપ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો, ત્યારે એક સંસ્કૃતિપ્રિય હૈયું આ વાત ખમી શક્યું નહિ.

કુમારિલ ભટ્ટ નામના બ્રાહ્મણ પંડિત કે જેઓ મીમાંસાદર્શનના પ્રણેતા છે એ, બૌદ્ધો દ્વારા થતી નિર્વાણપદની આ વિદ્યુતિને જોઈને કંકળી લીક્યા. નિર્વાણપદ સાધક સંસ્કૃતિના પ્રખર હિમાયતી કુમારિલ ભટ્ટનો આત્મા અકળાઈ લોકે છે. નિર્વાણપદનું વિદ્યુતસ્વરૂપ એમનાથી જોયું જાતું નથી...અને...એ બૌદ્ધદર્શનનો પ્રતિકાર કરવા માટે સંકલ્પ કરે છે.

બૌદ્ધદર્શન મધ્યમમાર્ગી હોતું એટલે ઉગ્ર દેહદમન અને તપ-ત્યાગાદિનું એમાં વિશેષ જોર નહિ; આથી એમનો મત જરૂરીથી સ્વીકૃત થવા લાગ્યો. તે કાળના રાજાઓ પણ બૌદ્ધધર્મનો સ્વીકાર કરવા લાગ્યા. પ્રજામાં પણ બૌદ્ધધર્મ વ્યાપક બનવા લાગ્યો. મસ્તીમાં રહેવું, મેાજ કરવી અને મુદ્ધિ મેળવવી. આવો સરલ માર્ગ કેાને ના ગમે ? સહુ એનો સ્વીકાર વ્યાપક રીતે કરવા લાગ્યા.

આ જોઈને કુમારિલ ભટ્ટનો અંતરાત્મ અતિશય વેદના અનુલવવા લાગ્યો. એનાથી આ ખમી શકાતું નથી. આર્યાવર્તીય સંસ્કૃતિના નિર્વાણપદની આ વિદ્યુતિને એ સહન કરી શકતા નથી અને કુમારિલ બૌદ્ધશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા....

આ કુમારિલ નિર્વાણસાધક સંસ્કૃતિનો એવો જ સંરક્ષક હતો. સંસ્કૃતિની રક્ષા માટે પ્રાણની ન્યોમછાવરી કરવાની એવના ધરાવનાર હતો...એણે બૌદ્ધશાસ્ત્રોનો પ્રકાંડ અભ્યાસ કરીને; એ શાસ્ત્રોની નળગી કડીઓ પકડી લીધી...ત્યાર બાદ બૌદ્ધ બની ગયેલા રાજાઓ પાસે જઈને એણે વાદ કરવા માટે આહ્વાનો આપ્યા. રાજાઓની ખુશામત કરવા કાળે બૌદ્ધ પંડિતોમાં રૂપાંતરિત થઈ ગયેલા; બ્રાહ્મણ પંડિતો સાથે વાદ કરીને; કુમારિલ ભટ્ટે ભવ્ય વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. નિર્વાણપ્રાપક-ધર્મની શાન બડાવવા કાળે એણે તનતોડ પ્રયત્ન આદર્યો. પરંતુ... કમનસીબી એ બની કે રાજાઓ કહેવા લાગ્યા કે, “કુમારિલ ! વાદ તમે ભણે છતી ગયા ! યુદ્ધિઓ ભણે તમારી પાસે વધારે રહી ! પરંતુ અમે તો બૌદ્ધ ધર્મને જ સ્વીકારીશું. બૌદ્ધદર્શનનાં પરિત્યાગ અમે કરી શકનાર નથી...અમને તો એ જ ધર્મ ગમે છે.” આ સાંભળીને કુમારિલની આંતરવેદના વધી ભય છે.

ઠેર ઠેર વાદો કરીને, વિજય પ્રાપ્ત કરીને, એ બૌદ્ધ-સમ્મત નિર્વાણને હેઠ ઉડાડે છે. આર્ય-સંસ્કૃતિને માન્ય નિર્વાણમાર્ગની સ્થાપના કરે છે. છતાં ય...એને એના કાર્યમાં સફળતા સાંપડતી નથી...રાજાઓ અને પ્રજાઓ બૌદ્ધધર્મનો ત્યાગ કરવા તૈયાર થતાં નથી.

અંતે કુમારિલ એક યુવાનની શોધમાં નીકળે ■ કે જે એના ‘મિશન’ની દોરીને આગળ ધપાવે...જે એના

શુદ્ધ નિર્વાણની વિચારધારાને વિશ્વમાં પ્રસરાવીને વિકૃત નિર્વાણની વિચારધારાને તોડે.

કુમારિલને એકની જ જરૂર છે. એને ઘણા અપતા નથી...એક પણ વીર સપૂત એને મળી જાય એટલે એ પોતે આત્મસંતોષ માણી લેવા તૈયાર છે.

જેને કેસરિયાં જ કરવાં છે એને ઘણાંની જરૂર નથી. ઘણાંની જરૂર તો શુદ્ધમાં લડીને વિજય મેળવવાની એવનાવાળાઓને હોય...કેસરિયાં કરનારાઓ લઘુમતિ કે બહુમતિના વિચાર કરતા નથી. ધર્મની સંરક્ષા કાળે એ લોકો બહુમતિના કુ-ખ્યાત તત્ત્વોના વિચાર સુદ્ધાં કરતા નથી.

જેને બલિદાન જ દેવું છે; જેને જીવનનું અર્પણ જ કરવું છે, એને ઘણાંની જરૂર શી ? અમારે ત્યાં ધર્મસંતો પહેલાં ખૂબ જ સક્રિય બને, અથાગ પ્રયત્નો કરે; ધર્મરક્ષા કાળે તમારા જેવાઓને જગાડવા માટે શોધો પાડો, ધર્મસભાઓ ચોળે, અને ધર્મરક્ષા સાટે કટિબદ્ધ બનવાનું એલાન પણ કરે, તો ય...જો તમે ન જ જાગો તો પછી અંતે, સંતો સક્રિયતામાંથી નિષ્ક્રિયતા તરફ વળે, પૂર્ણ નિષ્ક્રિય બની જાય...એમની એ નિષ્ક્રિયતામાંથી જ પછી સક્રિયતાનું પુનર્નિર્માણ થાય.

બલિદાન દેવા કાળે સંતોને તૈયાર થવું પડે. કેસરિયાં કરવા સાટે સંજ્ઞ બનવું પડે. બલિદાન કોઈના નિષ્ફળ જતાં જ નથી...

બલિદાન ક્યારેય પણ સફળ થાય છે. બલિદાન દેનારાંને પત્રી આઝાં-ઝોઝાંની ચિંતા રહેતી નથી.

હજીબાઈ એક જ હતાં...સ્વામી કોંડદેવ એક જ હતા...જેણે હજીબાઈના પેટે અવતરેલા શિવાઈને ‘શિવાઈ’ બનાવવાનું કામ કર્યું હતું ! શિવાઈ એક જ હતા...અને એ શિવાઈને શૂરવીર બનાવવામાં પ્રયત્ન પ્રેરણા પાનાર રામાયણનો અરણ્યકાંડ પણ એક જ હતો. બધું જ એક ! છતાંય એ એક-એકનો સરવાળો જ ધર્મ-સંસ્કૃતિના ધ્વજને ઊંચે આલમાં લહેરાવે છે.

કુમારિલ એકની શોધમાં છે. એને એક જ ખરેખર મર્દ, શૂરવીર અને ધર્મરક્ષા માટે પ્રાણ ધરનાર જવાંમર્દ !

અન્તે કુમારિલ નિર્વાણસાધક સંસ્કૃતિની ઘોર ખોદતી બૌદ્ધની નિર્વાણ માન્યતાના પ્રયત્ન પ્રચારથી દુઃખી થઈને, ત્રાસી જઈને, સંતપ્ત બની જઈને, ગામ બહાર મોટી તુપની ગંજી લિપી કરાવે છે. ઘડેનાં છોતરાંના ઢગલા ઉપર જઈને કુમારિલ બેસે છે. નીચેથી એ ગંજી ધીરે ધીરે સળગાવાય છે. ધીરે ધીરે આખી ગંજીમાં દાહકતા ઉત્પન્ન થવા માંડે છે. ઉપર બેઠેલો કુમારિલનો દેહ પણ તપી રહ્યો છે. શાંત અને ધીરે ધીરે સળગતો એ અગ્નિ કુમારિલને બે-ચાર કલાકમાં ભડચું કરી નાંખતો નથી. પરંતુ દિવસોના દિવસો જાય છે અને કુમારિલ ચેકાતો જાય છે.

એના હૃદયમાં એક જ તમન્ના છે કે ધર્મની યજ્ઞ રહેલી આ કૂર હાંસી, કોક દી મને બેતાં, કોઈના હૈયાને

અડી જાશે. હું સળગી રહ્યો છું એ જોઈને કોઈ મને પૂછશે “તમે કેમ બળી રહ્યા છો ?” ત્યારે મારી આંતર-બ્યથા હું એને કહીશ. આમ મારું આ મૃત્યુ નિહાળતાં કોકનો આતમ જાગશે અને ધર્મને એ બચાવશે.

કુમારિલ બલિદાન દેવા તૈયાર થઈ ગયો છે. એનું એ બલિદાન એણે જાતું નથી. એ જે કોઈ યુવાનની શોધમાં છે એ યુવાન એને એક દી મળી જાય છે.

લોકો બધાં એને જોવા જાય છે પરંતુ કોઈ પૂછતું નથી કે “ભાઈ ! તમે કેમ બળી મરે છો ?” દૂર-સુદૂર એક યુવાન ઊભો હતો. એ જઈ રહેલાં લોકોને પૂછે છે, “ભાઈઓ ! તમે બધા ક્યાં જાઓ છો ?” ત્યારે લોકો જવાબ આપે છે. “એક મહાન પંડિત બળી મરે છે એને જોવા જઈએ છીએ ?” ત્યારે યુવાન પૂછે છે “એ કેમ બળી મરે છે ?” લોકો કહે છે “એ અમે પૂછ્યું નથી.”

યુવાન અકળાઈ ઊઠીને કહે છે, “અરે ! તમે બધા મરતા પંડિતને જોવા જાઓ છો ? તમે કોઈ પૂછતા થ નથી કે, ‘ભાઈ ! તમે કેમ મરી રહ્યા છો ?’” એટલા બધા તમે સ્વાર્થનિપુણ બની ગયા છો ?” એ યુવાન લોકોની સાથે સાથે કુમારિલના દહનસ્થળે આવી ઊભો છે. આવીને દગ્ધ બનેલા કુમારિલને જોતાં જ એ અકળાઈ જાડે છે. ઉતાવળે એ કુમારિલને પૂછે છે. “ઓ મહાપંડિત ! તમે કેમ આમ મરી રહ્યા છો ? આ તમારી બળતી-જળતી કાયા મારાથી જોઈ જાતી નથી.”

ત્યારે આનંદિત બની ગયેલા કુમારિલ મનોમન બોલી લીધ્યા “મારા આંતરનાદને સાંભળનાર યુવાન આજ મને મળ્યો ખરો ! મારું મૃત્યુ પણ હવે મંજલ બની જશે.”

કુમારિલ યુવાનને કહે છે, “ભાઈ ! તું મારી આ બળતી-જળતી કાયા ભેઈ શકતો નથી. મારી અને તારી ધર્મ-માતા મરી રહી છે. એની બળતી-જળતી કાયા તું ભેઈ શકે છે ? એ ! નવયુવાન ! મારી કાયા બળતી-જળતી તારાથી જોવાતી ના હોય તો તું ધર્મમાતાનાં ખેંચાઈ રહેલાં ચીરની રક્ષા કરવાના શપથ લે. ખૌદો આજ આપણાં સદ્વિદ્યાનંદ ધનસ્વરૂપ નિર્વાણપદને ઉઠાડી રહ્યા છે. એને પરાસ્ત કરીને અડીંધો હાંપી કાઢવાનો સંકલ્પ કર ! હું આ ધર્મના થઈ રહેલા વિનાશને ભેઈ શકતો નથી, એથી જ મારી કાયાને આજ જલાતી દઈ છું !”

યુવાનતું દૃઢ્ય કંપી લીઠે છે. કુમારિલની મનો-વેદનાને એ યથાયથ રીતે પરખી જાય છે અને તે જ ઘડીએ હાથમાં પાણી લઈ ને સોગન્દ લે છે, “એ ! મહાપંડિત ! તમારી આ ધર્મ-ભક્તિને મારા લાખ-લાખ વંદન છે. હું આ હાથમાં પાણી લઈ ને શપથ સ્વીકારું છું કે મારા શરીરમાં ગ્રાણુ હશે ત્યાં સુધી હું સત્યનિર્વાણપદસાધક માર્ગની રક્ષા કાળે પ્રયત્ન આદરીશ...મારા જનની ફેસાની કરી દઈશ...તમે નિશ્ચિત બની જાઓ.”

યુવાનના એ શબ્દો સાંભળીને આનંદવિભોર બની ગયેલા પંડિત કુમારિલ ત્યારે મૃત્યુને વરે છે. દૃઢ્ય

એમની કાયામાંથી પ્રાણપંખેડું બિડી જાય છે. પોતાના 'મિશન'ને આગળ ધપાવનાર કોઈ માડીબયો પોતાને મળી ગયો એનો આત્મસંતોષ લઈને સ્તો.

બંગાલી રાણી :

સ્વધર્મરક્ષા ખાતર એક નારીએ પોતાના પતિને છેવટે ખતમ કર્યાનો પ્રસંગ પણ ઇતિહાસના પાને અંકાયો છે. બંગાલમાં આ બીના બની હતી. રાજની રખાત મુસ્લિમ હતી. રાજને વશ કરી લીધા બાદ આખી પ્રજાને મુસ્લિમ બનાવી દેવાની તેણે વાત મૂકી. રાજએ સમગ્ર નગરમાં આદેશ બહાર કર્યો કે તમામ બ્રાહ્મણો વગેરે હિન્દુ-પ્રજાએ ઇસ્લામ ધર્મનો અંગીકાર કરવો.

રાજના આદેશથી ધ્રુણ બિઠેલા ૫૦૦ વિગ્રો રાણી પાસે ગયા. પોતાના સગા ભાઈના મુનંદા ૫૦૦ સૈનિકો સાથે લઈને તેણે પતિના મહેલને અચાનક ઘેરી લીધા. કટારી સાથે પતિ પાસે ગઈ. આદેશ પાછો એંચી લેવાનું જણાવ્યું; પણ રાજ કેમે ચ ન માન્યો ત્યારે પતિહત્યાનું પાપ એ રાણીને કરવાની ફરજ પડી.

લોખંડી તાકાતનું છઠું ચરણુ : ધર્મક્રિયા કરતાં ચ 'શાસન' મહાન છે. ક્યારેક ધર્મક્રિયાઓને, ધર્મના વાધાને પણ જતા કરીને શાસનરક્ષા [આસાબહુમાનપૂર્વકની ધર્મક્રિયાઓ તો ધર્મ જ છે; તેમાં શાસન છે જ] કરવી જોઈએ.

આ વિધાનને પુષ્ટ કરતાં અનેક વિધાનો, પ્રસંગો

જૈનશાસ્ત્રોમાં આવે છે. મુનિજીવનમાં પણ તેવા કેટલાક અપવાદમાર્ગો પણ આવાં કારણોસર મૂકવામાં આવ્યા છે.

મગધરાજ બિંબિસારના સમયમાં શાસનરક્ષા કાળે જૈનસાધુએ સ્વયેષ બાળી નાંખવાનો પ્રસંગ બનેલો સાબળવા મળે છે. તે સાધુને બાળીબૂઝીને વેશ્યા સાથે પૂરી દેવાયા હતા. બીજે દિવસે સ્ત્રવાદે તેમને જ્યેષ્ઠ સાથે બહાર કાઢીને હાલદો લોકોમાં જૈનશાસનની ફજેતી કરવાની રાત્રની જ મુરાદ હતી. આ મેલી અને બચકર મુરાદને નિષ્ફળ બનાવી દેવા માટે અને શાસન-દીક્ષનાના અતિધોર પાપમાંથી નિમિત્ત બનતા ઉગરવા માટે એ મુનિ વેપનું દહન કરીને લંગોટી અને બમૂતિ સાથે જ બહાર નીકળ્યા. જાણે, જોઈ લો કોઈ ખાખી જોગીટો ! આવો !

વાત્રી મુનિ, વિષ્ણુકુમાર, કાલકસરિજી મહારાજ વગેરેના જીવનપ્રસંગોમાં દેખીતી હિંસા કરીને પણ અહિંસા-ધર્મને દેખીતી રીતે વેગળો મૂકીને પણ તેમણે શાસનરક્ષા હાંસલ કર્યાનું અસંદિગ્ધ રીતે જોવા મળે છે.

સાથે જ, જિનશાસન મહાન છે. તેની રક્ષામાં સીલ, ફૂગ, બટાટાના અનંતજીવોથી માંડીને મહા-અપરાધી જીવો સુધીની રક્ષા સમાયેલી છે. જો એનો નાશ તો સર્વ જીવોના સાચા મુખ અને સાચી શાન્તિનો સર્વનાશ. એ શી રીતે ચલાવી લેવાય ?

વિષય—કપાયની કાલીલ અગનજ્વાળાઓમાં ભડકે જલતા હવેની એ આગને ઠારે છે; એક માત્ર વીતરાગનું શાસન.

જૂઠું, પ્રપંચ અને કાવાદવાથી ઘેરાયેલી દુનિયાને સત્ય અને સરળતાનો સંદેશ સુણાવે છે; જિનનું શાસન.

સાત બ્યસનથી અને મિથ્યાત્વથી માંડીને સર્વ પ્રકારનાં બાહ્ય-અભ્યંતર પાપોને ઓળખાવે છે; એક માત્ર ધર્મશાસન.

પછી સર્વ પ્રયત્ને એનું જતન શા માટે નહિ ? એ જતન કરવા જતાં જે કંઈ કરવાની ફરજ પડે તે કરવામાં હિચકિચાટ શા માટે ? કોઈ પણ ત્યાગ, બલિદાન, કોઈ પણ સમર્પણ આ સર્વરક્ષક ધર્મશાસનની રક્ષા માટે કરવું જ જોઈએ. પણ પ્રથમ એ જાગે છે કે શાસનરક્ષા શી રીતે કરવી ! જે જગતમાં સર્વોપરિ જિનશાસન છે, જે એના હિતાહિતમાં સર્વનું હિતાહિત સમાયેલું છે, જે એના પ્રકાશમાં એ સહુનાં સુખ અને શાન્તિ રહેલાં છે, જે એના અસ્તિત્વમાત્રથી સર્વ અગ્નિ વરસાવતો અટક્યો છે, સમંદરોએ માઝા મૂકવાનું બંધ રાખ્યું છે, ધરા ભેરદાર રીતે ધૂળને સહુને પોતાના પેટમાં ગરકાવ કરી દેવાની વાતને સ્થગિત કરી ચૂકી છે—તો એની રક્ષા—સેવા એ તો આપણે શ્વાસપ્રાણ જ બની રહેવો ઘટે ને ?

જે જિનશાસન છે તો ધર્મક્રિયાઓ છે; જે

ધર્મક્રિયાઓ છે તો ધર્મ છે, જો ધર્મો છે તો જ સંસ્કૃતિ છે, જો સંસ્કૃતિ હવંત છે તો જ પ્રજાનું જાગૃતર, હવતર અને ઘડતર સાર્થક છે. જો તેવી આર્ય-પ્રજા છે તો જ આ ધરતી (રાષ્ટ્ર)ની કિંમત છે, જો ખમીરવંતુ રાષ્ટ્ર હવે છે તો જ તેની પુરવંતી વ્યક્તિઓનું હવતર સફળ છે.

જિનશાસન વિનાની ધર્મક્રિયાઓ નકામી, ધર્મ વિનાની સંસ્કૃતિ નકામી, સંસ્કૃતિ વિનાની પ્રજા નકામી, ખમીરવંતી પવિત્ર પ્રજા વિનાનું રાષ્ટ્ર નકામું, એવા રાષ્ટ્ર વિનાની વ્યક્તિઓનું અસ્તિત્વ પણ નિર્થક.

જો તમારે રાષ્ટ્રને ખચાવવું હોય તો વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓનાં-ખત્રીસલક્ષણોનાં-ભાગ અવસરે અવસરે દેવો જ પડશે.

જો તમારે આર્યપ્રજાને ઉગારી લેવી હોય તો ક્યારેક રાષ્ટ્રને (ધરતીને) પણ ગોલુ કરવું પડશે.

જો તમારે સંસ્કૃતિને ઉગારવી હોય તો પ્રજાનાં જૈતિક સુખ-સગવડોને મહત્ત્વ આપવાનું બંધ કરવું પડશે.

જો તમારે ધર્મરક્ષા કરવી હોય તો ક્યારેક મુત્સદી-ગીરીના દાવ ખેલવા પડશે અને તેમાં સંસ્કૃતિને ગોલુ બનાવવી પડશે.

અને...જો તમે શાસનરક્ષા કરવા માંગતા હો તો ક્યારેક ધર્મરક્ષાને પણ ગોલુ ગણવી પડશે.

જિનશાસનરક્ષા વિના ધર્મરક્ષા સંભવિત નથી. ધર્મરક્ષા વિના સંસ્કૃતિરક્ષા સંભવિત નથી. સંસ્કૃતિ-રક્ષા વિના પ્રજારક્ષા અસંભવિત છે. પ્રજારક્ષા વિના રાષ્ટ્રરક્ષા મુશ્કેલ છે. રાષ્ટ્રરક્ષા વિના વ્યક્તિરક્ષા નિરર્થક છે. શાસનનો નાશ કરીને ધર્મને હુવાડી શકાતો જ નથી, લાખો પ્રયત્નો કરાય તો પણ ધર્મનો નાશ કરીને સંસ્કૃતિને ટકાવી શકાતી જ નથી, તે માટે ગમે તેટલી શલ્યાંગો પુકારાય તોય.

સંસ્કૃતિનો નાશ કરીને પ્રજાને સુ-પ્રજા બનાવી શકાતી જ નથી, ગમે તેટલાં ફાંદાં મારો તોય.

પ્રજાને નિર્વીર્ય, નિર્મોહ્ય કરી નાંખ્યા બાદ પ્રજાનો નાશ કરીને રાષ્ટ્રની રક્ષા થઈ શકતી જ નથી, આહે તો લાખો માણસોનું હશ્કર સરહદ ઉપર ગોઠવો તોય.

રાષ્ટ્રની રાષ્ટ્રીયતાનો-રાષ્ટ્રવાદનો-નાશ કરીને વિશિષ્ટ પુણ્યશાળી વ્યક્તિઓ લાંબુ હવી શકતા નથી યા તો દીર્ઘહવી યશ પામી શકતી નથી, આહે તેટલી જોરહારીતે વ્યક્તિપૂજા ફેલાવાય તો ય.

જો આ ક્રમને તોડવામાં આવે કે બિલટાવી નાંખવામાં આવે તો આર્યવર્તની લોખંડી તાકાતનો સમૂળગો નાશ જોતજોતામાં-સૈકા-જે સૈકામાં-થઈને જ રહે એમ મને લાગે છે.

—જો પુણ્યવંતી વ્યક્તિ આ જગતમાં મહાન બની જવા માટે રાષ્ટ્રનો લોગ લઈ લેશે.

—જે રાષ્ટ્ર [ધરતી] અદ્યતન બનવા માટે પ્રજાને બરબાદ કરી નાંખશે;

—જે પ્રજા પોતાનાં વ્યક્તિગત મુખે ભોગવવાની કારખી લાલચને વશ થઈને સંસ્કૃતિનો નાશ કરી નાંખશે;

—જે સંસ્કૃતિને વધુ પડતું મહત્ત્વ આપીને ધર્મ-તત્ત્વને ઉપેક્ષિત કરી દેવામાં આવશે;

—જે ધર્મક્રિયાઓને એ પ્રાધાન્ય આપીને જિન-શાસનને ઝીણું બનાવી દેવામાં આવશે તો ટૂંક સમયમાં જ આ બધું ય અંધાધૂંધીમાં અટવાઈ પડશે.

વ્યક્તિનું બળ રાષ્ટ્રમાં છે, રાષ્ટ્રનું બળ પ્રજાથી છે, પ્રજાનું બળ સંસ્કૃતિથી છે, સંસ્કૃતિનું બળ ધર્મથી છે અને ધર્મક્રિયાઓનું બળ જિનશાસનથી છે.

જેણે વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓને હવાડવી હોય તે રાષ્ટ્રને હવાડો.

—જેણે રાષ્ટ્રને હવાડ્યું હોય તે સુ-પ્રજાને હવાડો;

—જેણે સુ-પ્રજાને હવાડવી હોય તે સંસ્કૃતિને હવાડો;

—જેણે સંસ્કૃતિને હવાડવી હોય તે ધર્મક્રિયાઓને હવાડો;

—જેણે ધર્મક્રિયાઓને હવાડવી હોય તે જિન-શાસનને જ્યવંત્ર સખો.

શા, જ્યાં જ્યાં વ્યવસ્થામાં સફળતા જ્યજ્ય

પણ અફસોસ ! જુઓ તો ખરા, આ જગત સામે...કાંઈક જુઠું જ-સાવ અવળું જ જોવા નથી મળતું !

વ્યક્તિ પોતાનાં હિતોને જાળવવાના મરણીઆ પ્રયત્નો કરી રહી છે; અને તે ખાતર રાષ્ટ્રનો ભોગ આપી રહી છે; ઠોકના માટે તેને (ધરતીને) આબાદ કરી રહી છે; ઠોકને હવાલે કરી રહી છે.

અને રાષ્ટ્રને આબાદ બનાવવાની પૂનમાં પ્રજાના સત્ય; સુખ અને શાન્તિ બરબાદ કરાઈ રહ્યા છે. સુ-પ્રજાતું ભાગે કયાંય દર્શાન જ થતું નથી.

પ્રજા પણ પોતાનાં વ્યક્તિગત ભોગસુખોની કારખી ભૂખને સંતોષવા માટે શીલ, સદાચાર, ન્યાય, નીતિ, વિરતિ આદિની સંસ્કૃતિને ચિનગારી આંપી ચૂકી છે.

સંસ્કૃતિના રખોપાઓ પણ પોતાની સંસ્કૃતિરક્ષાને એટલું વધુ મહત્ત્વ આપી ચૂક્યા છે કે તેમાં ધર્મક્રિયાઓનો ભોગ લેવાયો છે.

અને...અહા ! ધર્મક્રિયાના પક્ષકારો એટલી હદે ધર્મક્રિયાના વર્ધનમાં ધસી ગયા દેખાય છે કે તેમાં 'શાસન'નો ભોગ અપાઈ ગયો હોય તેવું જણાય છે !

આ ખૂબ જ લચકર ખીના છે. આ અવળી ગંગાનાં ઘોડાપૂર સર્વનાશ વિના કશું જ ઓછું નહિ માંગે તેમ મને લાગે છે.

જિનશાસનને ઉપેક્ષીને ધર્મરક્ષા કરવાના મનસૂબા ધૂળભેગા થશે.

ધર્મક્રિયાઓને અવગણીને સંસ્કૃતિરક્ષાની વાતો થાય છે; પરમપદનું લક્ષ્ય પરલોકની દૃષ્ટિ, પરમાત્મલક્ષિત, પાપખીરુતા વગેરે તત્ત્વોને નષ્ટબ્રષ્ટ કરવામાં આડકતરો સહકાર સંસ્કૃતિરક્ષકો જ આપી રહ્યા છે. માટે જ તેઓ નિષ્કુળ જવાના છે.

દયા, પ્રેમ, પરાર્થ, કરુણાદિનાં તત્ત્વોને નગણ્ય સમજીને પ્રજાનું દલ્યાણ કરનારા સમજી જ રાખે કે પ્રજાનું દલ્યાણ કરવાની ખીજ કોઈ રીત નથી; કોઈ સાહી નથી, કોઈ વાદ નથી.

ધર્મ અને સંસ્કૃતિના છવંત છવન વિના આ દેશની પ્રજા તો કદી પણ પોતાનું સુંદર અને શાન્ત છવન બનાવી શકી જ નથી; ધર્મ અને સંસ્કૃતિને વેગળા રાંખીને જે કોઈ ખીજ પ્રયોગો અને અખતરાઓ થયા છે તે બધા ક્ષારમ બનીને રહ્યા છે. એટલું જ નહિ પણ પ્રજાનું સાચું સુખ અને શાન્તિ જેટલી હદે જોખમાયાં છે કે પ્રજાને અસ્તિત્વ અને વ્યક્તિત્વ ટકાવવાના જંગ ખેલવા પડ્યા છે. હવે તો ખમૈયા કરો એ પ્રયોગોના અને અખતરાઓના !

અને... પ્રજાની આખાદીને અવગણીને રાષ્ટ્ર (ધરતી)ને આખાદ કરવાનો નવતર પ્રયોગ તો ખરેખર હારાદીરી સ્વરૂપ જ બની રહેશે. આવું તૈયાર આખાદ રાષ્ટ્ર કોઈ ભેદી લોકોના હાથમાં—આખું ને આખું—આવી જાય તો નવાઈ નહિ. નિર્મોહ્ય બની ચૂકેલી પ્રજા એ તો રા-

પ્રતિકાર કરવાની શક્તિ જ નહિ ધરાવતી હોય ત્યાં બીજી શી આશા રાખવી !

છેલ્લે; રાષ્ટ્રનો ય ભોગ આપી દઈને વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનો સમૂહ 'પોતાનું' હિત કરી જેસે એ તો કેટલું બધું આઘાતજનક કહેવાય ? શું કોઈના હવાલે રાષ્ટ્ર કરી દેવાથી દૂધ-ધીની નદીઓ વહેતી થાય તો તે માન્ય બની શકે ખરું ! તો પછી કહેવાતા સ્વરાજનો અર્થ જ શું રહે !

શું સ્વરાજ શબ્દમાં રહેલો 'સ્વ' શબ્દ રહસ્યમય છે ! 'સ્વ'થી હિન્દુસ્તાની લોકો ન લેતાં ગોરા-ઘોડો લેવાના છે ? તેમનું આ ભાવી-રાષ્ટ્ર કાળાઓના પસીનાથી અને ખુદિ, શક્તિ તથા સંપત્તિથી ભવ્ય બનાવાઈ રહ્યું છે ?

આ બધું છે શું ? કોક તો કહો !

શું સ્વતંત્રતા પક્ષ 'સાંસ્કૃતિક મર્યાદાઓમાંથી છુટકારો' અર્થમાં અભિપ્રેત હતી ? શું પાશ્ચાત્ય મૂલ્યોનો સ્વીકાર કરવાની સ્વતંત્રતા આ દેશને મળી હતી ? અસ્તુ.

લાંબી નજર કરો કે બિંદુ ચિંતન કરો તો કયાંય નજર પહોંચતી નથી; ચિંતનનું તળ દેખાતું નથી. જે કાંઈ નજરે ચડે છે તે જોતાં-વિચારતાં એમ લાગે છે કે કામ કરવાનું ક્ષેત્ર અતિ વિશાળ છે અને કામ કરવાની શક્તિ ખૂબ જ સૂઝ છે. જેમ કામ વધે તેમ તેને પહોંચી વળવા માટે શક્તિઓ વધુ ને વધુ સૂક્ષ્મ જ બનવી જોઈએ.

રાષ્ટ્રનું સ્તર ખૂબ વિશાળ છે; પ્રજાનું (વિદ્યની કે ભારતની પ્રજાનું) સ્તર પણ ખૂબ વિશાળ છે. સંસ્કૃતિનું સ્તર પણ ખૂબ વિશાળ છે; અને ધર્મો પણ ઘણા બધા હોઈને તેનું સ્તર પણ અતિ વિશાળ છે. જિનધર્મનું ક્ષેત્ર કાંઈક નાનું ખડું, પણ તેને ય પહોંચી વળવાનું સહેલ નથી. રાષ્ટ્ર, પ્રજા, સંસ્કૃતિ વગેરે સ્તરોમાં જે બગાડ પેઠો છે તેને દૂર કરવાનું કામ કદાચ આસમાનના તારા તોડવા જેટલું જ કઠિન જણાય છે. એમાં વળી એ સ્તરોની વ્યાપકતા જ દિલને બેચેન બનાવી મૂકે તેવી છે.

હા...અપેક્ષાએ જિનધર્મનું સ્તર કાંઈક નાનું ખડું અને તેમાં બગાડ પણ ઓછો ખરો. એટલે આ ક્ષેત્રમાં શક્તિનો ઉપયોગ કાંઈક સફળતા પામે ખરો પણ તો ય તે ક્ષેત્ર પણ શક્તિની સ્થિતિનો વિચાર કરતાં તો ઘણું મોટું લાગે છે.

તે કરતાં જિનશાસનના ક્ષેત્રને જ પકડવું યોગ્ય જણાય છે. જે જિનશાસનની સુ-વ્યવસ્થાથી જ જિનધર્મોમાં પ્રાણ પુરાઈ જતો હોય; જે તે પછી બીજા ધર્મોના કૂવાના પાણીનાં તળ હિયાં આવી જતાં હોય; જે તેથી જ સંસ્કૃતિનાં મૌલિક તત્ત્વોનો ફાલ લચી પડતો હોય; અને જે તેથી જ પ્રજા સંસ્કૃતિ-લક્ષ્ય બનીને સદાચારાદિ શુભોચી દૃષ્ટપુષ્ટ બનતી હોય, એવી પ્રજાથી જ રાષ્ટ્ર પોતાનું વિશિષ્ટ ગૌરવ પામતું હોય તો શા માટે સર્વનાં

મૂળમાં પડેલા ‘જિનશાસન’ની જ સેવા-અકિતસ્વરૂપ રક્ષામાં દિલ લગાવી ન દેવું ? આ ક્ષેત્ર અપેક્ષાએ તો નાતું છે જ.

પણ સખૂર ! જિનશાસનના ક્ષેત્રમાં પણ સફળતા પામવા માટે ‘શક્તિ’ તો સ્થૂળ નહિ જ ચાલે. પ્રચાર વગેરેને સ્થૂળ પરિબળો, ઔદ્યયિક લાવની પુણ્યાદિની સ્થૂળ શક્તિઓ કાંઈ જિનશાસન-રક્ષામાં કારગત ન જ નીવડી શકે.

રે ! એવી સ્થૂળ બળોની લાકડાની તરવારે લડવા નીકળી પડેલા આત્મા શાસનરક્ષાનો જંગ હારી બેસે; એને સાંપડતો ઘોર પરાજય સમગ્ર શાસનને તુકસાન પહોંચાડી દે.

ભેસ આવી જાય તેથી કાંઈ મૂઠી ઉગામી દેવાય ? અને પછી કાંઈ દીવાલને ચોડી મારી દેવાય ! તેમ કરનારાનાં તો હાંડકાં ભાંગી જાય !

એર...એક વાત હવે નિશ્ચિત બની જાય છે કે રાષ્ટ્રના રક્ષકો; પ્રજાના આહુકો; સંસ્કૃતિના પ્રેમીઓ કે ધર્મના રાગીઓએ તે બધાં ક્ષેત્રોના યોગક્ષેમ સાધવા હોય; તેમાં પેઠેલાં દૂષણોને દૂર કરવાં હોય તો તેમણે શાસનસેવાના નાનકડા ફલક ઉપર જ કામ લેવું પડશે. આ ફલક ઉપર રહીને જે કાંઈ વિજય મળશે તે બધા ધર્મ, સંસ્કૃતિ, પ્રજા અને રાષ્ટ્રના ફલકોના ફાળે જશે, એના શુદ્ધીકરણને પણ તે કરશે.

પણ સખૂર ! સૌથી મહત્વનો અને ગંભીર પ્રશ્ન તો એ છે કે શાસનસેવા સ્વરૂપ શાસનરક્ષા કરવી શી રીતે ? જે સ્થળ પરિબળો અને સ્થળ શક્તિઓ તે માટેની હાયકાત ધરાવતી નથી તો શું કરવું ? શી રીતે સૂક્ષ્મબળોનું ઉત્પાદન કરવું ? આ આત્માને સૂક્ષ્મબળોનું ઉત્પાદક કેન્દ્ર શી રીતે, બનાવવું ?

જે આ પ્રશ્નનો ઉત્તર જડી જાય અને તેને જે શુભનનાં આત્મસાત્ કરી લેવાય તો શાસનસેવા તો સ્થળ થઈ જાય પણ તેની સાથે જ ધર્મરક્ષા, સંસ્કૃતિરક્ષા, પ્રજારક્ષા અને રાષ્ટ્રરક્ષા પણ હાંસલ થઈ જાય. આમ થોડાક પ્રયત્ને આજું ફળ પ્રાપ્ત થઈ જાય.

ચાલો; આ ચિંતનના ભરદરિયે હવે આપણી બુદ્ધિના નાવડાને આગળ ધપાવીએ.



જે હજારો વર્ષો જૂની આગવી સંસ્કૃતિને પણ ભયજનક સ્થિતિ સુધી હચમચાવી શકાય તો માત્ર ૩૫૦-૪૦૦ વર્ષ જૂની આ દેશમાં પોલી પાશ્વર્ય સંસ્કૃતિ : (વિકૃતિ) આપણે હચમચાવીને જીએડી નાંખી નાંદિ શકીએ શું ?

પણ એ માટે આપણું લક્ષ્યાંક તો જની રહેશે જિનશાસનરક્ષા જ.

શાસનની રક્ષા કે સેવા એ જ આપણા બધા પ્રશ્નોનો એકમાત્ર ઉકેલ છે.

શાસનરક્ષાની પૂરેપૂરી સફળતા સ્વરક્ષામાં છે. જે આત્માઓ તરફ નીચું ઠરેલોએ ફરમાવેલા સર્વવિરતિ ધર્મનો સ્વીકાર કરીને તેનું વધુમાં વધુ સારી રીતે પાલન કરે છે તેઓ જ સાચા સ્વરક્ષકો છે. એ પછી સર્વવિરતિ ધર્મના લક્ષવાળા દેશવિરતિધરો અને છેલ્લે સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓ સ્વરક્ષકો તરીકે ગણી શકાય.

જેમને આવી સ્વરક્ષા સાથે કરી નિસ્ખત નથી એ આત્માઓ સ્વચ્છંદી મનના ગુલામ બનીને ફાવે તે રીતે ધર્મનો પ્રચાર કરવા નીકળે છે; પ્રચારનાં સ્વજાતમ બળોનો આશ્રય લે છે. પણ તેમનો અંતે ધોર રક્ષાસ થાય છે.

લક્ષાદીન પ્રચારકો કદી પણ શાસનરક્ષા વગેરે કરી શકે નહિ. એમની દેખીતી શાસનહિતની પ્રવૃત્તિઓ ઝાંઝવાના જળ જેવી ઠગારી જ હોય.

ધર્મનો વ્યાપ અને ધર્મનું જિંડાણ તો ધર્મના પ્રભાવકો જ પામી શકે. આ પ્રભાવ સ્થળબળોથી કદી સાંપડતો નથી. એ માટે તો સૂક્ષ્મનું બળ મેળવવું જ પડે.

ધરતી જે શાન્ત (સ્ટેટિક) છે તો તેની ઉપરના આજુસો ગતિશીલ (ડાયનેમિક) બની શકે છે. જે ધરતી

જ ગતિ પકડે તો તેની ઉપરના માણસોને લાંબા ધર્મને સૂઈ જવા રૂપે શાન્ત બની જ જવું પડે:

ધર્મપ્રભાવકો જેટલા સૂક્ષ્મજનના સ્વામી બનવા કાળે શાન્ત અને સ્વસ્થ; તેટલી જ ધર્મપ્રભાવના ગતિશીલ (ડાયનેમિક), પણ જો પ્રભાવકો જ ગતિશીલ બનીને પ્રચારક બનવા લાગી જશે તો ધર્મપ્રભાવના એક દી સાવ જ શાન્ત બનીને કયાંક સ્થગિત ધર્મ જશે.

ધર્મના વ્યાપ માટે ધર્મપ્રેમીઓએ પ્રભાવક જ બનવું જોઈએ; પ્રચારક નહિ. એવા પ્રભાવક બનવા માટે તેણે સૂક્ષ્મનું બળ મેળવવું જોઈએ; અને કૃત્રિમ ગતિશીલતાનાં સ્થૂળબળોથી ઉત્પન્ન પ્રચારક-ભાવને તિલાંજલિ આપી દેવી જોઈએ; ચાહે તેટલા આક્રમણ અને બોલબાલા તેમાં જણાતાં હોય તોય.

સૂક્ષ્મનું પ્રચારક બળ :

તાકાત; ક્રોધની કેટલી ? અને મૌનની કેટલી ? ક્રાગળ લખેલો કેટલો વંચાય ? અને ક્રોશ કેટલો વંચાય ?

બોલે; વક્તા કેટલું ? અને મૌની સંત કેટલું ? વિશ્વના માનવોને બોલવામાં, દોડવામાં, ઘણું કામ કરવામાં અક્રિયતા દેખાય છે. જે બોલતો ન હોય; દોડાદોડ કરતો ન હોય, નિષ્ક્રિય બનીને બેસી રહેતો હોય, એ નકામો-આળસુ-ગણાય છે.

અધ્યાત્મના સૂક્ષ્મ વિશ્વની સમજણ આથી સાવ જુદી છે. એ તો એમ માને છે કે ક્રોધ કરતાં મૌનની,

ઢોડાઢોડ કરતાં ઈશ્વર-પ્રણિધાનની, લખેલા કાગળ કરતાં કેરા કાગળની તાકાત ઘણી વધુ છે. ક્રોધના આગ નીતરતા શબ્દોથી પિતા પોતાના પુત્રને કદી સુધારી શકતો નથી; પુત્રને જે સુધારી શક્યો તો એક મૌનથી-હોક સદા માટે સીવી રાખવાથી-જ સુધારી શકાયો.

‘ધ હેરમીટ ઇન હીમાલયઝ’ નામના પુસ્તકમાં, પોલ ઘન્ટોને એક વાત જણાવી છે કે, ‘સ્ટીલનેસ ઇઝ સ્ટ્રેન્થ’-સ્થિરતા એ તાકાત છે; તાકાતની જનેતા છે. આ સિદ્ધાન્તને સાબિત કરતાં તેણે જણાવ્યું છે કે, “મોટાં મોટાં મકાનો અને વડલાઓને જિંચકીને પછાકી નાંખતા ભયાનક વંટોળીઆમાં એટલી બધી તાકાત આવે છે ક્યાંથી ? એ તાકાતનું ઉત્પત્તિસ્થાન તે વંટોળના ઉદ્ગમ-સ્થાન ઉપરના નાનકડા ખિંડુમાં છે. વાયુનું એ વર્તુળ હોઈ રણની દેલીમાં સ્થિરપ્રાયઃ બનીને જે ચક્કર ફાપે છે ત્યાં જ તેની પ્રચંડ તાકાત છે. ધીમે ધીમે એ તાકાત વિકસતી જાય છે; વાયુ વધુ ને વધુ વેગ પકડતો અંતે ભયાનક વંટોળમાં ફેરવાઈ જાય છે.

વંટોળની અંધાધૂંધ સક્રિયતાની જનેતા તો નાનકડા વાયુની સ્થિરતામાં જ પડેલી છે.

આ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે સ્થૂલની તાકાત પણ સૂક્ષ્મમાં છે.

હાથી ગમે તેટલો સ્થૂલ હોય પણ તાકાત તો તેનાથી ઘણા સૂક્ષ્મ મહાવતમાં છે. મહાવત કરતાં ય વધુ

તાકાત સૂક્ષ્મ અંકુશમાં છે; અંકુશ કરતાં ય વધુ તાકાત સૂક્ષ્મતમ બુદ્ધિમાં છે.

જેની પાસે સૂક્ષ્મનું સ્થિર બળ છે તેનું અસ્તિત્વ માત્ર પ્રચંડ સક્રિયતા ઉત્પન્ન કરે છે. સૂર્યના ગગનમાં અસ્તિત્વ માત્રથી ધરતીના અબજો લોકોમાં; અનંત દીપ્તિ-પ્રભામાં કેવી ભેરદાર સક્રિયતા આવી જાય છે ?

સ્થૂલનો સ્વામી મંથ ઉપર આવે; બૂમબરાડા પાડે તો ય સભાજનો માંડ શાન્ત પડે, પણ કોઈ સૂક્ષ્મના સ્વામીને મંથ ઉપર લાવો. એ હાથ હલાવવા જેટલો જ સક્રિય થશે કે તરત સભાજનો શાન્ત થઈ જશે.

પણ કોઈ સૂક્ષ્મતમ બળના સ્વામીને મંથ ઉપર લાવો. એને તો હાથ હલાવવા જેટલી ય ક્રિયા નહિ કરવી પડે. મંથ ઉપરના એના અસ્તિત્વમાત્રથી સભાજનોમાં નિઃસ્તબ્ધ શાન્તિ છાઈ જશે.

આપણે જો જગતને જગાડવું હોય; મોહનિદ્રામાંથી બહાર કાઢવું હોય તો વધુ ને વધુ સ્થૂલ બળોનો આશ્રય લેવાનું બંધ કરવું જોઈએ. આ બળોથી વિજય પામવાની આપણી ધ્રુવાને આપણે ખતમ કરી દેવી જોઈએ.

તેવી સ્થિતિ ન આવે ત્યાં મુઘી ભલે આપણે સ્થૂલ પરિબળના આશ્રિત બનીએ પણ તેની સાથે સાથે જ સૂક્ષ્મબળોના ઉત્પાદન માટે નાનકડું પણ તન્ત્ર આપણે ગોઠવી જ દેવું જોઈએ.

સ્થૂલમાંથી છૂટ્યા કે તરત જ સૂક્ષ્મતમ બળોના સર્જનની આરાધનામાં.

સ્થૂલમાં જ રાચશું; સૂક્ષ્મને અવગણશું તો મોત તો બગડવાનું હશે ત્યારે બગડ્યે પણ સ્થૂલ અંગેનું 'મિશન' પણ નિષ્ફળ થઈને જ રહેશે.

સૂક્ષ્મબળોના પ્રાગટ્ય તરફ હર્લક્ષ સેવતા મહાત્માઓ ચાહે તેટલો સ્થૂલ અને સ્થૂલતમ પરિબળોનો પથારો ધરતી ઉપર પ્રસારી દે પણ અંતે તો પછડાટ જ ખાય છે.

કોઈ અગમ્ય રીતે એમનું તન્ત્ર એકાએક ઊથલી પડે છે, તેઓ માર ખાઈ બચે છે.

આવી પછડાટ ખાવા પાછળ બાહ્ય જગતનું કોઈ પણ કારણ એ તો માત્ર નિમિત્ત કારણ જ હોય છે. હકીકતમાં તો સૂક્ષ્મબળનું દેવાળું જ મુખ્ય કારણ છે; પણ એમને ય કેટલીક વાર પછડાટ ખાધા પછી ય આ કારણ જડતું જ નથી એટલે પેલા નિમિત્ત કારણ સાથે માથા અફાળવાના વધુ સ્થૂલતમ બળોના વિષયકમાં ફસાઈ પડવા જેટલી દયાપાત્ર દશા ઊભી થાય છે.

ત્રિલોકશુરુ પરમાત્મા મહાવીરદેવ ! વિશ્વ માત્રને મોક્ષમાર્ગે દોડતા—એકદમ સક્રિય—કરી દેવાની તીવ્રતમ કડુણના સ્વામી હતા પણ ન્યારે વાઘા બદલ્યા ત્યારે, વિશ્વમાં ધૂમવાને બદલે તેઓ વનમાં ચાલ્યા ગયા. ખૂબ બોલવાને બદલે મૌન થઈ ગયા. દોડાદોડ કરવાને બદલે

કાયોત્સર્ગમાં સ્થિર થઈ ગયા ! કેમ કે પ્રભુને સૂક્ષ્મબળો જાગૃત કરવા હતાં.

અને...જે દી એ બળો જાગૃત થઈ ગયાં તે દીથી માત્ર ત્રીસ વર્ષના ગાળામાં પરમાત્માએ કોડો માનવો, અબજો કલાકોમાં જે ન કરી શકે, તે ક્યું...આજે ૨૫૦૦ વર્ષે પણ પ્રભુનાં એ સૂક્ષ્મતમ બળોનું જાગરણ અવિરતિપણે ચાલુ છે અને ચાલુ રહેશે.

આ છે સૂક્ષ્મબળોના પ્રાગટ્યના પ્રતિભાવો.

સ્થૂલમાં જ જન્મેલા અને સ્થૂલમાં જ જીવતા આપણને સૂક્ષ્મનાં બળોની તાકાતમાં જો થદા બેસી જાય તો સ્થૂલની પાછળ આપણી બરબાદ થતી ઘણી શક્તિઓ ઉગરી જાય અને એ જ વિરાટ શક્તિઓ દ્વારા સૂક્ષ્મનું પ્રાગટ્ય કરીને વિશ્વમાત્રના કલ્યાણમાં આપણો અદ્યતમ હિસ્સો પણ નોંધાવી શકીએ.

ક પેલા સિખૂતાનંદજી ! જેના અંગેઅંગથી રૂપ અને લાવણ્ય લસલસતું હતું એવી કામુક બનેલી યુવતી સાથે એકાંતમાં અપઘાઈ ગયા તો ય તેના તરફની એક જ વેધક નજર કરીને, ‘મા ! તેરેકુ કુછ લે કે દી જાના પડેગા’ વાક્ય હૃદયના લિંડાણમાંથી બોલીને જ તેના કામવિકારો ખતમ કરી નાંખ્યા. તે યુવતી ધૂસકે ધૂસકે રડી પડી ને માફી માગવા લાગી !

૪ પેલો યુવાન ! પાતળી કાયાવાળા સંન્યાસીની મરકરી કરતો બળડતો હતો, “પતંજલયોગનું સૂત્ર : ‘બ્રહ્મચર્ય-પ્રતિષ્ઠાયાં વીર્યલાભઃ’ અને કહેતો હતો કે, આ ચાલી આવતા સંન્યાસીમાં શું બ્રહ્મચર્યની પ્રતિષ્ઠા થઈ હશે ?”

અને...મનના તરંગોને ફરથી જ પામી જતા સંન્યાસીએ નજદીક આવીને યુવાનને ઊભા થવાનો અને પોતાની પાછળ ચાડ્યા આવવાનો આદેશ કર્યો. અગમ્ય રીતે એ શક્તિને યુવાને અનુસરવી જ પડી. ગુફામાં પ્રવેશતાં જ સંન્યાસીની પાસે ત્રણ સિંહ ધસી આવતા જોઈને યુવાન થરથર કંપવા લાગ્યો. સ્વામીજીના બે પગ વચ્ચે ભરાઈ ગયો.

પાળેલા કૂતરાની જેમ પૂંછડી પટપટાવતા સિંહોને સંન્યાસીએ કહ્યું, “હેખતે નહિ, અતિથિ કાંપ રહ્યા હૈ; થલે જાઓ યહાં સે...” અને તરત ત્રણેય સિંહ ચાલી ગયા.

સંન્યાસીએ યુવાનને કહ્યું, “ક્યોં બેટા ! અબ તુમ સમજ ગયા ને, ‘બ્રહ્મચર્ય-પ્રતિષ્ઠાયાં વીર્યલાભઃ’ કા મતલબ !”

યુવાનને હવે તો ક્ષમા માંગવા સિવાય કશું બાકી રહેતું ન હતું.

૫ પરદેશમાં વિવેકાનંદને વિદ્વાનોએ બ્રહ્મચર્યનો અમૂકાર બતાડવા કહ્યું. ૧૫ હજાર વિદ્વાનોની સમક્ષ

તાકાત સૂક્ષ્મ અંકુશમાં છે. સૂક્ષ્મતમ બુદ્ધિમાં છે.

જેની પાસે સૂક્ષ્મ માત્ર પ્રચંડ સક્રિયતા અસ્તિત્વ માત્રથી ધરવીના છુઓમાં કેવી જોરદાર સક્રિય

સ્થૂલનો સ્વામી મંચ તો ય સલાજનો માંડ સ્વામીને મંચ ઉપર લાવે સક્રિય થશે કે તસ્ત સમાજ

પણ કોઈ સૂક્ષ્મ લાવો. એને તો હાથ કરવી પડે. મંચ ઉપર જનોમાં નિઃસ્તબ્ધ શાન્તિ

આપણે જો જગતને બહાર કાઢવું હોય તો લેવાનું બંધ કરવું વાની આપણી શ્રદ્ધાને

તેવી સ્થિતિ ન આવે પરિબળના આશ્રિત બનવું સૂક્ષ્મબળોના ઉત્પાદન ગોઠવી જ દેવું જોઈએ.

સ્કૂલમાંથી છૂટ્યા કે તરત જ સૂક્ષ્મતમ બળોના સર્જનની આરાધનામાં.

સ્કૂલમાં જ રાચશું; સૂક્ષ્મને અવગણશું તો મોત તો બગડવાનું હશે ત્યારે બગડશે પણ સ્કૂલ અંગેનું 'મિશન' પણ નિષ્ફળ થઈને જ રહેશે.

સૂક્ષ્મબળોના પ્રાગટ્ય તરફ દુર્લક્ષ સેવતા મહાત્માઓ ચાહે તેટલો સ્કૂલ અને સ્કૂલતમ પરિબળોનો પથારો ધરતી ઉપર પ્રસારી દે પણ અંતે તો પછડાટ જ ખાય છે.

કોઈ અગમ્ય રીતે એમનું તન્ત્ર એકાએક લિયક્ષી પડે છે, તેઓ માર ખાઈ જાય છે.

આવી પછડાટ ખાવા પાછળ બાહ્ય જગતનું કોઈ પણ કારણ એ તો માત્ર નિમિત્ત કારણ જ હોય છે. હકીકતમાં તો સૂક્ષ્મબળનું દેવાળું જ મુખ્ય કારણ છે; પણ એમને ય કેટલીક વાર પછડાટ ખાધા પછી ય આ કારણ જડતું જ નથી એટલે પેલા નિમિત્ત કારણ સાથે માથાં અક્ષાળવાના વધુ સ્કૂલતમ બળોના વિવચકમાં ફસાઈ પડવા જેટલી દયાપાત્ર દશા લિયી થાય છે.

ત્રિલોકશુરુ પરમાત્મા મહાવીરદેવ ! વિશ્વ માત્રને મોક્ષમાર્ગે દોડતા-એકદમ સક્રિય-કરી દેવાની તીવ્રતમ કરુણાના સ્વામી હતા પણ જ્યારે વાઘા બદલ્યા ત્યારે વિશ્વમાં ધૂમવાને બદલે તેઓ વનમાં ચાલ્યા ગયા. ખૂબ બોલવાને બદલે મૌન થઈ ગયા. દોડાદોડ કરવાને બદલે

કાયોત્સર્ગમાં સ્થિર થઈ ગયા । કેમ કે પ્રભુને સૂક્ષ્મબળો
જાગ્રત કરવા હતાં.

અને...જે દી એ બળો જાગ્રત થઈ ગયાં તે દીધી
માત્ર ત્રીસ વર્ષના ગાળામાં પરમાત્માએ ડોડો માનવો,
અબળો કક્ષાકોમાં જે ન કરી શકે, તે ઠયુ'...આજે
૨૫૦૦ વર્ષે પણ પ્રભુનાં એ સૂક્ષ્મતમ બળોનું જાગરણ
અવિરતિપણે ચાલુ છે અને ચાલુ રહેશે.

આ છે સૂક્ષ્મબળોના પ્રાગટ્યના પ્રતિભાવો.

સ્વસ્થમાં જ જન્મેલા અને સ્વસ્થમાં જ હવતા આપણને
સૂક્ષ્મનાં બળોની તાકાતમાં જે થદા બેસી જાય તો
સ્વસ્થની પાછળ આપણી બરબાદ થતી ધણી શક્તિઓ
હાગરી જાય અને એ જ વિશટ શક્તિઓ દ્વારા સૂક્ષ્મનું
પ્રાગટ્ય કરીને વિશ્વમાત્રના કસ્થાણમાં આપણો અદ્યતમ
હિસ્સો પણ નોંધાવી શકીએ.

૦ પેલા ભિખૂતાનંદજી ! જેના અંગેઅંગથી રૂપ
અને લાવણ્ય લસલસતું હતું એવી કામુક બનેલી સુવતી
સાથે એકાંતમાં જપડાઈ ગયા તો ય તેના તરફની એક જ
વેધક નજર કરીને, 'મા ! તેરેકુ કુછ લે કે હી જાના પડેગા '
પાકય હૃદયના ઇંડાણમાંથી બોલીને જ તેના કામવિકારો
ખતમ કરી નાંખ્યા. તે સુવતી પ્રસકે પ્રસકે રડી પડી ને
માફી માગવા લાગી !

૭ પેલો યુવાન ! પાતળી કાયાવાળા સંન્યાસીની મરકરી કરતો બળડતો હતો, “પતંગલયોગનું” સૂત્ર ‘બ્રહ્મચર્ય-પ્રતિષ્ઠાયાં વીર્યલાભઃ’ અને કહેતો હતો કે, આ આઢી આવતા સંન્યાસીમાં શું બ્રહ્મચર્યની પ્રતિષ્ઠા થઈ હશે ?”

અને...મનના તરંગોને ફરથી જ પામી જતા સંન્યાસીએ નજદીક આવીને યુવાનને ઊભા થવાનો અને પોતાની પાછળ આઢ્યા આવવાનો આદેશ કર્યો. અગમ્ય રીતે એ શક્તિને યુવાને અનુસરવી જ પડી. શુક્રમાં પ્રવેશતાં જ સંન્યાસીની પાસે ત્રણ સિંહ ધસી આવતા જોઈને યુવાન થરથર કંપવા લાગ્યો. સ્વામીજીના બે પગ વચ્ચે ભરાઈ ગયો.

પાળેલા કૂતરાની જેમ પૂંછડી પટપટાવતા સિંહોને સંન્યાસીએ કહ્યું. “હેખતે નહિ, અતિથિ કાંપ રહ્યા હૈ; થસે જાઓ થહાં સે...” અને તરત ત્રણેય સિંહ ચાલી ગયા.

સંન્યાસીએ યુવાનને કહ્યું, “ક્યો’ બેટા િચાળ તુમ સમજ ગયા ને, ‘બ્રહ્મચર્ય-પ્રતિષ્ઠાયાં વીર્યલાભઃ’ કા મતલબ !”

યુવાનને હવે તો ક્ષમા માંગવા સિવાય કશું બાકી રહેતું ન હતું.

૮ પરદેશમાં વિવેકાનંદને વિદ્વાનોએ બ્રહ્મચર્યનો ચમત્કાર બતાડવા કહ્યું. ૧૫ હજાર વિદ્વાનોની સમક્ષ

વિવેકાનંદ ભાષણ કર્યું. તેમાં તેમણે કહ્યું, “અમારી સંસ્કૃતિને અવગણતા તમે લોકો ડોક્ટરો વગેરે નથી, ગધેડા (ઇન્ડી) જ છો.” એમ પણ કહ્યું. સલા વિખરાતાં ગણગણાટ થયો કે ‘ચમત્કાર તો કાંઈ ન દેખાડ્યો !’ તે વખતે એક બુઝર્ગ અંગ્રેજે કહ્યું, “તમને-મોટા ખેરખાંઓને-મરસામાં જે માણસે ‘ગધેડા’ કદાચ અને છતાં તમે જેનો એક શબ્દમાં પણ વિરોધ ન કરી શક્યા એ જ મોટામાં મોટો ચમત્કાર નથી શું ?”

અને...સહુએ એ વાતને ઠગૂલવી પડી !

૦ પેલા બંગાલના સંન્યાસી ત્રિલોકનાથ !

પ્રજ્ઞાચર્ચના વિશુદ્ધ બગથી ૩૦૦-૩૦૦ માર્ચલ દૂર પોતાના રાજભક્ષને ત્યાં આકાશમાગે આડ્યા જતા. પણ એક દી રાજભક્ષને ત્યાં જમવી વખતે પીરસતી રાજકુમારી તરફ નજર પડી અને એક ક્ષણ માટે ચિત્તમાં વિકાર પ્રવેશ કરી ગયો. વિદ્યાયની વેળા આવી. સંતે આકાશમાગે ઊડવા ઘણાં ફાંફાં માર્યાં; બધાંય નિષ્ફળ ! સિદ્ધિ સાદ્ય થઈ ગઈ !

૦ દ્રૌપદીના વસ્ત્રાહરણ વખતે ઝિયાનીયા થતા અને શરો પાડતા બીમનો જેટલો ભય દુર્યોધનને સતાવતો ન હતો તેથી ઘણો વધુ ભય-મીઠાની જેમ મૂંગા બેઠેલા અર્જુનને બેઈને જાગતો હતો.

૦ ચાર વર્ષ સુધી જાપાનના અર્થતંત્રનો અધ્યાસ કરીને ભારતમાં પાછા ફરેલા ભારતીય અર્થશાસ્ત્રીએ

સૌરાષ્ટ્રના અર્થશાસ્ત્રીઓ સમક્ષ લાવણો કર્યાં. તેમાં ભારતની ગરીબીનું અને જાપાનના ઝંડપી ઔદ્યોગિક વિકાસનું અનેક પાસાંઓથી વર્ણન કર્યા જાદ લાવણનો ઉપસંહાર કરતાં તેણે કહ્યું, “બંધુઓ ! ભારતની ગરીબી ભારતને ખાઈ જશે કે ખતમ કરી નાંખશે એવું માનશો નહિ. જ્યાં ભારતના પહાડોમાં, ગિરિકન્દરાઓમાં કે નગરોમાં સંતો અને સાધુજનો બેઠેલા છે ત્યાં સુધી તેમનાં આધ્યાત્મિક બળોથી ભારતના પ્રાણ જીવંત રીતે ધબકતા જ રહેવાના છે.

આ તો માર્ગાનુસારી જીવનના સ્વામીઓની વાત થઈ. ભારતના માર્ગાનુસારી મહાત્માઓની પાસે પણ સૂક્ષ્મની આવી તાકાત હોય તેથી ઉપરની કક્ષામાં રહેલા સંતજનો, સંતો અને મહાસંતોની સૂક્ષ્મની તાકાતની તો શી વાત જ કરવી ! એના અમકારા તો કેટલા બધા આજી નાંખનારા જ હોય !

બધી છૂટછાટ લઈને પતન કરવાની સત્તા લઈને આવેલી રાજગણિકાની સામે સમગ્ર રાત્રિ દરમિયાન સંપૂર્ણપણે નિર્વિકાર બનીને રહેવું એ બાપલદસૂરિજીનું સૂક્ષ્મનું બળ કેવું ?

સ્થૂલસદ્રજી, વિજય અને વિજયા, પુણીઓ આવક, મયણા, અનુપમા, સુલસા વગેરે પ્રાતઃસ્મરણીય મહાત્માઓના સૂક્ષ્મના બળની કથા પણ આ કલમે શે કંડારવી એ સમજાતું નથી.

પરમાત્મા મહાવીરહેવ ! સુદૃઢતમ બળોના કેવા
સ્વામી ! કાળોતરા દષ્ટિવિષ નાગને ‘બુદ્ધ બુદ્ધ’
ચંડકોમ્બીઆ’ કહે અને નાગ બૃઝી જાય !

માનવોને પણ બુદ્ધાવવાનું જેમને મુરકેલ બની મથું
છે એમને તો આ બગળી વિરાટતાની કલ્પના તો જરૂર
આવી શકશે.

રાજનો ભાગ લેવા આવનારા ૬૮ પુત્રોને વિરાટાની
કથા જ કદીને સર્વસંગત્યાગના પંથ-પહેલી જ બેડકે-
વાળી દેવાનું કાર્ય કરતા પરમાત્મા દેવાધિકેષ આદિનાય-
સ્વામીજીની સુદૃઢતમ શક્તિઓની ગાથા આ જગતમાં
અમર બની ગઈ છે !



મનવનો તકાલે તો એવો છે કે આર્ષંગસ્કૃતિ પ્રેમના કે નૈન-
ધર્મના દોષ પર દીઠ એક મુલાને કૈનિક બનતું જ પડે. શાસ્ત્રનો
આ નૈનિક આક્રમકોના દર્શન ખાટા કરીને શામ્ભરક્ષા કરે અને પોતાના
જીવનને ધર્મસાધેશ બનાવીને પણ શામ્ભરક્ષા કરી શકે. બે વ બાળુનાં
ચક્રો ખૂબ જીવંત રીતે પ્રતિબાન બનતાં લેઈએ. સ્થૂળનાં બગેલી
નેટલી જરૂર છે તેથી અધિક મુશ્કેલીનાં બગેલી જરૂર છે. આક્રમકોને
ચરચરાતી દેવા સિંદુરજાની જરૂર તો છે જ, સાથે પ્રચાંન મોન
હારા આક્રમકોને સત્તા ભય અને સંકાષી મુજ્જ રાખી નજીક નહિ
આવવા દેનારા મુશ્કેલીના બગેલી જરૂર સિંદુરજાનાથી વ અધિક છે.

અરિહંતની શરણાગતિમાં સૂક્ષ્મનું ઉત્પાદન

[૬]

સ્વરક્ષા માટે સૂક્ષ્મના બળનું ઉત્પાદન કરવાનું અત્યંત આવશ્યક છે. જે બળ વિના સ્વરક્ષા, શાસનરક્ષા વગેરે કશું જ થઈ શકતું નથી તે બળને સહેલાઈથી ઉત્પાદન કરવા માટેનો માર્ગ કયો છે ? એ જાણી લેવું જોઈએ. જે તે માર્ગે ચાલી જવામાં આવે તો સૂક્ષ્મ-બળનું ઉત્પાદન ખૂબ જ સરળ બની જાય; અને સામૂહિક પણ બની જાય. અનેકાનેક આત્માઓ આ માર્ગે ડગ માંડવા લાગી જાય.

આ માર્ગ સરળ છે અને સાથે ખૂબ જ નિર્ભય છે. તપ, ત્યાગાદિના કોઈ પણ માર્ગમાં વધુ કઠિનતા કે કોઈક પતનાદિના ભયની શક્યતા પડેલી હોય છે. જ્યારે તેમાંનું કોઈ જ આ માર્ગે જોવા નહિ મળે.

એ માર્ગ છે; અરિહંતની શરણાગતિનો.

જ્યારે સહુ આપણને ચાતી ખાતા હતા; ભૂંજતા-શેકતા હતા; જ્યારે અનેકોથી આપણે ધિક્કારાતા હતા; તિરસ્કારાતા હતા; જ્યારે આપણા સુખ અને શાન્તિ તરફ ઈર્ષ્યાથી સહુ જોતા હતા અને આપણને જીવનમાં દુઃખી દુઃખી કરી મૂકવાને કે જાનથી ખતમ કરી દેવાને અનેક આત્માઓ અંખતા હતા; એ માટે મળેલી તક કદી પણ જતી કરતા

“વિવેકાનંદે બાપજી કયું. તેમાં તેમણે કહ્યું, “અમારી સંસ્કૃતિને અવગણતા તમે લોકો ટોકટરો વગેરે નથી, ગધેડા (ટાન્કી) જ છો.” એમ પણ કહ્યું. સલા વિખરાતાં ગણગણાટ થયો કે ‘અમત્કાર તો કાંઈ ન દેખાડ્યો !’ તે વખતે એક યુવર્ગ અંગ્રિજે કહ્યું, “તમને-મોટા ખેરખાંઓને-ભરસામાં જે માણસે ‘ગધેડા’ કહ્યા અને છતાં તમે જેનો એક શબ્દમાં પણ વિરોધ ન કરી શક્યા એ જ મોટામાં મોટો અમત્કાર નથી શું ?”

અને...સહુએ એ વાતને કમૂલથી પડી !

❖ પેલા બંગાલના સંન્યાસી ત્રિલોકનાથ !

બ્રહ્મચર્યના વિશુદ્ધ બળથી ૩૦૦-૩૦૦ માઈલ દૂર પોતાના રાજભક્તને ત્યાં આકાશમાર્ગે યાત્ર્યા જતા. પણ એક દી રાજભક્તને ત્યાં જમની વખતે પીરસતી રાજકુમારી તરફ નજર પડી અને એક ક્ષણ માટે ચિત્તમાં વિકાર પ્રવેશ કરી ગયો. વિદ્યામની વેળા આવી. સંતે આકાશમાર્ગે ઊડવા ધણું ફાંફાં માયાં; બધાંય નિષ્કળ ! સિદ્ધિ સાફ થઈ ગઈ !

❖ દ્રૌપદીના વસ્ત્રાહરણ વખતે હિયાનીચા થતા અને રાડો પાડતા બીમનો જેટલો ભય દુર્યોધનને સતાવતો ન હતો તેથી ઘણો વધુ ભય-મીંઢાની જેમ મૂંગા બેઠેલા અર્જુનને બેઈને ભગતો હતો.

❖ ચાર વર્ષ સુધી જપાનના અર્થતંત્રનો અભ્યાસ કરીને ભારતમાં પાછા ફરેલા ભારતીય અર્થશાસ્ત્રીએ

સૌરાષ્ટ્રના અર્થશાસ્ત્રીઓ સમક્ષ ભાષણો કર્યાં. તેમાં ભારતની ગરીબીનું અને જાપાનના ઝડપી ઔદ્યોગિક વિકાસનું અનેક પાસાંઓથી વર્ણન કર્યાં બાદ ભાષણનો ઉપસંહાર કરતાં તેણે કહ્યું, “બંધુઓ ! ભારતની ગરીબી ભારતને ખાઈ જશે કે ખતમ કરી નાંખશે એવું માનશો નહિ. જ્યાં ભારતના પહાડોમાં, ગિરિકંઠરાઓમાં કે નગરોમાં સંતો અને સાધુજનો બેઠેલા છે ત્યાં સુધી તેમનાં આધ્યાત્મિક બળોથી ભારતના પ્રાણુ જીવંત રીતે ધબકતા જ રહેવાના છે.

આ તો માર્ગોનુસારી જીવનના સ્વામીઓની વાત થઈ. ભારતના માર્ગોનુસારી મહાત્માઓની પાસે પણ સૂક્ષ્મની આવી તાકાત હોય તેથી ઉપરની કક્ષામાં રહેલા સત્જનો, સંતો અને મહાસંતોની સૂક્ષ્મની તાકાતની તો શી વાત જ કરવી ! એના અમકારા તો કેટલા બધા આંજી નાંખનારા જ હોય !

બધી છૂટછાટ લઈને પતન કરવાની સત્તા લઈને આવેદી રાજગણિકાની સામે સમગ્ર રાત્રિ દરમિયાન સંપૂર્ણપણે નિર્વિકાર બનીને રહેવું એ બાપલદૃસૂરિજીનું સૂક્ષ્મનું બળ કેવું ?

સ્વલલદ્રજી, વિજય અને વિજયા, પુણીઓ ધ્રાવક, મયણા, અનુપમા, સુલસા વગેરે પ્રાતઃસ્મરણીય મહાત્માઓના સૂક્ષ્મના બળની કથા પણ આ કલમે શે કંડારવી એ સમજાતું નથી.

X પરમાત્મા મહાવીરદેવ ! સુક્ષ્મતમ બળોના કેવા સ્વામી ! કાળોતરા દષ્ટિવિષ નામને ‘જુઝ્ઝ જુઝ્ઝ ચંડકોમ્મીઆ’ કહે અને નાગ બૂઝી બાય !

માનવોને પણ જુઝાવવાનું જેમને મુરકેલ બની ગયું છે એમને તો આ બળની વિરાટતાની કલ્પના તો જરૂર આવી શકશે.

રાજનો ભાગ લેવા આવનારા હટ પુત્રોને વિરાટાની કથા જ દેહીને સર્વસંગત્યાગના પંથે-પહેલી જ બેઠકે-વાળી દેવાનું કાર્ય કરતા પરમાત્મા દેવાધિદેવ આદિનાથ-સ્વામીજીની સુક્ષ્મતમ શક્તિઓની ગાથા આ જગતમાં અમર બની ગઈ છે !



X સમયનો તકાલો તો એવો છે કે આર્યસંસ્કૃતિ પ્રેમીના કે જન-ધર્મીના કોઈ ધર દીક એક મુવાને સૈનિક બનવું જ પડે. શાસનનો આ સૈનિક આક્રમકના હાંન ખાટા હરીને શાસનરક્ષા કરે, અને પોતાના જીવનને ધર્મસાપેક્ષ બનાવીને પણ શાસનરક્ષા કરી ચકે. બે ય બાજુનાં ચકો ખૂબ જીવંત રીતે પ્રતિભાન બનવાં જોઈએ. સ્થૂળનાં બળોની નેટલી જ ર છે તેથી અધિક સુક્ષ્મનાં બળોની જરૂર છે. આક્રમકોને યરધરાવી દેવા સિંહજાતીનાની જરૂર તો છે જ, સાથે પ્રદાંન મોન દ્વારા આક્રમકોને સ્થાન ભય અને ચંક્રાચી મુક્ત રાખી નજીક નહિ આવવા દેનારા સુક્ષ્મના બળોની જરૂર સિંહજાતીનાથી વ અધિક છે.

અરિહંતની શરણાગતિમાં સૂદમનું ઉત્પાદન

[૬]

સ્વરક્ષા માટે સૂદમના બળનું ઉત્પાદન કરવાનું અત્યંત આવશ્યક છે. જે બળ વિના સ્વરક્ષા, શાશ્વતરક્ષા વગેરે કશું જ થઈ શકતું નથી તે બળને સહેલાઈથી ઉત્પાદન કરવા માટેનો માર્ગ કયો છે ? એ બાળી લેવું જોઈએ. જો તે માર્ગે ચાલી જવામાં આવે તો સૂદમ-બાળનું ઉત્પાદન ખૂબ જ સરળ બની જાય, અને સામૂહિક પણ બની જાય. અનેકાનેક આત્માઓ આ માર્ગે હમ મોકલા લાગી જાય.

આ માર્ગ સરળ છે અને સાથે ખૂબ જ નિર્ભય છે. તપ, ત્યાગાદિના કોઈ પણ માર્ગમાં વધુ કઠિનતા કે કોઈકે પતનાદિના ભયની શક્યતા પડેલી હોય છે. જ્યારે તેમાંનું કોઈ જ આ માર્ગે જોવા નહિ મળે.

એ માર્ગ છે; અરિહંતની શરણાગતિનો.

જ્યારે સહુ આપણને આવી ખાતા હતા; ભૂંજતા-શોકતા હતા; જ્યારે અનેકોથી આપણે ધિક્કારાતા હતા; તિરસ્કારાતા હતા; જ્યારે આપણા સુખ અને શાન્તિ તરફ ઈર્ષ્યાથી સહુ જોતા હતા અને આપણને જીવનમાં દુઃખી દુઃખી કરી મૂકવાને કે જાનથી ખતમ કરી દેવાને અનેક આત્માઓ જાંખતા હતા; એ માટે મળેલી તક કદી પણ જતી કરતા

ન હતા—એવા સમયે પણ જેમણે આપણા પ્રત્યે કડુણા-ભરી નજર કરી; જેમણે આપણને એ મધગ્રાંથ દુઃખો અને દુઃખોનાં મૂળમૂલ કારણોથી ઉગારી લેવાની લાગણી-સબર હૃદયે ભાવના બાંધી; જેમણે પોતાની વિરાટ કડુણાની બાથમાં આપણને પણ સમાવી લીધા... એવા એક જ કે પાંચ કડુણાના સાગર થયા નથી. આજ સુપ્રીમાં એવા અનંત આત્માઓ થઈ ચૂક્યા છે; જેઓ અંતે તીર્થ'કરદેવ બન્યા છે. જેમણે વિષય-કથાવના સાગરમાં દૂષતા આપણને બચાવી લેતી 'શામન' નામની નાવડી તરતી મૂકી જ છે.

હુબાંગી આપણે જ રહ્યા ! જેમણે એ નાવડીનું—એ દેવાધિદેવનું—શરણ લીધું તે તમામ તર્યાં; આપણે શરણ જ ન લીધું એનાં ચરણોનું; પરિણામે આજે થ આ અપાર સંસાર પારાવારમાં ડૂબતા જ રહ્યા છીએ.

ઓ, ઈશ ! હવે જ અમને સમજાયું છે કે, "અમારાં સઘળાં દુઃખો, પરાબલો, ચાનનાઓ અને સુતાપોનું મૂળ; અમારી સદા હૃદય રહેતી વાસનાઓનું મૂળ તારી અ-ભક્તિ જ છે. અમે પૂર્વભવોમાં કરી તારી ભાચી ભક્તિ કરી જ નથી એથી જ સર્વ પરાબલોનું ભાગન બન્યા છીએ !"

ઈશનાં ચરણનું શરણ એ જ એ આપણું હવન બની બલ્ય તો સુદ્ધમનું પ્રચંડ બળ, તરન સહજ રીતે આપણા અંતસ્તત્ત્વમાં ભરાતું બલ્ય; ઊભરાતું બલ્ય; અંતે વિશ્વમાં વહેતું થવા લાગી બલ્ય.

આ જગતનો એવો ત્રિકાલાબાધિત ન્યાય છે કે જે ચીજ તમારી પાસે ન હોય; અને એ ચીજ તમારે ભેઠતી હોય તો તેના માલિક પાસે તમારે જવું જ ભેઠએ.

હીરા ભેઠતા હોય તો હીરાના માલિક ઝવેરી પાસે જ જવું રહ્યું; ત્યાં કાછીઓ કે કંદોઈ નકામે છે.

તમારે સુશ્રમની તાકાત ભેઠતી હોય તો તેના સ્વામીના શરણે જવું જ રહ્યું. જેની પાસે જે છે; તેની પાસેથી જ તે મળી શકે.

મેળવવાનો આ ખૂબ સરળ અને સરસ ન્યાય છે.

સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મતર અને સૂક્ષ્મતમ બળોના એકના એક સ્વામી જે કોઈ હોય તો તે તારક પરમાત્મા છે; ત્રિલોકશુર છે; અશરણશરણ, પતિતપાવન, ત્રિભુવન-વત્સલ, અકારણમિત્ર દેવાધિદેવ જ છે.

જેને આ દેવાધિદેવ ગમતા નથી એ કોઈને ય ગમતો નથી.

જે આ પ્રભુને નમતો જ નથી, એને કોઈ પણ નમતું નથી.

જે આ આહ્વાનને ભજતો નથી તેને કોઈ યાદ પણ કરવા તૈયાર નથી.

જે આ માની સેવા કરતો નથી એની સેવા કરવા—
ભાતની વેળાએ—પણ કોઈ આવનાર નથી.

ત્રિભુવનપતિ, ત્રિલોકગુરુની શરણગતિ જ આપણું સર્વસ્વ બની રહે. એ આપણાં તમામ હિતો અને સુખો માટે અત્યંત જરૂરી છે.

આવી શરણગતિ વિનાના તપ, ત્યાગ, જ્ઞાન, વિદ્યતા, પુણ્યજનિત વૈભવો વગેરે તમામ ગમે તે પળે ધર્મીજીવનની ધરતીમાં ભયાનક કડાકો બોલાવી દેતા હોય છે. અચ્છા અચ્છા રૂસ્તમો પણ આધ્યાત્મિક જગતમાં અંતે દેવાળું કાઢી ચૂક્યાના—બરબાદ થઈ ગયાના પ્રસંગો સાંભળવા મળે છે.

શરણગતિ એ આપણો જ ‘ સેઈફ્ટરી વાસ્તવ ’ છે.

શરણગતિ એ આપણો જ ‘ સેઈફ્ટ ગાર્ડ ’ છે.

શરણગતિ એ આપણો જ ‘ ડોગ-વોચ ’ છે.

એની અવગણના એટલે ખુદ્દાખુદતા હારાડીરી.

એની અવગણના જીવનમાત્રના સુખ અને શાન્તિની અવગણનામાં પરિણામી જઈને આપણને હૃદયથી નિષ્કુર, દિલથી કુર, મનથી ઉન્મત્ત અને બુદ્ધિથી બ્રષ્ટ કરી દીધા વિના રહેતી નથી.

બીજા બધાની અવગણના થઈ શકે પણ આપણી જ આધારશીલારૂપ આપણા જ શ્વાસપ્રાણરૂપ, આપણા જ પ્રાણરૂપ શરણ્યની અવગણના આપણે કદી કરી ન શકીએ.

જેનું નામ માત્ર આપણા ચિત્તના તાપ હારે; જેની આદૃતિ (પ્રતિમાનું સ્મરણ, પૂજન—વંદન માત્ર આપણા દારિદ્ર્ય ફેરે, જેનું દ્રવ્ય માત્ર દેવેન્દ્રોના પણ કપાયોની!

આગ ઠારે; જેના ભાવનિક્ષેપની કમાલની તો શી વાત કરવી ? એવા તરણ-તારણહાર પરમકૃપાલુ; પરમપિતા, જગદંબા, પ્રાણેશ્વર પરમાત્મા તીર્થંકરદેવની શરણાગતિ જેને ભાવતી નથી, કાવતી નથી, જાચતી નથી એ જીવનો તો જન્મારો એજે ગયો ! એનાં જ્ઞાન, ધ્યાન, ત્યાગ, તપ કે વિરતિના વેષમાં ધૂળ પડી, ધૂળ પડી !

સૂક્ષ્મતું બળ પુષ્કળ હોવું જોઈએ તેમ શુભવત્તાની દૃષ્ટિથી તે ખૂબ વિશુદ્ધ પણ હોવું જોઈએ. શરણાગતિ વિનાના તપ, ત્યાગાદિથી સૂક્ષ્મતું પ્રત્યંક બળ કદાચ ઉત્પન્ન થઈ જશે પણ તેમાં વિશુદ્ધિતું તત્વ નહિ જડે. આમાં મોટું જોખમ લેવાય છે.

આથી જ પરમેષ્ઠિ-શરણાગતિ જ સૂક્ષ્મ બલોત્પાદ માટે શ્રેષ્ઠ છે અને નિર્ભય છે.

સૂક્ષ્મતું વિશુદ્ધ અને પ્રત્યંક બળ ઉત્પન્ન કરતી શરણાગતિનો એક બીજો મોટો લાભ (બાઈ-પ્રોડક્ટ) તૈયાર મળી જાય છે. આ લાભ પરાર્થકરણ માટે ખૂબ આવશ્યક છે તેમ અનિવાર્ય પણ છે.

માત્ર આત્મ-વિશુદ્ધિના સ્વાર્થી સ્વાર્થની સાધનાઓ કરી શકશે પણ પરાર્થની આરાધનાઓ કદાચ વ્યક્ત રીતે તો નહિ જ કરી શકે; કેમકે તે માટે શુદ્ધિની સાથેસાથ પુષ્ટિની પણ ખૂબ જરૂર રહે છે. શુદ્ધિથી સ્વાર્થ સધાય; પુષ્ટિથી પરાર્થ સધાય. પુષ્ટિ એટલે પુણ્યનો—નિર્મળ પુણ્યનો; પુણ્યનુબંધી પુણ્યનો—સંચલ.

ન હતા—એવા સમયે પણ જેમણે આપણા પ્રત્યે કરુણા-
બરી નજર કરી; જેમણે આપણને એ સ્થળાં ય દુઃખો
અને દુઃખોનાં મૂળમૂલ કારણોથી ઉગારી લેવાની લાગણી-
સભર દૃષ્ટિ બાવના બાવી; જેમણે પોતાની વિશદ
કરુણાની બાથમાં આપણને પણ સમાવી લીધા...એવા એક
એ કે પાંચ કરુણાના સાગર થયા નથી. આજ મુખીમાં
એવા અનંત આત્માઓ ઘર્ષ ચૂક્યા છે; જેઓ અંતે
નીચું કરદેવ બ યા છે. જેમણે વિષય-કપાયના સાગરમાં
ડૂબતા આપણને બચાવી લેની ‘શાશ્વત’ નામની નાવડી
તરની મૂડી જ છે.

હુબોગી આપણે જ રયા ! જેમણે એ નાવડીનું—એ
દેવાધિદેવનું—શરણ લીધું તે તમામ તથા; આપણે શરણ
જ ન લીધું એનાં ચરણોનું; પરિણામે આજે ય આ
અપાર સંસાર પાતાવારમાં ડૂબતા જ રયા છીએ.

ઓ, ઈશ ! હવે જ અમને સમજાયું છે કે, “અમારાં
સ્થળાં દુઃખો, પરાબલે, યાતનાઓ અને સતાપોનું મૂળ;
અમારી સદા હવંત રહેતી વાસનાઓનું મૂળ તારી
અ-ભક્તિ જ છે. અમે પૂર્વભવોમાં કરી તારી સાચી
ભક્તિ કરી જ નથી એથી જ સર્વ પરાબલોનું બાજન
બન્યા છીએ !”

ઈશનાં ચરણનું શરણ એ જ જો આપણું હવન
બની જાય તો સુદમનું પ્રચંડ બળ, તદન સાંજ રીને
આપણા અંતસ્તત્ત્વમાં ભરાતું જાય; હિમરાતું જાય; અંતે
વિશ્વમાં વહેતું થવા લાગી જાય.

આ જગતનો એવો ત્રિકાલાબાધિત ન્યાય-છે કે જે ચીજ તમારી પાસે ન હોય; અને એ ચીજ તમારે જોઈતી હોય તો તેના માલિક પાસે તમારે જવું જ જોઈએ.

હીરા જોઈતા હોય તો હીરાના માલિક ઝવેરી પાસે જ જવું રહ્યું; ત્યાં કાછીઓ કે કંઢોઈ નકામો છે.

તમારે સૂક્ષ્મની તાકાત જોઈતી હોય તો તેના સ્વામીના શરણે જવું જ રહ્યું. જેની પાસે જે છે; તેની પાસેથી જ તે મળી શકે.

મેળવવાનો આ ખૂબ સરળ અને સરસ ન્યાય છે.

સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મતર અને સૂક્ષ્મતમ બળોના એકના એક સ્વામી જો કોઈ હોય તો તે તારક પરમાત્મા છે; ત્રિકોટગુરુ છે; અશરણુશરણુ, પતિતપાવન, ત્રિભુવન-વત્સલ, અકારણુમિત્ર દેવાધિદેવ જ છે.

જેને આ દેવાધિદેવ ગમતા નથી એ કોઈને ય ગમતો નથી.

જે આ પ્રભુને નમતો જ નથી, એને કોઈ પણ નમતું નથી

જે આ આહ્વાનને લજતો નથી તેને કોઈ યાદ પણ કરવા તૈયાર નથી

જે આ માની સેવા કરતો નથી એની સેવા કરવા—
મોતની વેળાએ—પણ કોઈ આવનાર નથી.

૫ ત્રિભુવનપતિ, ત્રિલોકગુરુની શરણગતિ જ આપણું સર્વસ્વ બની રહે. એ આપણાં તમામ હિતો અને સુખો માટે અત્યંત જરૂરી છે.

આવી શરણગતિ વિનાના તપ, ત્યાગ, જ્ઞાન, વિકૃત્તા, પુણ્યઋણિત વૈશવો વગેરે તમામ ગમે તે પણ ધર્મી જીવનની ધરતીમાં ભયાનક કડાકો બોલાવી દેતા હોય છે. અઘણા અઘણા રૂસ્તમો પણ આધ્યાત્મિક જગતમાં અંતે દેવાળું કાઢી ચૂક્યાના—અરબાદ થઈ ગયાના પ્રસંગો સાંભળવા મળે છે.

શરણગતિ એ આપણે જ ‘સેઈફ્ટ્રી વાસ્તવ’ છે.

શરણગતિ એ આપણે જ ‘સેઈફ્ટ ગાર્ડ’ છે.

શરણગતિ એ આપણે જ ‘ડોગ-વેચ’ છે.

એની અવગણના એટલે ખુલ્લુંખુલ્લું હારાકીરી.

એની અવગણના જીવનમાત્રના સુખ અને શાન્તિની અવગણનામાં પરિણામી બંધને આપણને હૃદયથી નિષ્કુર, દિલથી કુર, મનથી હિન્મત્ત અને બુદ્ધિથી બ્રષ્ટ કરી દીધા વિના રહેતી નથી.

ખીજા બધાની અવગણના થઈ શકે પણ આપણી જ આધારશીલારૂપ આપણા જ શ્વાસપ્રાણરૂપ, આપણા જ પ્રાણરૂપ શરણ્યની અવગણના આપણે કદી કરી ન શકીએ.

જેનું નામ માત્ર આપણા ચિત્તના તાપ હારે; જેની આકૃતિ (પ્રતિમાનું) સ્મરણ, પૂજન-વંદન માત્ર આપણાં દારિદ્ર્ય ફેડે, જેનું દ્રવ્ય માત્ર દેવેન્દ્રોના પણ કપાયોની

આગ ઠારે; જેના ભાવનિરોધની કમાલની તો શી વાત કરવી ? એવા તરણ-તારણહાર પરમકૃપાલુ; પરમપિતા, જગદંબા, પ્રાણેશ્વર પરમાત્મા તીર્થંકરદેવની શરણાગતિ જેને ભાવતી નથી, કાવતી નથી, જાચતી નથી એ જીવનો તો જન્મારો એળે ગયો ! એનાં જ્ઞાન, ધ્યાન, ત્યાગ, તપ કે વિરતિના વેશમાં ધૂળ પડી, ધૂળ પડી !

સૂક્ષ્મતું બળ પુષ્કળ હોવું જોઈએ તેમ શુભવત્તાની દૃષ્ટિથી તે ખૂબ વિશુદ્ધ પણ હોવું જોઈએ. શરણાગતિ વિનાના તપ, ત્યાગાદિથી સૂક્ષ્મતું પ્રચંડ બળ કદાચ ઉત્પન્ન થઈ જશે પણ તેમાં વિશુદ્ધિનું તત્ત્વ નહિ જડે. આમાં મોટું જોખમ લેવાય છે.

આથી જ પરમેષ્ઠિ-શરણાગતિ જ સૂક્ષ્મ બલોત્પાદક માટે શ્રેષ્ઠ છે અને નિર્ભય છે.

સૂક્ષ્મતું વિશુદ્ધ અને પ્રચંડ બળ ઉત્પન્ન કરતી શરણાગતિનો એક બીજો મોટો લાભ (બાર્ધ-પ્રોડક્ટ) તૈયાર મળી જાય છે. આ લાભ પરાર્થકરણ માટે ખૂબ આવશ્યક છે તેમ અનિવાર્ય પણ છે.

માત્ર આત્મ-વિશુદ્ધિના સ્વામી સ્વાર્થની સાધનાઓ કરી શકશે પણ પરાર્થની આરાધનાઓ કદાચ બ્યક્ત રીતે તો નહિ જ કરી શકે; કેમકે તે માટે શુદ્ધિની સાધોસાથ પુષ્ટિની પણ ખૂબ જરૂર રહે છે. શુદ્ધિથી સ્વાર્થ સધાય; પુષ્ટિથી પરાર્થ સધાય. પુષ્ટિ એટલે પુણ્યનો—નિર્મળ પુણ્યનો; પુણ્યનુબંધી પુણ્યનો—સંકલ્પ.

શુદ્ધિ, પુષ્ટિ જે ય જોઈ મળીને-પરસ્પરનાં પૂરક બનીને સ્વ-પર અનેક આત્માઓને મુક્તિ આપનારાં બની જાય છે.

શાસન, ધર્મક્રિયા, સંસ્કૃતિ વગેરેની રચના જે પ્રથમ છે તે બહુધા પરાર્થસ્વરૂપ છે એટલે તેમાં પુણ્ય-સંપ્રદની પણ ખૂબ જરૂર છે,

આપણે પુણ્યના ઉત્પાદનમાં સીધા જાણે કદાચ ન જોડાઈએ પણ સૂક્ષ્મના વિશુદ્ધ બળનું ઉત્પાદન કરવા માટે જે શરણાગતિ સ્વીકારીએ તેના બાઈ-પ્રાડક્ટરૂપે કુશલ પુણ્યનું ઉત્પાદન થઈ જતું હોય તો તે અતિ આવશ્યક બાબત બની જાય છે. મેળવ્યા વિના મળી જતું, શરણાગતિના બાવમાંથી પ્રગટતું આ પુણ્ય એટલું બધું નિર્મળ હોય છે અને પીર-બજા ધરાવતું હોય છે કે તેના ઠારા સ્વ અને ખરેખરા કસ્યાણની વ્યક્તિ ગાથાનું ખૂબ મુંઢર નિર્માણ થઈ જાય છે.

ચાલો, તે પુણ્યતત્ત્વ ઉપર થોડો દષ્ટિપાત કરી લઈએ; તેની જરૂરીઆતને સમજી લઈએ; તેનાં ફોત્રાને જાણી લઈએ.



મહામુનીશને મેળવેલા દેવકુમાર જેવા જયીય પુત્રોને એકાસાથે ખોઈ નાંખવા છતાં માતા મુલ્કનાના અંતરે અહીનનાનો ખજ હરકાવવાની તાકાત હોયે જણી !

જવાબ એક જ છે : “ અરિહંતનો શરણાગતિએ જ.

પુણ્ય : એક અપરિહાર્ય શક્તિ

[૭]

જંગો તો એક સાથે આપણા જીવનમાં અવિસ્તરપણે આવી રહ્યા છે. સૌથી મોટો જંગ આંતરિક વાસનાઓનો છે. અનાદિકાલીન વાસનાઓના ક્રાંતિશ્રુ હુમલાઓ સામે આત્મા લગભગ મહાત-પરાજિત થઈ ચૂક્યો હોય તેવો આભાસ થયા કરે છે. આત્મીયતા ત્રિલોકચક્ર પરમાત્માએ કહ્યું છે ને કે, “જેવો આત્મા હત્યો તેવો બધું હત્યું.”

સંતોએ પ્રજોધ્યું છે; બીજા જંગો શા માટે ખેલે ? ખેલવા જેવો જંગ તો તારા ઘરનો જ છે. તારા ઘરમાં જ ખૂનખાર લડાઈ ચાલી પડી છે. ઘોર પરાજય તને સાંપડી રહ્યો છે. તારા શુભોની કલેઆમ થઈ રહી છે. ધાસની જેમ વઢાઈ રહ્યા છે; તારા શુભો, તારી શક્તિઓ, તારું આંતરસૌન્દર્ય...બધું ય.

“માટે હે આત્મનૃ ! અંદર જ સુદ્ધ કર. બહારનાં છમકલાં જેવાં સુદોષી કારેગ યા.”

સંતપુત્રોની આ આર્ષવાણી વાસનાઓના જંગને સૌથી વધુ બચાવે જણાવે છે.

આ જંગ પછી બીજો પણ એક જંગ છે; જે બાહ્ય છે; જેની અવગણના કરવાનું આપણને પાલવે તેવું નથી.

એ જંગ છે; આપણા અસીમ ઉપકારી ધર્મશાસન - ધર્મસંસ્કૃતિ ઉપરનાં ભૌતિક અને પાશ્વત્ય આક્રમણો- સંબંધિત.

જે રીતે નવી પેઢી વિદ્યુત્તેજનાં ઘોડાપૃંચમાં હોંશ- ભેર તણાઈ રહી છે; જે રીતે લોહીના ત્રીચેલા અને મડાંના ખાતરથી ઉગાડાયેલા શીલ, સદાચાર, આતિથ્યના વડલાઓ જમાનાવાદની ભયાનક આંધીમાં મૂળીઆમાંથી ઊખરી રહ્યા છે એ જોતાં તો એમ જ લાગે છે કે આ આક્રમણોના પડછાયાને પણ પડકારવાનું કાર્ય આપણા ક્ષેત્રની બહાર છે.

આ તો થયા એ જંગ...હજી એક નાનકડો જંગ પણ ચાલી જ રહ્યો છે; હા...સત્વશાળી આત્માઓ એની પરવાહ નથી કરતા એ વાત તફન સાચી છે અને ખૂબ સારી પણ છે, બધાંયની તો એ તાકાત હોતી નથી. શુવનમાં જે દુષ્ટો આવીને ઊભાં રહે છે તેમાં ટકી જવું- અહીંન બની રહેવું-તે લગભગ મુશ્કેલ બની બાધ છે. એવી વિષમ સ્થિતિમાં રહીને પણ ચિત્તની પૂરી પ્રસન્નતા અબાધિત રાખીને ધર્મધ્યાનમાં ઓતપ્રોત રહેવાની કળા તો ઠેક વીરલાને જ હસ્તગત થઈ હોય છે. એટલે નાનકડો પણ આ ય એક જંગ છે જેની સાથે અવગણના તો ન જ કરી શકાય.

વાસનાનો જંગ સૌથી મોટો, ધર્મસંસ્કૃતિ ઉપરનાં આક્રમણોના મુકાબલાનો જંગ પણ ધણો જંગી.

જાગી પડતાં દુઃખોના તણખાઓ પણ સાવ અવગણના કરી દેવા લાયક તો નહિ જ. શું કરવું ? શો ઉપાય હશે આ જંગોમાં યશશ્રી વરવાનો ?

વાસનાઓ દ્વારા આત્માને મળતી પછડાટો ઐટલી બધી ભેરદાર હોય કે એમાંથી ભવોના ભવો સુધી પાછા બેઠા થવાનું નથી.

ધર્મસંસ્કૃતિ ઉપરનાં આક્રમણોનો ખપાટો ઐટલે સખત હોય છે કે એ સંસ્કૃતિને ફરી બેઠાં ચતાં સેંકડો વર્ષો નીકળી જતાં હોય છે.

અને કૌટુંબિક, શારીરિક વગેરે દુઃખો પણ ભલે દ્ર'ક સમયમાં વિહાય પણ ચતાં હોય તો ય તેનો કુંદાઠો એકદમ ગભરાવી દઈને ધર્મવિમુખ કરી દેતો હોય છે. ઐટલે ઉપાય તો કેાક બોળવો જ રહ્યો.

આ રહ્યો; તે ઉપાય. એ છે પુણ્યનું-વિશુદ્ધ પુણ્યનું-ઉત્પાદન.

વાસનાને જન્મ દેતાં પાપકર્મો સાથે લડવામાં બમણા વેગથી હુમલાઓ આવવાની ખૂરી શક્યતા છે. લડીને છૂતી લેવાય તેટલી સરળ એ લડાઈ નથી. પાપકર્મોને તો એના જ જેવા કોઈ કર્મ સાથે લડાવી મારીને ખતમ કરી દેવા ભોઈએ એ કર્મ છે; પુણ્યકર્મ.

પુણ્યકર્મ સાથે પાપકર્મને લગાવી મારો; અને તે પાપકર્મોને નષ્ટ કરો. જેટલાં મજબૂત પાપકર્મો હોય

શુદ્ધિ, પુષ્ટિ જે ય જેમાં મળીને-પરસ્પરનાં પૂરક બનીને સ્વ-પર અનેક આત્માઓને મુક્તિ આપનારા બની જાય છે.

શાસન, ધર્મક્રિયા, સંસ્કૃતિ વગેરેની રક્ષાનો જે પ્રસ છે તે બહુધા પરાધર્મવરૂપ છે એટલે તેમાં પુણ્ય-સંગ્રહની પણ ખૂબ જરૂર છે,

આપણે પુણ્યના ઉત્પાદનમાં સીધા બંને કદાચ ન જોડાઈએ પણ સૂક્ષ્મના વિશુદ્ધ બળનું ઉત્પાદન કરવા માટે જે શરણાગતિ સ્વીકારીએ તેના બાધ-પ્રાડફ્ટરૂપે કુશલ પુણ્યનું ઉત્પાદન થઈ જતું હોય તો તે અતિ આવશ્યક બાબત બની જાય છે. મેળાગ્યા વિના મળી જતું, શરણાગતિના બાવમાંથી પ્રગટતું આ પુણ્ય એટલું બધું નિર્મળ હોય છે અને બીર-બળ ધરાવતું હોય છે કે તેના દ્વારા સ્વ અને પરના કલ્યાણની વ્યક્ત ગાયાનું ખૂબ સુંદર નિર્માણ થઈ જાય છે.

ચાલો, તે પુણ્યતત્ત્વ ઉપર થોડો દષ્ટિપાત કરી લઈએ; તેની જરૂરીઆતને સમજી લઈએ; તેનાં ફોત્રાને જાણી લઈએ.



મહામુખીગને મેળવેલા દેવકુમાર જેવા બીજા પુત્રોને એકીસાથે ખોઈ નાંખવા છતાં માતા મુલગાના અંતરે અદીનતાનો ધ્વજ ફરકાવવાની તાકાત ઢોળે બસી ?

જવાબ એક જ છે : “ અરિહંતની શરણાગતિએ જ.”

પુણ્ય : એક અપરિહાર્ય શક્તિ

[૭]

જંગો તો એક સાથે આપણા જીવનમાં અવિરતપણે ચાલી રહ્યા છે. સૌથી મોટો જંગ આંતરિક વાસનાઓનો છે. અનાદિકાલીન વાસનાઓના ક્રાંતિલ હુમલાઓ સામે આત્મા લગભગ મહાત-પરાજિત થઈ ચૂક્યો હોય તેવો આભાસ થયા કરે છે. આથીસ્તો ત્રિલોકગુરુ પરમાત્માએ કહ્યું છે ને કે, “જેણે આત્મા જીત્યો તેણે બધું જીત્યું.”

સંતોએ પ્રબોધ્યું છે; બીજા જંગો શા માટે ખેલે ? ખેલવા જેવો જંગ તો તારા ઘરનો જ છે. તારા ઘરમાં જ ખૂનખાર લડાઈ ચાલી પડી છે. ઘેર પરાજય તને સાંપડી રહ્યો છે. તારા ગુણોની કલ્પેઆમ થઈ રહી છે. ઘાસની જેમ વઢાઈ રહ્યા છે; તારા ગુણો, તારી શક્તિઓ, તારું આંતરસૌન્દર્ય...બધું ય.

“માટે હે આત્મનૃ ! અંદર જ સુદ્ધ કર. બહારનાં છમકલાં જેવાં સુદોથી ફારેગ થા.”

સંતપુત્રોની આ આર્ષવાણી વાસનાઓના જંગને સૌથી વધુ લયંકર જણાવે છે.

આ જંગ પછી બીજો પણ એક જંગ છે; જે બાહ્ય છે; જેની અવગણના કરવાનું આપણને પાલવે તેવું નથી.

X-એ જંગ છે; આપણા અસીમ ઉપકારી ધર્મશાસન-ધર્મસંસ્કૃતિ ઉપરનાં ભૌતિક અને પાશ્ચાત્ય આક્રમણો-સંબંધિત. S

જે રીતે નવી ચેટ્ટી વિકૃતિઓનાં ઘોડાપૂરેમાં હોંશ-ભેર તણાઈ રહી છે; જે રીતે લોહીના મીંચેલા અને મડદાંના ખાતરથી ઉગાડાએકા શીલ, સદાચાર, આતિથ્યના વડલાઓ જમાનાવાહની ભયાનક આંધીમાં મૂળીઆમાંથી ઊખડી રહ્યા છે એ ભેતાં તો એમ જ લાગે છે કે આ આક્રમણોના પડછાયાને પણ પડકારવાનું કાર્ય આપણા ક્ષેત્રની બહાર છે.

આ તો થયા બે જંગ...હજી એક નાનકડો જંગ પણ ચાલી જ રહ્યો છે; હા...સત્વશાળી આત્માઓ એની પરવાહ નથી કરતા એ વાત તદ્દન સાચી છે અને ખૂબ સારી પણ છે, બધાયની તો એ તાકાત હોતી નથી. હવેનમાં જે દુઃખો આવીને ઊભાં રહે છે તેમાં ટકી જવું-અહીંન બની રહેવું-તે લગભગ મુશ્કેલ બની જાય છે-એવી વિષમ સ્થિતિમાં રહીને પણ ચિત્તની પૂરી પ્રસન્નતા અબાધિત રાખીને ધર્મધ્યાનમાં એતપ્રોત રહેવાની કળા તો કોઈ વીરલાને જ હસ્તગત થઈ હોય છે. એટલે નાનકડો પણ આ ય એક જંગ છે જેની સાવ અવગણના તો ન જ કરી શકાય.

વાસનાનો જંગ સૌથી મોટો, ધર્મસંસ્કૃતિ ઉપરનાં આક્રમણોના મુકાબલાનો જંગ પણ ઘણો મંહીર; અને

ભગી પડતાં દુઃખોના તણખાઓ પણ સાવ અવગણના કરી દેવા લાયક તો નહિ જ. શું કરવું ? એ ઉપાય તો હશે આ જગોમાં યશસ્વી વરવાનો ?

વાસનાઓ દ્વારા આત્માને મળતી પછડાટો એટલી બધી ભેરદાર હોય કે એમાંથી ભવોના ભવો સુધી પાછા બેઠા થવાનું નથી.

ધર્મસંસ્કૃતિ ઉપરનાં આક્રમણોનો જપાટો એટલે સખત હોય છે કે એ સંસ્કૃતિને ફરી બેઠાં થતાં સેંકડો વરો નીકળી જતાં હોય છે.

અને ઈદુગ્નિક, શારીરિક વગેરે દુઃખો પણ ભલે દુઃક સમયમાં વિહાય પણ થતાં હોય તો ય તેનો કુંદાડો એકદમ ગભરાવી દઈને 'ધર્મવિમુખ' કરી દેતો હોય છે. એટલે ઉપાય તો કાંક ખોળવો જ રહ્યો.

આ રહ્યો; તે ઉપાય. એ છે પુણ્યનું-વિશુદ્ધ પુણ્યનું-ઉત્પાદન.

વાસનાને જન્મ દેતાં પાપકર્મો સાથે લડવામાં બમણા વેગથી હુમલાઓ આવવાની પૂરી શક્યતા છે. લડીને જીતી લેવાય તેટલી સરળ એ લડાઈ નથી. પાપકર્મોને તો એના જ જેવા કોઈ કર્મ સાથે લડાવી મારીને ખતમ કરી દેવા જોઈએ એ કર્મ છે; પુણ્યકર્મ.

પુણ્યકર્મ સાથે પાપકર્મને લડાવી મારો; અને તે પાપકર્મોને નષ્ટ કરો. જેટલાં મજબૂત પાપકર્મો હોય

તેટલું મજબૂત આપણું પુણ્યકર્મ પણ હોવું જોઈએ. નહિ તો તે ટકી ન શકે.

વિશિષ્ટ કોટિના પુણ્યથી એવો સફળરુચોગ; કટ્યાણ-મિત્રાનો સંગ, અનુકૂળ ધર્મક્ષેત્ર વગેરે થઈ જાય કે તેથી વાસનાઓ સહજ રીતે શાન્ત-ઉપશાન્ત બની જાય છે. બેશક; આ પુણ્ય જેમ શુદ્ધ (અર્થ—કામની આકાંક્ષા વિનાનું) હોવું જોઈએ તેમ ઉગ્ર પણ હોવું જોઈએ; તો જ તે ઝટ ફળે.

મયણાસુંદરીના જીવન—પ્રસંગોમાં તેણે ઉત્પન્ન કરેલા ઉગ્રપુણ્યના ચમકારા આપણને જોવા મળે છે.

ઉગ્રપુણ્યની નીપજ ખાસ કરીને તો પરમાત્માની અનન્ય અને શુદ્ધ શરણાગતિથી જ થાય છે.

જો આપું શુદ્ધ અને ઉગ્ર પુણ્ય હાંસલ થાય તો ધર્મીજનો કે ધર્મસંઘ ઉપર આવતાં ધર્મનાશક આક્રમણોની પણ ગીછેહઠ થવા લાગે. જે સંઘ પાસે પુણ્યની મૂઠી ઓછી થઈ ગઈ હોય કે પરવારી ગઈ હોય તેવાં સંઘને જ કોઈ આંગળી કરી શકે કે અડપલું કરી શકે ને ? પુણ્યશાળીને આંગળી શી ? અને અડપલું ચ શેનું ? આક્રમણની તો વાત જ ક્યાં રહી ?

આજે ધાર્મિકજનોનું પુણ્ય ઘટયું છે એ પણ એક હકીકત છે. એનો ઇન્કાર થઈ શકે તેમ નથી. વાસનાઓનું નાશક પુણ્ય આ રીતે ધર્મશાસન ઉપરનાં આક્રમણોને પણ ભારી હઠાવવામાં ખૂબ સરસ રીતે સહાયક બની જાય છે.

અને... પેલાં દુઃખોનાં છમકલાં ગેરીલા પદ્ધતિનાં હોવાથી અપેક્ષાએ મોટા જંગ કરતાં ય વધુ થકવી નાંખનારાં હોય છે. તેને ય આ જ પુણ્ય શાન્ત કરી દે છે.

શાસનરક્ષા પુણ્ય કરે : અજળગજળ ગેળી રીતે.

દુઃખોથી જીવનરક્ષા પુણ્ય કરે : ન ઈસડીએ તો ય.

વાસનાઓથી આત્મરક્ષા કરે : તદ્દન સાહજિક રીતે.

કારમી વાસનાઓ અને ભયંકર દુઃખના તાપમાં અળતા-અળતા એક દેવાત્માને આ ઈશ-શરણાગતિએ જ ઉગારી લીધા હતા.

દેવલોકની ધરતી કે જ્યાં નિર્ઝન્ધોના અરણ્ય પણ કદી પડતા નથી; એ ધરતીના એક લાચાર, ક્યાર્સ અને વાસનાપીડિત આદમીને શરણાગતિ ન હોત, ઈશને સ્થાપના-નિષ્કેપ (પ્રતિમા) ન હોત તો કેાણ ઉગારત ? અહીં જ જોઈ લઈએ; એ પ્રસંગ.

કુમારનન્દી સોની :

પોતાના દેવાત્મા પતિનું આયુષ્ય પૂર્ણ થવાનો સમય નજદીકમાં જાણીને હાસા અને પ્રહાસા દેવીઓ ચિંતામગ્ન થઈ. નવો દેવ જો સંસ્કારે અતિ કામી હોય તો જ મજા પડે એમ વિચારીને તેવા આત્માની શોધમાં હાસા-પ્રહાસા મૃત્યુલોકમાં આવી.

ફરતાં ફરતાં એક દિવસ તેમણે ચંપાનગરીના ઉદ્યાનમાં ૫૦૦ રૂપવતી રમણીઓ સાથે કુમારનન્દી નામના ચનાદય સોનીને કીડાઓ કરતો જોયો.

ખરેખર કુમારનન્દી કામાંધ હતો. નગરમાં કયાંય પણ રૂપવતી સ્ત્રીને એ જોતો કે તરત પાંચસો સોનામઢોર આપીને તેની સાથે લગ્ન કરી લેતો.

હાસા-પ્રહાસા દેવીઓને આ આત્મા પોતાના પતિના સ્થાને દેવ થાય તે ખૂબ સમુચિત લાગ્યું.

રૂપવતી માનુનીનાં રૂપ ધારીને તેઓ ઝોનીની નગરમાં આવી. તેમના રૂપ-લાવણ્યમાં કુમારનન્દીને પોતાની પાંચસોય પ્રિયાઓ સાવ ફિક્કી પડી જતી લાગી.

વાતચીતમાં હાસા-પ્રહાસાએ કુમારનન્દીને કહ્યું, “અમારી સાથે સુખ માણવું હોય તો પંચશીલ નામના દ્વીપમાં આવવું પડશે. વિચાર થાય તો ચાલ્યા આવજો.”

કુમારનન્દીએ તે દ્વીપની તપાસ કરી લીધી. એક વહાણવટી મળી ગયો, પણ તેણે કહ્યું કે હું તો ત્યાંથી પાછો ફરી શકીશ નહિ માટે મારાં બાળ-બચ્ચાંને વિપુલ ધન આપો તો જ તમને પંચશીલ દ્વીપના માર્ગે મૂકી શકું.”

કુમારનન્દીએ તેનાં કુટુંબીજનોને અદળતક સંપત્તિ આપી. પછી જે ચ નીકળી ગયા.

દિવસો પછી એક જોટ પાસે આવ્યા. પાસે જ એક ઘેઘૂર વૃક્ષ આવી રહ્યું હતું. નાવિકે કુમારને કહ્યું, “આ વૃક્ષ વટાવ્યા બાદ પાણીમાં ભયંકર વમળો આવે છે. વૃક્ષ

નીચેથી નાવ ખસાર થાય કે તરત જ તમે એની ડાળને લટકી પડજો. બીજી જ ક્ષણે હોડી અને હું વમળોમાં ફસાઈ જઈશું. મારું મોત થશે. ડાળી પકડીને વૃક્ષના થડ ઉપર આરામ કરજો. સાંજ પડતાં વિરાટકાય બારુંડ પશીઓ આ વૃક્ષે વિરામ લેવા આવશે. તમે તેની જંગી પાંખમાં પેસી જાઓ. સવાર પડતાં તે પાંખીઓ ઊડીને પંચશીલ દ્વીપે ઉતરાણ કરશે ત્યારે તમને તમારું ઇંદ-સ્થાન મળી જશે.”

વૃક્ષ આજ્યું. કુમાર ડાળીને લટકી ગયો. નાવિક વમળમાં મરી ગયો. નાવિકના કહ્યા મુજબ જ થયું. પંચશીલમાં રખડતાં રખડતાં કુમારને તે બે દેવીઓ મળી. પણ અફસોસ ! તેમણે હજો દીધા. કુમારને કશું, “અમે તો દેવાગનાઓ છીએ. માનવ સાથે અમારે સંબંધ નથી કરવો. તપ કરીને, સંકટપ (નિયાળાં) સાથે બાળી મરે. અને અમારા પતિના સ્થાને દેવ બનેા તો જ તમારી કામચલા ફૂલું થાય. લો, અમે અમારી દેવી શક્તિથી તમને તમારી ચંપાનગરીમાં પળવારમાં પાછા મૂકી દઈએ. ગરતો રડતો કુમાર ફરી ચંપા લેગો થયો.

ધર્માંતમા મિત્રે નિવાસી છતાં દેવીના કહ્યા મુજબ તપ વગેરે કરીને જીવતો બળી મરે અને દેવીના પતિના સ્થાને દેવ થયો.

પણ દેવોની દુનિયામાં હાસા-મહાસાના આ પતિનું કોઈ વિશિષ્ટ સ્થાન ન હતું. મોટી પુણ્યશક્તિ વિના તો એ ક્યાંથી બને ?

દેવાત્મા થયેલા કુમારનન્દીનું સ્થાન ઢોલીડાનું હતું. અમુક પ્રસંગોમાં દેવીઓ નૃત્ય કરે ત્યારે આ બેચારાને વચ્ચે લિસા રહીને ચોતરફ કુંડળે ફરવાનું અને ગળે નાંખેલો ઢોલ બજાવવાનો.

પોતાનું આ કાર્ય ભણીને કુમારનન્દીના દેવાત્માને બધાનક આઘાત લાગ્યો. પણ હવે શું થાય ? કામાન્ધતાએ જ એને આ ફૂલે ઉતાર્યો હતો ને !

છેવટે મિત્ર-દેવની સલાહ લઈને એણે પોતાનું સમગ્ર જીવન પરમાત્માની પ્રતિમા બનાવીને ભક્તિમાં ચીતાવ્યું. એથી વાસનાઓ શાન્ત થઈ; દુઃખના આઘાત રૂઝાયા; પુણ્ય વધ્યું અને ભાગી મંગળમય બન્યું.

ભગવાન સિવાય તો પાપીને કોણ બચાવી શકે ? જિનમંદિરોની આવશ્યકતા :

જ્યારે શરણાગતિ સૂક્ષ્મના પ્રચંડ બળને સીધું ઉત્પન્ન કરી આપે છે અને પુણ્યના વિશુદ્ધ બળને સાથે માથે ઉત્પન્ન કરી આપે છે ત્યારે જ મુગ્ધ બાળ-જીવોને માટે ‘જિનમંદિરો’ અનિવાર્ય આવશ્યક બની જાય છે. કોઈ આલંબન વિના-સીધું ધ્યાન-મુગ્ધ જીવોને ન લાગી જાય એ તદ્દન સહજ બીના છે.

જિનવાણીનું શ્રવણ તો જ્યારે નિર્ઝન્ય મુનિભગવંતો વગેરે ગામમાં કે નગરોમાં આવે ત્યારે જ ચાતુર્માસાદિના સમયમાં મળી શકે. જ્યારે બારમાસી કોઈ ધર્મ આપણી માસે હોય તો તે જિનપૂજનો છે; જિનમંદિરોનો છે.

જે જિનવાણી સાંભળી તેનું ચથાર્થ કૃણ વાસનાઓની શાન્તિ છે; જિનાજ્ઞાનનું શક્ય એટલું વધુ પાલન છે. આ બધું ચ જિનપ્રતિમાના બારમાસી આલંબન વિના સિદ્ધ થવું મુશ્કેલ છે.

છતાં જો આપણે મંદિરોને અવગણીશું તો આપણા દ્વારા ધર્મક્રિયાઓ અને ધર્મસંસ્કૃતિઓની પણ અવગણના થઈ જશે. જમાનાવાદના જેવી પવનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં સિનેમા-ટોકિઓ, કલ્લો, હોટલો વગેરે આપણા લાવ-હવનને પછી તો ભરખી જ રહેશે.

અશુભ આલંબનો જિભાં યર્ષને અશુભતાને વાયુ-મંડળમાં પ્રસરાવતા આપણી સગી આંખે જોયા પછી પણ જો આપણે આલંબનની અસર ન જ સ્વીકારીએ; અને તેથી શુભ આલંબનોનાં સ્થાનો—તે અશુભ સ્થાનોની—સામે ખડા ન કરી છંદો તો પછી આપણે આપઘાતને જ નોતરશું.

સિનેમાઓ, હાથખાનાંઓ, દ્રીષો, દુરો, રેડિયો, લાયન, બાયન્ટ વગેરે કલ્લોની સામે મંદિરો વિના શું આપણે ટક્કર બીલી શકશું ખરા ?

કચકડાની પટ્ટી ઉપર કંઘરી લેવાયેલી એક સિને-નટીનું જડ દ્રશ્ય જો માનવોના ચિત્તમાં વિકાર ભરી દેવાને સમર્થ ન બની ચૂક્યું હોય તો તેવા—ધમધમતાં રિસી-વિંગ સ્ટેશન જેવા ચિત્તના સ્વામી—માનવોના ચિત્તમાં નિર્મોહી પરમાત્માની પ્રતિમા શું સંસ્કાર ભરી દેવાને

સમર્થ નથી ? શું મોટી કરનાં નિર્મોટી નિર્બળ છે ?
બિન-અસરકારક છે ? અફસોસ !

એક સામાન્ય ચિંતકે પણ અધ્યાત્મ જગતના
અસ્તિત્વનું સમીકરણ શોધ્યું છે તે ય અધ્યાત્મજગતના
રખોણ તરીકેનો ઠેકો ધરાવતા આપણે જો નહિ સમજીએ
કે નહિ અપનાવીએ તો તે ખૂબ જ આધાતજનક બાબત
મળાશે એમ મને લાગે છે.

તેણે કહ્યું છે કે જો તમારે ભારતીય પ્રજાને ખતમ
કરી દેવી હોય તો તમે ભારતીય સંસ્કૃતિને ખતમ કરી
નાખો કેમકે એ પ્રજાની શુભાદારી એની સંસ્કૃતિ જ છે.

અને જો તમારે ભારતીય સંસ્કૃતિને ખતમ કરી
નાખવી હોય તો તમે મંદિરોને લિખાં ને લિખાં જ
(કાયદાઓ વગેરેની બીંસમાં લઈને) ખંડીએ બનાવી
દો. કેમકે મંદિરો જ તેની સંસ્કૃતિના ઉગ્રતાઓ છે
અને રખોપાઓ છે. અસ્તુ.

આ જ દારૂમર આ દેશની પ્રજાએ આક્રમકોની
શામે મંદિરો અને મૂર્તિઓની રક્ષા કરવામાં કરી પાછી
પાની કરી નથી; રે ! જનની બાજુઓ લગાવીને પણ તેના
રક્ષક બનીને તેઓ શુભનના પરમસૌભાગ્યના પ્રાપક બન્યા
છે. અહીં રામલાલ બારોટનો એવો જ એક પ્રસંગ ટાંકું છું.
રામલાલ બારોટ :

ગુર્જરેશ્વર કુમારપાળની રાજગાદી ઉપર ચડી બેઠેલા
રાજા અજયપાળ; ગુર્જરેશ્વરની ધાર્મિકતાની શુભંત સાક્ષી

રૂપે બિલેલાં જિનમંદિરોને ધારાશાયી કરવાના બાણે
શપથ લઈ ચૂક્યો હોય તે રીતે એક પછી એક જિનમંદિર
ધૂળભેણું કરતો તારંગતીર્થને ધરતીનરીન કરવા માટે
આગળ ધસી રહ્યો હતો.

એના રસ્તામાં એક ગામ આગ્યું. ત્યાંના જૈનો
ભારે ધર્મપ્રેમી. તારંગાની રક્ષા માટે વિચાર કરવા આખો
સંઘ એકઠો થયો. આખી રાત વિચારણા કરી પણ
કોઈ ઉપાય ન જડ્યો. એ વખતે રામલાલ નામના એક
બારોટે તીર્થરક્ષાનું ખીડું ઝડપ્યું. સંઘે એનાં બાળ-
બચ્ચાં વગેરે કુટુંબીજનોની કાયમી સંભાળ રાખવાની
જવાબદારી માથે લીધી. રામલાલ બારોટેને સહુએ તિલક
કર્યું. સુવતીઓએ આશિષ આપી. રામલાલે નાટક મંડળી
તૈયાર કરી. ખીલ માણસો દ્વારા આ નાટક મંડળીની
ભારે પ્રશંસા અજ્યપાળ પાસે કરાવી. અજ્યપાળે રામલાલનું
નાટક જોવાની ઇચ્છા દર્શાવી. રામલાલ બારોટે અજ્યપાળ
સમક્ષ ઉપસ્થિત થઈને કહ્યું, “રાજન્” નાટક તો આપને
જરૂર બતાવીશ, પણ મારી બે શરત પાળવી પડશે. નાટકમાં
જે કંઈ આવે તે જોવું જ પડશે. અને નાટકના અંત
સુધી ઉઠાશે નહિ.”

રાજાઓ શરતો કબૂલ કરી. રાત્રે દશ વાગે નાટક
શરૂ થયું.

એના પહેલા અંકમાં આપ-બળે અઢળક સપત્તિ

પ્રાપ્ત કરીને શ્રીમંત થયેલો એક સુવાન દેખાયો. ગુરુ-
પદેશે એણે જિનમંદિર બનાવ્યું. ભારે ઠાઠથી અને આંતર-
મસ્તીથી એ ધનાઢય માણસને રોજ જિનપૂજા કરતો
દેખાડ્યો. આ દશ્ય બેતાં અજ્ઞયપાળ સમસમી ઊઠ્યો.
પણ શરતને આધીન હોવાથી લાચાર બનીને બેસી રહ્યો.

બીજા અંકમાં એની વૃદ્ધાવસ્થા દેખાડી. બાપ મરણ-
પથારીએ પડ્યો. ત્રણે પુત્રોને બોલાવ્યા. જિનમંદિરની
રક્ષા કરવાનું કહ્યું અને પરમાત્માની સદૈવ ભક્તિ કરવાની
પ્રેરણા કરી. પહેલા જે પુત્રોએ તો પિતાજીની આજ્ઞાને
વધાવી લીધી પરંતુ સૌથી નાના નાસ્તિક પુત્રએ તેમ
કરવાની ઘસીને ના પાડી દીધી; એટલું જ નહિ પરંતુ
જૂંડા જેવા પોતાના મિત્રોને તે લઈ આવ્યો અને પિતાએ
નિર્માણ કરેલા ગગનચૂંબી જિનમંદિરને ખતમ કરવા
માટે શિખર ઉપર ચડીને પોતાના જ હાથે પહેલો
ઘા ક્યો.

આ દશ્ય જોઈને કમકમી ઊઠેલા પિતાએ પથારી-
માંથી બેઠા થઈ જઈને ભારે ઉરકેશટથી રાડ નાંખતાં
કહ્યું, “ઓ, કર્મચંડાલ ! પેલો અજ્ઞયપાળ પણ તારા
કરતાં સારો કે જે કુમારપાળના મૃત્યુ બાદ તેનાં બનાવેલાં
મંદિરો તોડે છે; અને તું મારા જીવતાં જ મારું જિન-
મંદિર ખતમ કરવા તૈયાર થયો છે !”

નાટકનું આ દશ્ય બેતાં રાજા અજ્ઞય કંપી ઊઠ્યો.
સિંહાસનેથી એકદમ ઊભા થઈ જઈને એણે બૂમ પાડીને

કહ્યું, “એ! રામલા બારોટ! બસ કર...બહુ થયું...આ દશ્ય મારાથી બોવાતું નથી.

“આજથી હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે એક પણ મંદિરનો કદાપિ નાશ કરીશ નહિ.”

અને... તારંગાતીર્થના શિખર ઉપર દરદરતી ધળ અભયવચન પાત્રી ગઈ.

શ્રીસંઘે રામલાલ બારોટનું વિરોચિત સન્માન કર્યું.
યક્ષદેવસૂરિશ્ચ :

પરમાત્મા દેવાધિદેવ પાર્શ્વનાથની પરંપરામાં ઉપદેશ ગરજના આચાર્ય ભગવંત યક્ષદેવસૂરિશ્ચ [ત્રીજા] થઈ ગયા. આચાર્ય વજ્રસેનસૂરિશ્ચ મહારાજના એ સમકાલીન હતા. એટલું જ નહિ પણ ચન્દ્ર; નાગેન્દ્ર વગેરે તેમના શિષ્યોને તેમણે ખૂબ સારી રીતે શાસ્ત્રાધ્યયન કરાવ્યું હતું. જિનમૂર્તિઓની રક્ષાઓનો તેમના જીવનમાં ખૂબ જ રોમાંચક પ્રસંગ બની ગયો હતો, જે જૈન-ઇતિહાસમાં નોંધાઈ ગયો છે. એ પ્રસંગને આપણે અહીં ચાલ કરી લઈએ.

એક વખત પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે તેઓએ મુઘધપુર (હાલનું મહુવા)માં સ્થિરતા કરી હતી. એ અરસામાં એકાએક વટોળીઆની જેમ મ્લેચ્છોનું સૈન્ય ધસમસતું આવી રહ્યું છે; ગામોનાં ગામો તારાજ કરી રહ્યું છે; ‘મંદિરો ધારાથી કરવાં અને મૂર્તિઓ ભાંગી.

નાંખતી' એ તો આ શ્વેચ્છસૈન્યનો મુદ્રાલેખ બન્યો છે...
એવા સમાચાર ચક્ષુદેવસૂરિજીને મળ્યા.

મુગ્ધપુરમાં અનેક જિનાલયો હતાં. અનેક પ્રતિમાશુ
હતાં. એની રક્ષા એ આ આચાર્યશ્રી માટે ચિંતાનો વિષય
બન્યો. એ જ રાત્રિએ તેઓ ધ્યાનસ્થ થયા અને એમના
ધ્યાનબળે દેવીને હાજર થવાની ફરજ પડી.

આચાર્યશ્રીએ દેવીને કહ્યું, “શ્વેચ્છો કયાં સુધી
આવી પહોંચ્યા છે ? તેની બાળ મેળવીને મને તરત જ
જણાવો.”

‘તથાસ્તુ’ કહીને દેવી ચાલી ગયાં. પણ અકસોસ !
શ્વેચ્છોના દુષ્ટ દેવતરવે આ દેવીને બાંધી લીધાં. એમની
કામગીરીને નાકામીઆબ બનાવી.

વધુ સમય સુધી રાહ જોયા બાદ આચાર્યશ્રીએ
દેવીના આગમનની આશા મૂકી દીધી. પોતે જ હવે
ધર્મરક્ષાના કાર્યમાં લાગી ગયા. એમણે તરત ગામના
ધર્મીજનોને લેગા કર્યા; પરંતુ ઘણાખરા તો પોતાના જ
માલસામાનને વગેસગે કરવાની ચિંતામાં પડ્યા હતા.
પણ જે કેટલાક ધર્મીજનો ધર્મરક્ષા માટે તૈયાર થયા
તેમને આચાર્યશ્રીએ કામે લગાડ્યા. ‘આપ્તકાલે મર્યાદા
નાસ્તિ’ એ ન્યાયે રાતોરાત જ પ્રતિમાઓનું ઉત્થાપન
કરીને દરેક ધર્મીના માથે એકેકી પ્રતિમા મૂકવામાં આવી.
પણ હજી તો ઘણા પ્રતિમાજી રહ્યા હતા. એટલે દરેક
સાધુના માથે પણ એકેકી પ્રતિમા મૂકવામાં આવી. સહુ,

રાતોરાત આડમાર્ગે વિદાય થઈ ગયા અને સુરક્ષિત સ્થાને વહેલી સવારે પહોંચી ગયા.

થોડાક સાધુ સાથે આચાર્યશ્રી ઉપાશ્રયમાં જ રહ્યા. સવાર પડતાં જ મહુવા ઉપર રહેલ્લસેન્ય ત્રાટક્યું. મંદિરોને ખાલી જોઈને રહેલ્લો ગુસ્સે ભરાયા. આચાર્યશ્રી પાસે જવાબ માગ્યો. પણ તેઓ મૌન રહ્યા. રહેલ્લોએ તેમના તમામ સાધુઓને ત્યાં ને ત્યાં કાપી નાંખ્યા.

આચાર્યશ્રીને સ્તંભ સાથે મુરકેટાટ બાંધીને બૂખે મારી નાંખવા માટે એક રહેલ્લ સેનિકને સોંપીને-સેન્ય આગળ વધ્યું.

દયાહુ તે સેનિકે આચાર્યશ્રીને નસાડી મૂક્યા. નજદીકના ગામમાં તે પહોંચ્યા. ત્યાં ઘણા જનો રહેતા હતા. એકાદી આચાર્યશ્રીને જોતાં સહુ સ્તબ્ધ થઈ ગયા. સઘળી માહિતી મળતાં આખા ગામમાં સોંપો પડી ગયો; શોક ફરી વળ્યો.

હવે શું કરવું? આચાર્યશ્રી પાસે એક પણ શિષ્ય નથી. તરત જ જેનસંઘ લેજો થયો. કેવી રીતે પ્રતિ-માણ્યોનો આચાર્યદેવે બચાવ કર્યો અને કેવી સ્થિતિમાં તેમના કેટલાક શિષ્યો કપાઈ ગયા? વગેરે માહિતી સભામાં આપવામાં આવી. એ સાથે જણાવવામાં આવ્યું કે, “અત્યારે સૌ પ્રથમ કર્તવ્ય આચાર્યશ્રીને શિષ્યોથી યુક્ત કરવા, તે છે.”

તરત જ કેટલાક તેજસ્વી કિશોરો અને યુવાનોની દીપ ધર્મ. ધર્મશાસનની રક્ષા કાળે સંપત્તિ આપનારા તો મહુ નીકળે પણ તેજસ્વી સંતતિ તો કોક વીરલા જ આપે ને ?

ચૌદ માતાઓએ પોતાના મુયોગ્ય લાડકવાયા આચાર્યશ્રીનાં ચરણોમાં મૂદી દીધા.

કૈનશાસનનો જય હો ! ગજભેદી હર્ષનાદ ધયો. આચાર્યશ્રીની આંખોમાં હર્ષનાં આંસુ ધસી આવ્યાં.

આ તો પ્રસંગતઃ આપણે આલ્સંબન તત્ત્વની આવશ્યકતા ઉપર વિચારવા કરી. હવે ઈશની ચરણાગતિની મૂળ વિચારણા ઉપર આવીએ.

આપણે જોયું કે આ ચરણાગતિ દ્વારા જે વિશુદ્ધ અને પ્રચંડ પુરુષનો ઉદય થાય છે તે જો ઉમ્મ પણ બની જાય તો તત્કાળ દુઃખોનો પણ નાશ કરે છે. એટલું જ નહિ પણ પાપકર્મ (મોહનીય-કર્મ)ના ઉદયથી જાગી પડેલી વાસનાની આંતરિક બળવાખોરીને પણ શાન્ત કરી દે છે. આધ્યાત્મિક જીવનમાં વાસનાઓના બળવાઓ ખૂબ જ મોટા ખતરા ઊભા કરતા હોય છે. તેના કારણે આપણું જીવન બિન-સલામત બની જાય છે; રે ! ગમે તે પણ આધ્યાત્મની ગાડી એના પાટા ઉપરથી ઊતરીને ખાડે જઈ પડીને ઢુકડે-ઢુકડા પણ થઈ જાય છે.

દુઃખોને હજી પહોંચી શકાય; પણ વાસનાઓને પહોંચવાનું કામ ક્યારેક તો ખૂબ જ કાઠું પડી જતું હોય છે. એને ખતમ કરવાના સીધા ઉપાયો—ઘોર તપ..

આધ્યાય વગેરે—પણ ક્યારેક કામીઆબ નીવડતા નથી, લેણદે; ક્યારેક તો તેવા વખતે વાસનાઓ વધુ વિકરાળ બની જતી પણ જણાય છે. આવા વાસનાઓના મોરચાને પણ એ જ શરણાગતિજન્ય પુણ્ય એકદમ શાન્ત કરી શકે છે.

અધિકારને હડસેલવા કરતાં પ્રકાશને જ લાવી મૂકવામાં મહેનત ઓછી અને ફળ ઝાઝું.

પૂર્વે કહ્યું તેમ; દુષ્ટને ખતમ કરવા માટે લેદનીતિ પણ અપનાવવી પડે. ધર્મરાજનું રાજ્ય રાજકારણથી જરા પણ મુક્ત રહી શકતું નથી. એમ કરવા બધ તો રાજકારણનો—મેલામાં મેલા રાજકારણનો—મહાએલાડી મોહરાજ ચોક્કસ ધર્મરાજને પરાજિત કરી દે.

જેવા સાથે તેવા થવું જ પડે. તેમાં ધર્મ પણ આડો આવતો નથી. એવી કેટલીક બ્રમણાઓમાં રાચતા દહેવાતા ધર્માત્માઓ સાચા ધર્માત્માઓ નથી.

વાસનાઓ એ પાપકર્મે છે. એને પુણ્યકર્મ—સમતીય તત્વ—સાથે ફૂટ પડાવીને લગાવી જ મારવા જોઈએ. સીધા હુમલા કરતાં આ નીતિ જ વધુ કારગત બને તેમ પૂર્વે પણ જણાવ્યું છે.

શ્રીકૃષ્ણે પણ અર્જુન અને જયદ્રથના પ્રસંગમાં આવી કેટલીક રાજનીતિઓ અપનાવી હતી; તેમ કર્યા વિના તેમને છૂટકો ન હતો. આપણે બાહ્ય સંસારમાં કદાચ તેમ ન કરીએ પણ આંતર-સંજ્ઞામમાં તો તેવું.

પણ બધું કરીને વિજય મેળવવો જ રહ્યો. અહીં જ શ્રીકૃષ્ણના તે પ્રમંજ ભોજ લઈએ.

જગજીવ રાજનીતિન શ્રીકૃષ્ણ :

મહાભારતના યુદ્ધમાં એક દિવસ અર્જુનના મહા-
બલિષ્ઠ પુત્ર અભિમન્યુના જયદ્રથે સંભાર કરી નાખ્યો.
પાતાના પુત્રના મૃત્યુના સમાચારે અર્જુન અત્યંત ઉદ્વિગ્ન
તો યથા પરન્તુ તેથી વધુ પુત્રકત્યારા જયદ્રથના પ્રાણ
કેવા માટે એ તલપાપક ધર્ષ ગયા. અર્જુને તે જ રથએ
પ્રતિજ્ઞા કરી કે જો જયદ્રથ આવતી કાલની સાંજ જુઓ
તો મારે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીને બળી મરવું.

અર્જુનની પ્રતિજ્ઞાના મમાચાર શ્રીકૃષ્ણને મળતાં તે
મારે ચિંતામાં પડી ગયા.

‘જો અર્જુન આવતી કાલના યુદ્ધમાં જયદ્રથને મારી
ન શકે તો નિજવચન-દ્વંદ્વમિતિ અર્જુન અવગ્રહ્યમેવ અગ્નિ-
પ્રવેશ કરે. આ વિચાર શ્રીકૃષ્ણને ખૂબ જ સતાવવા લાગ્યો.

બીજા દિવસનો સૂર્ય લીગ્યો અને યુદ્ધ શરૂ થયું.
અર્જુન અને જયદ્રથ સામસામા આવી ગયા. બન્ને વચ્ચે
યુદ્ધનીતિના ઉત્કૃષ્ટ દાવપેચો ચાલવા લાગ્યા. બન્ને પક્ષનો
નિઃકિંમલ લડવાને બદલે એ જંગ ભોવામાં તરૂટીન
બની ગયો.

ભેતભેતામાં બપોરના ચારેક વાગ્યાનો સમય ધર્ષ
ગયો. હજી જયદ્રથ જરાય મચક આપતો નથી એ

શ્રીકૃષ્ણે જોયું. આમ ને સામ જો સંધ્યા ઢળી જાય તો અર્જુનનો અગ્નિપ્રવેશ નિશ્ચિત હતો. અર્જુન જોવા મહારથીને ગમે તે રીતે બચાવવો જોઈએ એવું શ્રીકૃષ્ણ માનતા હતા. એમને હવે કોઈ હાવ રમવા સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો દેખાતો ન હતો.

થોડોક દૂર જઈને શ્રીકૃષ્ણે ધરતી ઉપર પોતાનું સુદર્શન ચક્ર ધુમાડવાનું શરૂ કર્યું. યોગેર ધૂળની ડમરી જીડવા લાગી. ધૂળના ગોટેગોટા બનવા લાગ્યા.

થોડી જ વારમાં આખું આકાશ ધૂળથી ઢંકાઈ ગયું, સૂર્ય પણ સાવ ઢંકાઈ ગયો. યોગેર અંધારું ઘેર થઈ ગયું.

સૂર્ય અસ્ત થઈ ગયાની કડપનાથી સુદ્ધવિરામ જાહેર કરવામાં આવ્યો. જયદ્રથ મૂંઝે તાલ દેતો છાવણીમાં ગયો. અર્જુને અગ્નિપ્રવેશની તૈયારીઓ કરી. પોતાના પ્રિયતમ ગાંડીવ સાથે તે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવા સજ્જ બન્યો.

છાવણીમાં થોડો વિરામ લઈ જયદ્રથ વગેરે ચોદ્દાઓ, અર્જુનનો અગ્નિપ્રવેશ જોવા માટે ચિંતા પાસે આવ્યા. થોડોક દૂર જિલા રહીને અર્જુનની મશકરીઓ કરવા લાગ્યા. અર્જુન બધું સાંભળતો રહ્યો. પણ હવે તેની સામે કોઈ ઉપાય ન હતો; સિવાય અગ્નિપ્રવેશ.

જ્યાં અર્જુન અગ્નિપ્રવેશ કરવાની તૈયારી કરે છે, ત્યાં જ થોડાક સમય પૂર્વે સુદર્શન ચક્રની ગતિ સ્થગિત કરી હોવાથી આકાશમાં પથરાયેલી ધૂળ વિખરાવા લાગી. એકાએક સૂર્યનાં દર્શન થયાં.

અને...શ્રીકૃષ્ણે મોટેથી રાડ પાડી. “અર્જુન ! ઓ, અર્જુન ! હજી તો આકાશમાં સૂર્ય છે માટે સુદવિરાગ થઈ શકે જ નહિ. ઉડાવ, ઝટ ઉડાવ તારું ગાંડીવ, પણછ ઉપર ચડાવ બાણ ! જો પેલો ભિલો જયદ્રથ !”

આ શબ્દ સાંભળતાં જ જયદ્રથ શ્રીકૃષ્ણનો લેહ પામી ગયો. જીવ લઈને દોડવા લાગ્યો. પણ અહસોસ ! હવે તે મોડો પડી ગયો; શ્રીકૃષ્ણના સુદ-બ્યૂહના સાળસામાં તે આબાહ આવી ગયો હતો. અર્જુને પણછ ઉપર બાણ ચડાવીને જયદ્રથનું નિશાન તાકયું. સનનન કરતું બાણ ધસ્યું અને...જયદ્રથનું ધડ ઉપરથી માથું ભીડી ગયું. પાંડવપક્ષના સૈન્યે અર્જુનનો વિજયનાદ લલકાર્યો.

“પુણ્યને પાપ સાથે લડાવી મારો.” આ છે; આધુનિક કાળની ‘લડાવી મારવાની’ પ્રિન્ટિંગ પોલિમી.

ભેશક; પાપ એ પણ મળ છે અને પુણ્ય એ પણ મળ છે. મળ તો બન્ને થ છે; પરંતુ પુણ્ય એ કાચો મળ છે; પાપ એ પાકી ગયેલો મળ છે. પાકી ગયેલા મળને દૂર કરવો જ રહ્યો પણ કાચો મળ એ માટે જરૂરવક છે. જાણ મળને દૂર કરવાનું એ કાચો મળ જ બળ વચ્ચે છે. એ કાચો મળ પણ નીકળી જાય તે મનવ યોગ્યું કર્મિષ્ઠ જ સુખાદી ભેદ.

જુઓ કાચો મળ તે કુદરતી હાથની ગરમ ખેતી જ. એ તે બાજુના જ ભેદો. ભેદના પાપ તથા

બાદ પુણ્ય તો આમમેળે ચાલી જશે; પેટના મળને કાઢી નાંખતું દિવેલ, આપોઆપ નીકળી જાય છે તેમ.

અથવા તો લાકડાને બાળી નાંખીને અગ્નિ આપોઆપ શાન્ત થઈ જાય છે તેમ.

એટલે પુણ્યને કાઢવાની ચિંતા કરવાની કોઈ જરૂર રહેતી નથી.

જેમ પુણ્યથી દુઃખ જાય; પાપવાસનાઓ જાય તેમ ધર્મસંસ્કૃતિ અને શાસન ઉપરનાં આક્રમણો પણ ગેબી રીતે હડી જાય.

જે કંઈ આક્રમણ છે તે બધી જ પુણ્યહીન સંઘ કે સંસ્થા ઉપર જ હોય ને ?

નબળી ગાય ઉપર જ બગાઈઓ ઘણી બેસે ને ?

શાસનરક્ષા વગેરે પર સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓમાં પુણ્ય-તત્ત્વ વિના તો ચાલી શકે જ નહિ, તે પુણ્ય પણ પ્રચંડ વિશુદ્ધ અને ઉગ્ર હોવું જોઈએ.

તેના પુણ્યના ઉદ્ધવ વિનાની બ્યક્તિ કે સંઘ શાસનાદિની રક્ષા કરવા જાય તો પરાજયોદિનાં ભારે જોખમો જ ઊભાં થાય.

ઈશની શરણાગતિ-નિષ્કામ, અનન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ શરણાગતિ જ આવા પુણ્યનું ઉત્પાદન કરી શકે.

શરણાગતિની અનેક રીતો છે. સ્તુતિઓ, સ્તોત્રો, સ્તવનો અને પદો દ્વારા પરમાત્મામાં એકાકાર થવારૂપે; નામજપ રૂપે, લોગસ્સ (ચતુર્વિંશતિસ્તવ)ના કાયોત્સર્ગ રૂપે પણ તે શરણાગતિ પામી શકાય.

પણ તેથીય સુંદર શરણાગતિ તો પરમાત્માના અપાયાપગમાતિશય, પૂજાતિશય, જ્ઞાનાતિશય અને વચનાતિશય—સ્વરૂપ ચાર મૂળ અતિશયોની અવસ્થામાં વિરાજમાન તીર્થ-દરદેવનું—આહુત્યનું—ધ્યાન ધરવા રૂપ છે.

તે પાત્રી વિશ્વમાત્ર ઉપર કરુણા વરસાવવાના કારણે જ જેમને તીર્થ-દરપદની પ્રાપ્તિ થઈ છે; અને તેથી જ જે ‘અવન, જન્મ, દીક્ષા અને કૈવલ્યના પાંચ કલ્યાણકો ઉજવાયા છે તે પાંચેય કલ્યાણકોની ધન્યાતિધન્ય સ્થિતિઓનું’ ધ્યાન ધરવારૂપ શરણાગતિ આવે. તેમાંય આસ કરીને ઇન્દ્રનો નમુત્યુષ્ઠ સ્તોત્રનો પાઠ, જન્મભાલિપેક ક્રિયા, ઇન્દ્રની ભક્તિ, લોકાન્તિક દેવોનું આગમન, વર્ષાદાનો-દ્રઘોષણા, દીક્ષાપ્રસંગ, ‘કરેતિ સન્ન સાવજ્જ’ સૂત્રોચ્ચાર,

અનેકો ઉપર કરુણા વરસાવતા, ચિત્તની પ્રસન્નતાથી ઓળઘોળ બનેલા સાધક લગવાનું દર્શન, કૈવલ્યની પ્રાપ્તિ, સમવસરણુ, દેશના, દેવોની વિવિધ સેવા, અષ્ટ પ્રાતિહાર્યો, નવ સુવર્ણકમલો ઉપર પ્રભુના પડતા ચરણો, ચોત્રીશેષ અતિશયો, ગણધર પદવીદાન, શાસન-સ્થાપના, ચતુર્વિધ સંઘ, યોગનિરોધ અને સિદ્ધશિક્ષા રૂપ લગવાન... વગેરે વિપુલ પુણ્યજનની અવસ્થાઓને ધ્યાનમાં ખાસ લાવવી. આ ધ્યાનરૂપ શરણાગતિ પ્રચંડ, વિશુદ્ધ અને ઉચ્ચ પુણ્યની જનની અચૂક બને છે. ભકિતના બે મોટા લાભો :

મોક્ષલક્ષી સાધનાના પથ ઉપર સ્થાપકને જેટલી અનુલવીઓની આર્ષવાણી વધુ મળે તેટલી તેની સાધના-યાત્રામાં સફળતા વહેલી મળે. આ પંથ જ એવો છે કે જેમાં લોભીઆની તો અનિવાર્ય જરૂર.

વર્તમાનકાલીન જગતની સ્થિતિ ગમે તેવી વિપમ હશે પણ સાધકોની દુનિયાની તો આજે ય સ્થિતિ ઘણી બહેતર છે એમ કહી શકાય; કેમકે એમને વિકાસની ઘણી બધી સામગ્રીઓ અંગે વગેરેના રૂપમાં આજે પણ ઉપલબ્ધ છે.

શું પહેલું ? અને શું છેલ્લું ? અંતિમ લક્ષ શું ? અને લક્ષને આંખવા માટે આરંભ કયાંથી ? આ બે પ્રશ્નો તો ખૂબ જ મહત્વના હોય છે. આપણે જવાનું છે કયાં ? અને ત્યાં જવા માટે આપણે શરૂઆત કયાંથી કરવાની ?

એ બે પ્રશ્નોના સાચા ઉકેલ જેને મળી જાય એ સાધકને જો શુરુકૃપા પ્રાપ્ત થઈ હોય તો નાની-મોટી અનેક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરતાં આજી મુરકેલી પડતી નથી.

મહોપાધ્યાય ન્યાયવિશારદ સાધક—શિરોમણિ શ્રી ચણોવિજયજી મહારાજજીએ વિરાગ, ભક્તિ અને સમાધિની સમજણ અને તેનાં સ્થાનો ખૂબ જ સરસ રીતે [વૈરાગ્ય કલ્પલતામાં] જણાવ્યાં છે. જગતથી વૈરાગ્ય પામી ગએલા આત્માના જીવનમાં ક્યારેક એવી આધ્યાત્મિક મંદીના કડાકા બોલાઈ જવા હોય છે કે મોટા રૂસ્તમોના જીવનમાં પણ ઘણું મોટું દેવાળું નીકળી જતું હોય છે.

બેશક એના વિરાગમાં જ ખામી હશે એમ કહી શકાય. પણ ક્યારેક તો પરિપક્વ વિરાગવાળા આત્માનો સંન્યાસ પણ હાલમહોલમ થવા લાગે છે; અસ્તિત્વનો જીવલેલ જંગ એકવાર લાગે છે. આવા સમયે એનું જો ઉગરી જવાનો કે જીવનને પાછું સમતોલ બનાવી દેવાનો માર્ગ કોઈ ન દેખાડે તો એ આત્મા નિશ્ચિતપણે લિધલી પડે.

મહોપાધ્યાયજીએ વિચ્છિન્નને ટકાવી દેવા ભક્તિ—પરમાત્મરતિ—તરફ આગળી ચીંધી છે.

અનાદિકાળથી જીવ રતિને તો ચોધતો જ રહ્યો છે. અને એ રતિ એટલે કામની જ રતિ એણે પકડી છે. જડ પદાર્થો પ્રત્યેની એ રતિએ જ એના સુખ અને શાન્તિનું સમ્બલમલ્લ કદી નાંખ્યું છે. ઈ

નસીબવંતા આત્માઓને આ સત્ય જ્યારે સમજાય છે ત્યારે તેઓ તે જડ રતિનો ત્યાગ કરીને સંસારથી વિરક્ત બને છે.

પણ તેમના જ જીવનમાં જ્યારે એ વિરાગ નબળો પડવા લાગે છે ત્યારે તેમને ફરી રતિની ઓથ લેવી જ પડે છે. મહોપાધ્યાયજી કહે છે કે એ રતિ પેલી જડ રતિ તો ન જ હોવી જોઈએ. જેની ઉલ્લટી કરી નાખી છે એને તો મરણાન્તે પણ ન જ ચટાય પરંતુ બીજી એક રતિ છે; જેનું નામ છે. ઈશરતિ... તેની ઓથ તો લેવી જ રહી. આ ઈશરતિનું જ બીજું નામ છે ઈશભક્તિ.

આ ઈશભક્તિથી જે આનંદ અથવા તો જે મસ્તીની ચિત્તમાં જમાવટ થાય છે તે જ પેલા નબળા પડેલા વિરાગને ફરી પાછો સરખો બનાવી દે છે.

આંતરશત્રુઓના સંગ્રામમાં પરાજય થતો લાગે, વિરાગ ધરતી પગ નીચેથી સરકતી લાગે ત્યારે ઈશભક્તિનું આલંબન તરત જ લઈ લેવું જોઈએ, વિરાગને ફરી મજબૂત બનાવી દેવા માટે ઈશભક્તિ સિવાય તપ, સ્વાધ્યાય, ત્યાગ વગેરે જે કોઈ ઉપાયો અજમાવાશે તે બધા સફળતા વરવા માટેની પાકી ખાત્રી આપવા માટે સમર્થ તો નહિ જ હોય. હા, ભક્તિમાં તો પાકી ખાતરી છે.

ઈશનો આવો ભજન સંસારથી મહદંશે વિરક્ત હોય
જ, બને જ, રહે જ.

ત્યારે ત્યારે વિરક્તિનું બળ વૃદ્ધિ લાગે ત્યારે
બક્તિનાં ભેર લગાવી ઈશને તેને વૃદ્ધિ અટકાવી દેવું
જોઈએ.

સાધનાના ક્ષેત્રમાં એ પછી પણ એક સમસ્યા
ભ્રમી થાય છે. સવાલ એ છે કે વિરક્તિ તો ભક્તિથી
કદી જાય પણ ભક્તિ પોતે શેનાથી રિયર બને ? જે
ભક્તિ જ નજાતી પડી જાય તો ?

આ સમસ્યાનો ખૂબ સુંદર ઉકેલ તે સાધક મહા-
ત્માએ આપણને બતાવ્યો છે. તેમણે કહ્યું છે કે ભક્તિનું
મુલ્યવંતુ અસ્તિત્વ, જાતરમાન વ્યક્તિત્વ અને સર્વવ્યાપક
પ્રભુત્વ ચિત્તસમાધિ હાંસલ કરવાથી થાય છે.

જેના ચિત્તમાં અપાર સમાધિ છે, જે કાળઝાળ
દુઃખે ય અલીન છે, જે ચક્રીના મુખે ય અલીન છે એવો
આત્મા સમાધિસ્થ કહેવાય જેને દુઃખમુખનાં દાંદોમાં
ચિત્તનું આપમેળે સમાધાન કરી લેતાં આવડી જાય એ
પ્રાથમિક દશાનો સમાધિસ્થ યોગી કહેવાય; પછી તે
શૂન્ય કાં ન હોય ? આ સમાધિ પ્રગતિ કરતી કરતી
ચિન્તની પીતરાગપ્રાયાઃ દશાને અનુભવવા લાગે છે.

આવી સમાધિ જેને લાગી ગઈ તે આત્માની
ઈશ્વરભક્તિ કદી નાંદવાંતી નથી અને એવા એ ઈશ્વરા ભક્તની
વિરક્તિ કદી નજાતી પડતી પણ નથી.

સાધકશિરોમણિની ત્રણ તરવોની આ યોજના! સાથે જ પ્રાથમિક કક્ષાના ધર્મસાધકોને માટે તો મૂંઝવણોના સમયમાં ‘માસ્ટર-ક્રી’ની ગરજ સારે તેવી છે.

કેટલાક આત્માઓ સંન્યાસ લેતાં તો લઈ લે છે પણ સંન્યાસના સ્વીકારના પ્રથમ દિવસે જે ઝળહળતો વિરાગ તેમના રૂવાંડે રૂવાંડે દર્યમાન થાય છે તે ધીમે ધીમે ક્યારેક કોઈકને ઓસરવા પણ લાગે છે; ક્યારેક તો વળતા જ દિવસથી વિરાગનાં વળતાં પાણી થઈ જતાં હોવાય છે. આવા આત્માઓમાં જે ભવભીરુ હોય છે; ખૂબ કુદીન હોય છે તેમને પોતાની સ્થિતિનું પરાવાર હુખ પણ થતું હોય છે પણ કમનસીબે તેમને કોઈ રાહબર મળતો નથી. એવા સમયે તેમના નિષ્ક્રિય, બેચેન, બેકાર બની ગયેલા જીવન ઉપર ફીટકાર નહિ સરસાવવો જોઈએ. ડામ લાગે તેવા કડક શબ્દોથી તેના જીવનની આલોચના નહિ કરવી જોઈએ. બદલે વધુ ભેરહાર વાત્સલ્ય આપીને તેને ઇશલકિતનો અત્યુત્તમ રાહ હોખાડવો જોઈએ. જો એક વાર વાત્સલ્યના પ્રાગટ્ય દ્વારા એ આત્માનું જીવન ઓથ, સંગાથ કે સ્નેહથી ભર્યું-ભર્યું બનાવી દેવાય અને તેની સાથે જ ઇશલકિતના વિવિધ રસમય ઉપાયોમાં એને જોડી દેવાય તો વિરકિતમાં સ્થિર થઈ જાય. અને જો એની ઇશલકિત વાસ્તવિક હશે તો તો તેના જ દ્વારા સમાધિ લાગી જતાં પણ વાર નહિ લાગે.

ભક્તિનાં મૂલ્ય ઘણાં જાણ્યાં છે. વિરક્તિ અને સમાધિની વચ્ચે રહેલી ભક્તિ, પોતાના દ્વારા વિરક્તિને દૂરથી દે છે અને સમાધિને જન્માવી દે છે. માટે જો 'ભક્તિ'ને પાણીની ઉપમા કોડે આપી છે ને ? સ્વાધ્યાય, તપ, ત્યાગ તો સાળુ, અરીઠા કે બાર જેવાં... પાણીનો સહકાર મેળવ્યા વિના મેલ તો ન કાઢે પણ ઉપરથી આમત્રી છેલ્લી નાંખે ત્યારે પાણી તો એકલું ય મેલ પોઈ નાંખે.

પણ...મારું જ જીવન દેખું બધું કાજગકાજું દેખાય છે !
આમાં હું મારી શુદ્ધિ કરું કે જાળની !
અશુદ્ધ શું બીજાને શુદ્ધ કરી શકશે ?
અરક્ષિત બીજાની શું રક્ષા કરશે ?
રસોડાના મસોના કરનાં ય કાજું નારું જીવન !
મારા મનકાગના કાજગકાગા કાપ તરફ જોતાં મારા મોંમાંથી
ચીઝ નીકળી જાય છે ! હાથ ! જીવનની બગાડી !
ના...શાસનરક્ષા કે સ્વરક્ષા કરનાં પહેલાં મારે સ્વરક્ષા જ
કરી લેવી પડશે. એ વિના હવે પણ માટે ય જાણીને હું બેસી
નહિ શકું.

શૌર્ય : શુદ્ધિ : શક્તિ

[૯]

કુશલાનુબંધી [પુણ્યાનુબંધી] પુણ્ય દ્વારા તે આત્માઓમાં વિશિષ્ટ કોટિનું શૌર્ય અને વિશિષ્ટ કોટિની શુદ્ધિનો પ્રાદુર્ભાવ થઈ જાય છે. આ શૌર્ય અને શુદ્ધિમાંથી જ સહજ શક્તિનો વિસ્ફોટ થાય છે. એ શક્તિ જ સહજ રીતે આસપાસ ઘોપાસ એવું વ્યાપક વર્તુળ બનાવતી જતી જાય છે કે સર્વત્ર નિર્મલીકરણ થતું જાય છે; પુણ્ય-વૃદ્ધિ થતી જાય છે; એ વાયુમંડળના વ્યાપમાં આવતા આત્માઓના પ્રદેશે પ્રદેશે ઘોળ અને તેજ પ્રસરતાં જાય છે.

એવી એકાદ વ્યક્તિનું અસ્તિત્વ જ શુદ્ધિ અને પુણ્યવૃદ્ધિનું કાર્ય કરતું રહે છે. આવા આત્માઓ જ સાચા સંતો કહેવાય છે.

એમના પ્રભાવે ધરતી ઉપર સુખ અને શાન્તિ ફેલાય છે; સહુના ચિત્તમાં નિર્મળતા અને પ્રસન્નતા ઉદભવવા લાગે છે. દુષ્ટોની દુષ્ટતા નબળી પડે છે; સજ્જનોનું સત્ વૃદ્ધિ પામતું જાય છે.

જ્યારે જ્યારે આવા સંતો આ ધરતી ઉપર થયા છે ત્યારે કુદરતમાં, રાષ્ટ્રમાં, સંઘમાં કે સંઘની કામગીરી-ઓમાં એમના પુણ્યપ્રભાવથી અંધાધૂંધી, અરાજકતા, અવ્યવસ્થા કે કોઈ હલબલ્લ બિડી નથી. પ્રજામાં પણ

આગાઠ અપવાદો સિવાય વાચના કે દુઃખોનો ઉત્તેજ થયો નથી. આવું બધું ત્યારે જ બન્યું છે; જ્યારે આવાં પુણ્યશક્તિનાં કેન્દ્રો નબળાં પડ્યાં છે.

હેઝલ નામના વૈજ્ઞાનિકે જેમ કહ્યું છે કે, " પૃથ્વીમાં રહેલો મેગ્નેટિક ફોર્સ જ્યારે નબળો પડે છે ત્યારે જ સૂર્ય પોતે પાતાની માઝા મૂકીને ધરતી ઉપર આગ વરસાવે છે," આ જ વાત અગ્નિ પશુ લગાવી શકાય કે જ્યારે ' મેગ્નેટિક ફોર્સ ' જેવી સંતસંસ્થાનું સત્ નબળું પડે છે ત્યારે જ પ્રભમાં, કુદરતમાં, સંઘમાં અનેક પ્રકારની આગ પેદા થઈ જાય છે.

આવા સતો અને જોવા સંતોના ચરણે જ સદૈવ રહેલા સત્જનો [મુદ્રાવકો અને મુદ્રાવિકાઓ] થી જ આ ધરતી ટકી રહી છે. ખરેખર તેમને આપણે ધરતીના આધારબુદ્ધ શેપનાગની ઉપમા આપીએ તો તે જરાય અનુચિત નથી.

એમના પુણ્યપ્રભાવે જ મનુનાં પુણ્ય જાગે છે એક વેદની ભરદ્વાર જયદેખાના ઠારણે ઈર્ષાને પણ શાતાવેદનીયનો ઉદય થઈ જાય છે તેમ.

ગંગા નદીના સહેલાણીઓની હોડી જ્યારે વમળમાં ફસાઈ ગઈ ત્યારે, " કેના પાંચે આમ બન્યું ? " તે જાણવા માટે બીજી હોડીમાં એક પછી એક સહેલાણીનું સ્થળાન્તર કરવામાં આવ્યું. તેમાં જ્યારે અમુક સહેલાણીને મોટલવામાં આવ્યો કે તરત જ વમળમાં ફસાએલી હોડી ઊતરી ગઈ. બાકીના તમામ સહેલાણીઓ રૂબી ગયા !

કેમકે એકના પુણ્યે જ સહુનું પુણ્ય જાગતું હતું અને જીવન ટકાવી રાખતું હતું. એ જતાં જ સહુ રૂખી ગયા !

એક પુણ્યશાલીનો જન્મ થતાં જ બારવધી દુકાળ પાણી સ્થગિત થઈ ગયો હતો.

સૂક્ષ્મના બળનું મૂળ ઉદ્દગમસ્થાન ઈશની શરણાગતિ. એ શરણાગતિનો ‘બાઈ-ગ્રોડફ્ટ’ [આડકતરો ઉત્પાદ] પુણ્ય-તત્ત્વ. એ પુણ્યતત્ત્વથી જંગના ત્રણેય મોરચામાં સાંપડે; જ્વલંત વિજય.

સૂક્ષ્મબળના સ્વામી; પુણ્યના ઉત્પાદક-કેન્દ્ર સ્વરક્ષાની સાધનામાં મેઢાન મારી જાય તેમાં શી નવાઈ ?

આ સ્વરક્ષકો સર્વરક્ષા કરે તેમાં ય શી નવાઈ ? હા...સ્વરક્ષકો જ સર્વરક્ષા કરી શકે. શાસનરક્ષા, ધર્મરક્ષા, સંસ્કૃતિરક્ષા, પ્રજારક્ષા...બધું ય...તે જ કરી શકે.

બીજાનું તો અહીં કામ જ નહિ. જેની પાસે જરૂરી પુણ્યબળ-તે ય વિશુદ્ધ પુણ્યબળ-ન હોય તેણે શાસન-રક્ષાદિના જંગમાં ઝંપલાવવું નહિ. બહિર છે કે તે આત્માઓ જિનાજાપ્રતિબદ્ધ સ્વરક્ષાનું જ જીવન જીવે.

અનુચિત અને અનધિકૃત રીતે શાસનરક્ષાદિ કરવાના ઉત્સાહમાં આવી જઈને આપણે ઘણું નુકસાન વેડ્યું છે. હવે વધુ નુકસાન પાલવે તેવું જ નથી. એગિંદિયા બેઈદિયા કરતો સુંદર આવક; પુંજળી ફેરવતી શ્રાવિકા પણ સ્વરક્ષક બનવા દ્વારા આપણા શાસન-સંરક્ષકો બને છે.

સાચા શાસનસંરક્ષકો:

[૧૦]

ભૂતકાળમાં જે મહાપુરુષોએ શાસનરક્ષા કરી છે તેમણે સ્વરક્ષાને રિથર બનાવીને જ આ કાર્ય કર્યું હતું. પરમેષ્ઠિ-ભક્તિ, શાશ્વત્વતા, શાશ્વત્વપાલન અને દેવ-શુર પારતંત્ર્યના મૂળમૂલ ચાર પાયાઓ ઉપર જ એમનું શુભ હતું. એમાંના એકાદ પણ પાયાને જેમણે નબળો પડવા દીધો નથી તે મહાપુરુષો જ સ્વરક્ષાને હાંસલ કરી શક્યા છે.

શાસો અને ઇતિહાસના પાને એવા મહાન શાસન-પ્રભાવકોની અમરગાથાઓ કંડારાઈ છે.

કંટલાક પ્રમંગો જ અહીં આપણે જોઈશું.

પ્રભાવક આચાર્ય વાદિદેવસૂરિશ્ચ :

આજુના પહાડની તળેટીમાં મંડાર નામનું ગામ આવેલું છે. આજથી લગભગ બારસો વર્ષ પૂર્વે બની ગયેલી આ ઘટના છે. મંડારમાં વીરનાગ નામે પોરવાળ રહેતો; એને લિનદેવી નામે પત્ની હતી અને નાનકડો એક દીકરો; નામે પૂર્ણચન્દ્ર હતો. ત્રણ માણસોનું આ કુટુંબ ધર્મશ્રદ્ધાથી સંપન્ન હતું. મુનિચન્દ્રસૂરિશ્ચ નામના જેનાચાર્યને વીરનાગે પોતાના શુરુ તરીકે -

એક વખત એ પ્રદેશને કારમા દુષ્કાળે પોતાના ભરડામાં લીધો. અનેક સામાન્ય સુખી લોકો આછવિકાનું સાધન મેળવવા માટે ત્યાંથી હિજરત કરવા લાગ્યા. વીરનાગને પણ ઘરવખરી વેચી નાંખીને ઉચ્ચાળા ભરી જવાની સ્થિતિ આવી લાગી.

લાગ્ય જ્યાં દોરી જાય ત્યાં જવાનું હતું. સુજરાતનાં નાનાં મોટાં ગામો પાર કરતાં કરતાં વીરનાગ ભરૂચ આવ્યો અને ત્યાં જ ઠરી-ઠામ થવાની તેને ઇચ્છા જાગી. નગરની દયાહુ પ્રજાએ તેને મામૂલી ટેકો કયો અને વીરનાગે મસાલાની ફેરી શરૂ કરી. વીરનાગને વારંવાર આવતી માંદગીના કારણે ધંધો બરાબર ન ચાલ્યો એટલે નાનકડા દીકરા પૂર્ણચન્દ્રને પણ મસાલાની ફેરીમાં જોડવો પડ્યો. બાપ-દીકરો-બન્ને ય જુદા જુદા ગામે જવા લાગ્યા અને પેટિયું પૂરવા લાગ્યા.

એક દિવસની વાત છે. આજે પૂર્ણચન્દ્ર ભરૂચમાં જ મસાલાનાં પડીકાં વેચવા નીકળ્યો હતો. પડીકાની ખાસ ખપત ન થઈ. સાચે જ એનું લાગ્ય છે ડગલાં આગળ જ દોડતું હતું. બાપુજીની વિશેષ માંદગીના કારણે તેને વધુ નફો કરવો હતો પણ તે ય શું કરે ?

છેવટે પૂર્ણચન્દ્ર એક સુખી જૈન શ્રીમંતને ઘેર ગયો. “કાકા ! આજે મારો માલ તમે જરૂર લો... અને મને કાંઈક કમાવી આપો. ઘેર બાપુજી બિમાર છે એટલે મારે ધનની ખૂબ જરૂર છે.” પૂર્ણચન્દ્રે આછલસચાં અવાજે શેઠને કહ્યું.

શેઠ ઘરમાં પત્નીને જુદા ગયા. એ વખતે શેઠની હવેલીના આંગણમાં બેઠેલા બાળ પૂર્ણચન્દ્ર રમતે ચડ્યો. એક બાળુ કોલસા જેવી દેખાતી વસ્તુનો ઢગલો પડ્યો હતો. તેમાંથી એકેકા કટકો લઈને સામી બાળુમાં નાંખવા લાગ્યો. આઠ દસ કટકો નાંખ્યા ત્યાં ઠાકા આવ્યા. તેમની નજર પેલા કટકો ચડી ગયા કેમકે સૂર્યનાં કિરણોમાં તે સોનાના કટકો ઝગમગ ચતા હતા.

શેઠ તો પાકા વાણીઆ હતા. તે સમજી ગયા કે પૂર્ણજ્ઞેના સમયનું શુદ્ધ સોનું મારા હુલાંચે મને ઠાળું કોયલા જેવું લાગ્યું. ઢગલા રૂપે આજ મુખી આંગણમાં પડી રહ્યું. પણ આ કોઈ જળખર પુણ્યશાળી છોકરાનો હાથ અડતા જ દરેક કટકો સ્પષ્ટ રીતે સુવર્ણ રૂપે દેખાવા લાગ્યો છે.

માલ ખરીદવાની ઉતાવળ કરતાં પૂર્ણચન્દ્ર પાસે પહેલાં તો શેઠે એ ઢગના બધા કટકો નાંખાવ્યા. પછી તેનો માલ લેવાપૂર્વક તેને એક સુવર્ણ ખંડ ભેટ આપ્યો.

આ વાતને તો વાયુએ પોતાની બગલમાં ઉપાડી. આખા ગામમાં પૂર્ણચન્દ્રના ચમત્કારિક પુણ્યની વાત પ્રસરી ગઈ. વીરનાગના ગુરુ મુનિચન્દ્રસૂરિજીને બાલ્ય યતાં આવું ઉત્તમ રત્ન તેમણે ધર્મશાસનને સોંપવા વીરનાગને પ્રેરવું કરી. વીરનાગે એક લાખેણી સુપુત્ર ગુરુના ચરણે ધરી દીધા. જૈનસંઘે પણ વીરનાગનું દારિદ્ર ફેડી નાંખ્યું.

હવે બાળ પુર્ણચન્દ્ર રામચન્દ્રમુનિ બન્યા. યોગ સમયમાં સર્વશાસ્ત્રોના પારગામી બન્યા. સઘળા ય વાદી-ઓના વિજેતા બન્યા. એમની પ્રચંડ વાદશક્તિને કારણે દિગંબર આચાર્ય કુમુદચન્દ્રે ઈર્ષ્યાથી પ્રેરાઈને એમને વાદનું આડવાન આપ્યું. રાજા સિદ્ધરાજની અધ્યક્ષતામાં એયનો વાદ થાડ્યો. અંતે વાદિદેવસૂરિજી [જેમનું પૂર્વે રામચન્દ્રમુનિ નામ હતું]એ દિગંબરાચાર્યને પરાજય આપ્યો. ગુજરાતનું ગૌરવ ગગનને આંબવા લાગ્યું. ખૂબ લબ્ધ વિજયયાત્રા નીકળી. વાદિદેવસૂરિજીના વિજયને કારણે રાજા સિદ્ધરાજનો પણ આનંદ ઉરમાં સમાતો ન હતો. તે પણ વિજયયાત્રામાં જોડાયા અને વાદિદેવસૂરિજી મહારાજને પોતાનો ટેકો આપીને ચાલવા દ્વારા એમનું જાહેરમાં ભારે બહુમાન પ્રગટ કર્યું.

ગુરુલક્ષ્મીએ પણ લાખ સોનામહોરો એ દિવસે ગરીબોને દાનમાં આપી.

સમગ્ર પાટણમાં જયજયકાર મચી ગયો. દિગંબરાચાર્ય કુમુદચન્દ્રનું કોઈ પણ જાતનું અપમાન ન થઈ જાય તેની પણ પૂરતી કાળજી આ જૈનાચાર્યે રાખી.

વાદના આરંભપૂર્વે જ સામા પક્ષમાં ધન વગેરેની લાંચ અપાઈ હતી; સગાવાદ અને લાગવગો કામે લગાડાયાં હતાં. ‘આવું કાંઈક અમે પણ કરીએ’ એવી આશા મેળવવા માટે જ્યારે આ સૂરિદેવ પાસે તેમના ધનાઢંધ લક્ષ્મી ગયા હતા ત્યારે ખૂબ જ અસંદિગ્ધ શબ્દોમાં

તેમને જણાવ્યું હતું કે, " ધન કે લાગવગના અન્યાયી રસ્તાઓથી મળતા વિજય કરતાં તો મને પરજય વધુ વહાલો છે, પુણ્યવાનો ! તમે જરાય ચિંતા ન કરો. દેવ-શુરુકૃપા જ મને વિજય અપાવશે. તમે પણ જોજો કે દેવ-શુરુની કૃપાનું કામણ કેવું અગળ-ગળનું હોય છે ! "

આવા હતા સુવિશુદ્ધ સૂક્ષ્મજનના સ્વામી આચાર્ય ભગવંત; વાહિદેવસૂરિશ્રી !

જૈનાચાર્ય અભયદેવસૂરિશ્રી :

એ હતા; આચાર્ય ભગવંતશ્રી જિનેશ્વરસૂરિશ્રીના સુવિનીત શિષ્ય.

ધારાનગરીના કોઈ ધનાઢય જૈનના એ પુત્ર હતા. રૂપ, લાવણ્ય અને મેધા-ત્રણેયનો એનામાં સંગમ થયો હતો. તે પણ વિશિષ્ટ સ્વરૂપે.

શુરુદેવની વૈરાગ્ય નીતરતી દેશના સાંભળીને એ નવયુવાને દીક્ષા લીધી. શુરુશક્તિને પોતાના જીવનનો શુરુમંત્ર બનાવીને તપ, જપ અને સ્વાધ્યાયની સાધનામાં પલાંડી મારીને બેસી ગયા. પરિણામે; ખૂબ જ ટૂંકા સમયમાં બેભેડ વિદ્વાનોની હરોળમાં એ આવી ગયા. એમની વ્યાખ્યાન-શક્તિનાં તો દિગંતોમાં પણ વખાણ થવા લાગ્યાં.

અનેક મુનિઓને તેઓ પાઠ આપવા લાગ્યાં.

એક રાત્રિની વાત છે. પ્રતિક્રમણની ક્રિયા બાદ મુનિઓને તેઓ અજિત-શાન્તિસ્તવનો અર્થ સંભળાવતા હતા, તેમાં યોગનુયોગ શૃંગારરસતું વર્ણન કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો. બાબુમાં જ અન્તઃપુર હતું. રાજરાણીઓ અને રાજકુમારી તેમાં હતાં. આ વાતનો વિશેષ ખ્યાલ ન રહ્યો અને મુનિવર અભયદેવે તો શૃંગારરસતું અદ્ભુત વર્ણન શરૂ કર્યું; તેની સાથે અદ્ભુત મુરોથી તે સ્તવ ગાયું. અન્તઃપુરમાં રહેલી રાજકુમારી એકદમ આકર્ષિત થઈને ઉપાશ્રયમાં જ આવીને બેસી ગઈ.

શૃંગારરસના અમ્ભા જલકાર એ મુનિવરને જ પોતાના લાવી વર તરીકે તેણે મનથી માની લીધા. તેણીના આગમન આદિની ખબર પડતાં અભયદેવ મુનિ સદાજા સાવધ થઈ ગયા અને પછી તો કાયાના બિભત્સ-રસતું એવું વર્ણન કર્યું કે રાજકુમારી ત્યાંથી બિડીને આહી ગઈ! બહા ટળી ગયાનો સહુ મુનિઓને 'સંતોષ' થયો. એક વાર વ્યાખ્યાનમાં વીરરસતું અભયદેવ મુનિએ એવું ભરદ્વાર વર્ણન કર્યું કે ક્ષત્રિય શ્રોતાજનો તલવાર ખેંચી ઠાલીને ત્યાં જ બિલા થઈ ગયા !

આ બે ય પ્રસંગો બન્યાથી શુરુદેવ ચિંતાતુર રહેતા હતા. તેમને આ મુનિના સંયમી જીવન ઉપર જોખમ તોળાતું દેખાતું હતું.

એક દી એમણે ઉરની આ વ્યથા શિષ્યને જણાવીને મેઘા ઘટાડી નાંખવા માટે જુવાર અને દહીં સિવાય કશું જ ન લેવાની પ્રેરણા કરી.

અને બીજી જ પળે સુવિનીત શિષ્યે એ પ્રેરણાને આજીવન પ્રતિજ્ઞામાં પસંદી નાંખી. ગુરુદેવને ખૂબ સંતોષ થયો. તેમને આચાર્યપદ ઉપર આરૂઢ કરવામાં આવ્યા.

થોડા સમય બાદ ગુરુદેવ દેવલોક થયા. આ બાબત જુવાર અને દંડીના સેવનથી આચાર્યદેવ શ્રી અભય-દેવસૂરિજીને આખા શરીરે કોઈ વ્યાધ્યો, એટલું જ નહિ પણ શારીરિક દ્વિધિ વિષમ અને બેચેનીભરી બનતી ચાલી.

એક દિવસ તેઓએ વિચાર્યું કે, જ્યારે કાયા કામ આપની જ નથી તો તેને ટકાવી રાખીને શું કરવું ? વેધો તો ઔપધ અને અન્ય વસ્તુઓનું સેવન કરવાનું કહે છે; જેથી આ રોગ શાન્ત થાય. પણ...મારી પ્રતિજ્ઞાનું શું ? ગુર્વજ્ઞાનું શું ? આ બધા કરતાં તો અનશન દરીને દેહત્યાગ કરવો એ જ ઉચિત છે.

અંતે ખંભાતના અખાતને મળતી ચેદી નદીના કિનારે અનશન કરવા માટે જવા નીકળ્યા. ત્યાં પહોંચીને જ્યાં અનશનની પ્રતિજ્ઞા કરે છે ત્યાં જ દેવી પદ્માવતીજી પ્રગટ થયાં અને તેમને પ્રતિજ્ઞા કરતાં ચેદીને કહ્યું, “સૂરિજી ! આ રીતે દેહત્યાગ ન કરો. તમારી તીક્ષ્ણ મેધા-શક્તિ છે. પૂજ્ય શીલગુણસૂરિજી રચિત ૧૧ અંગોની રીકામાં હાલ બે જ ઉપવંધ છે; તમે રચો. જ્યાં ન સમ-જાય ત્યાં મારું સ્મરણ કરજો, હું તમારી મદદ આપીશ.

“પણ આ કાયિક તીવ્ર બેચેની મને અન્યથા શે કરવા દેશે ?” આચાર્યદેવે પ્રશ્ન કર્યો.

દેવીએ કહ્યું, “એ ચિંતા તમે ન કરો. પરમાત્મા પાર્શ્વનાથના પ્રક્ષાલજલના છંટકાવથી તે બેચેની દૂર થઈ જશે. તમારે કોઈ ઔષધ કે અનુપાન લેવું જ નહિ પડે. શુવાંજ્ઞા અખંડિત રીતે સાચવવાની તમારી ભાવના જરા પણ ખંડિત નહિ થાય.”

દેવી અન્તર્ધ્યાન થયાં. તેમના કહ્યા મુજબ જ બધું થયું. શુવાંજ્ઞાને અખંડિત રીતે પાળી શક્યાનો આનંદ અભયદેવસૂરિજીના ઉરમાં સમાતો ન હતો. પ્રચંડ મેઘા-શકિતનું વલોણું કરી દઈને તેમણે નવે ચ અંગો ઉપર અદ્ભુત ટીકાઓ રચી.

જે તેમણે શુવાંજ્ઞાને અખંડિત રીતે પાળી ન હોત તો ? ટીકા-રચનાની તાકાત અને દેવ-સાન્નિધ્ય મળત જ ક્યાંથી ?

વજ્રસ્વામીજી અને જાવડશા :

જાવડશા એટલે; એમના સમયના પૂજા જ શ્રીમંત અને ઉત્તમ કક્ષાના ધર્મીજન.

લક્ષ્મી અને ધર્મશ્રીએ બાણે કે એમના ઘરમાં સ્પર્ધા માંડી હતી.

એક વખત જાવડશાએ તીર્થોધિરાજ શ્રી શત્રુઙ્ગચર્ચા જિનાલયો વગેરેની જર્જરિત હાલત જોઈ પોતાના

હવતાં જ પોતાનાં પરમાત્માનાં આલયો જર્જરિત બની રહ્યાં છે ! પોતાની બેદરકારી ઉપર એમને ક્રીડકાર વહુટી ગયો.

વિશેષ હિંડા હિતરતાં બાણવા મળ્યું કે—શત્રુજય-તીર્થનો અધિષ્ઠાયક દેવ મિથ્યાદષ્ટિ બની જતાં તેણે જ તીર્થની દુર્દશા કરી હતી.

એ વખતના યુગપ્રધાન આચાર્ય શ્રી વચ્ચસ્વામીજી આ વાતથી વાકેફ હતા; અને દુઃખી પણ હતા... પરંતુ સંપત્તિના ભૌતિકબળની એટલે ન મળે ત્યાં મુખી એ મહાત્મા પોતે કંઈ કરી શકતા ન હતા.

પરંતુ એક દી અધ્યાત્મનું અને સંપત્તિનું—એ ય બળો બેગાં થઈ ગયાં.

ભવદશા અને વચ્ચસ્વામીજી શત્રુજયના ઉદાર માટે કટિબદ્ધ બન્યા.

મંદિરો ઉપર ટાંકણાં લાગવા માંડ્યાં. પહાડ ઉપર જ નૂતન પ્રતિમાઓનું નિર્માણ થવા લાગ્યું. વર્ષોની જહંમતે પ્રતિમાઓ તૈયાર થઈ ગઈ. આવતી કાલે પ્રતિમાઓને મંદિરમાં પ્રવેશ કરવાની વિધિ છે.

અને...આ શું ? મવારના પહોરમાં જ્યાં ભવદશા તળેડીથી પહાડ ઉપર ચડવા પગથીએ પગ મૂકે છે ત્યાં એ તમામ પ્રતિમાઓ પોતાના જ પગ આગળ ખંડિત થઈને પડેલી જોવા મળે છે.

ભવડને એક ક્ષણ તો વસમો આઘાત લાગ્યો. દુહ્ત દેવનું આ તોફાન તેઓ સમજી ગયા.

જરાય હિંમત હાર્યા વિના નવેસરથી પહાડ ઉપર પ્રતિમા-નિર્માણ શરૂ થયું.

પણ ફરી એ જ દશા...ફરી નવનિર્માણ...ફરી ખંડ-ખંડમાં ઢુકડા...વીસ વીસ વાર આમ બન્યું, જાવડના માથે પગીઆં આવી ગયાં. મેં ઉપરની કરચલીઓની બારીમાંથી વાર્ધક્ય સ્પષ્ટપણે દેખાવા લાગ્યું.

એકવીસમી વખત એ બુઢાએ પુરુષાર્થ આરંભ્યો. પ્રતિમાઓ તૈયાર થતાં જ એ દંપતીએ બધા પ્રતિમાજીને રથમાં બેસાડ્યા. રથનાં બે પેડાં પાસે બેય પતિ-પત્ની સૂઈ ગયાં. દુષ્ટ દેવને આહ્વાન કરીને જણાવ્યું કે હવે અમારી ઉપર પેડાં ચલાવીને જ આ પ્રતિમાઓ ભરેલા રથ આગળ હાંકજો."

અને...દેવે નમતું જોઈયું, બત્રીસલક્ષણોનો લોગ લેવા જેટલી કૂરતા તે ન દાખવી શક્યો.

શ્રી વજ્રસ્વામીજીના શુભ હસ્તે જ રંગેચંગે સઘળું કાર્ય પાર કિતરી ગયું. પ્રતિષ્ઠા પણ મંગળમય થઈ ગઈ. એ દિવસે જાવડશા અને તેમનાં પત્ની પ્રભુ-પ્રતિષ્ઠા કરીને ધન કરકાવવા શિખર ઉપર ચડ્યાં, કાર્યસિદ્ધિનો હર્ષાવેશ બેયના ઉરમાં સમાતો ન હતો. ધન કરકાવતાં જ હર્ષાવેશનો અતિરેક થયો અને ત્યાં જ શિખર ઉપર દંપતીનું હૃદય બંધ થતાં મૃત્યુ થઈ ગયું.

સર્વત્ર શોક છાઈ ગયો. સૌથી વધુ આઘાત

અને ઉરકેરાટ વ્યાખ્યો હતો; ભવડના સૌથી મોટા પુત્રના અંતરમાં.

એણે કહ્યું કરી કે, “મુદૂંત અશુભ હોવાથી જ આ અમંગળ ઉદ્ભવ્યું છે. વચ્ચસ્વામીજીની જ આ ભૂલ છે. ગુરુદેવની ઘણી સમજૂતી છતાં પુત્રના મનને સમાધાન થયું નહિ. ત્યાં એકાએક આકાશમાંથી દેવ-દેવીનું યુગલ શત્રુજયતીર્થ દિતયું.”

એ જ હતાં; ભવડના અને તેમનાં પત્ની; મૃત્યુ પામીને બનેલા દેવાત્માઓ.

તેમણે સ્વ-પુત્રને કહ્યું, “વત્સ ! આવો ખેદ ન કર, અમે તો હર્ષાવેશમાં મૃત્યુ પામ્યાં છીએ અને ઉત્તમ એવી દેવગતિને વર્ષાં છીએ. જ્ઞાનશાસનનાં કાર્યો માનવની દૃશ્યમાં મર્યાદિતપણે કરી શકતાં હતાં. હવે દેવ થઈને અનેક મહાન શાસનપ્રભાવક કાર્યોની મંગળમાળા સજીવું. તું જરા ય ચિંતા ન કર અને અનન્ય ઉપકારી આચાર્ય ભગવાંતશ્રી વચ્ચસ્વામીજીની ક્ષમા માંગીને એમનું શરણ સ્વીકાર—તારું શ્રેય સાધ.”

પુત્રે આ વાતનો સ્વીકાર કયો. સર્વત્ર જય જયકાર મચી ગયો.

ઉદેપુરના મન્ત્રીશ્વર :

ઉદેપુરના એ મહારાજા હતા. એ ક્ષત્રિય હતા. માંસાહારી પણ હતા. એમણે એક સિંહને પાંખો હતો. એ સિંહ ઉપર એમની અપાર મમતા હતી. રોજ થોડો

સમય એની સાથે ગેલ ક્યાં વિના એમને એનું ન. પડે.
માંસ પણ જાતે જ ખવડાવતા.

આ સિંહનો વિયોગ અત્યંત આકારો થઈ પડવાને
કારણે તો મહારાજા ખાસ કામ સિવાય બહારગામ જવાનું
પસંદ જ કરતા નહિ.

પણ એક વખત એમને ન છૂટકે પંદર દિવસ સુધી
બહારગામ જવાનું થયું. સિંહને મૂકીને જવાના વિચાર
માત્રથી એમની આંખે આંસુ ઊભરાઈ જવા લાગ્યાં પણ
બીજો કોઈ ઉપાય ન હતો.

પોતાના વિશ્વાસુ મંત્રીને બોલાવીને મહારાજાએ
કહ્યું, “તમારા પુત્રની જેમ સિંહનું તમે લાલન-પાલન
કરજો. એને લેશ પણ દુઃખ ન પડે તેની કાળજી કરજો.
એનો પાલક એની બધી જરૂરિયાતોને જાણે છે. તમે
તેની ઉપર સંપૂર્ણ દેખરેખ રાખજો.”

મંત્રીએ મહારાજાની સત્તાને શિરસાવંધ કરી.
સિંહને ખૂબ જ વહાલ કરીને મહારાજા રથમાં ચડી ગયા.

મંત્રી સુસ્ત જૈન હતા. પરમાત્માના એ અનન્ય
લક્ષ્મી હતા. ગરીબોના એ બેઠી હતા. સાધર્મિકોના એ
વત્સલપિતા જેવા હતા, પરનારીઓના સહોદર હતા.
પ્રાણીમાત્રના એ મિત્ર હતા.

સંધ્યા નમતાં જ એમણે સિંહના પાલકને બોલાવ્યો.
વાતચીતમાં એમને એ વાતનો ખ્યાલ આવ્યો કે સિંહનો

ખોરાક માત્ર માંસ છે. માંસ તેને આપવું જ પ્રદે, અન્યથા એ મરવાનું જ પસંદ કરે.

મંત્રીના હૈયે ફફડાટ પેદા થયો. શ્રી રીતે આ ધર્મ-સંકટનું નિવારણ કરવું ? રે ! માંસ ખાવું ! એ જેમ પાપ જ છે, તેમ માંસ ખવડાવવું એ ય પાપ જ છે ! મંત્રીનું અંતર વારંવાર બોલતું હતું.

બીજા દિવસે સવારે માંસ ભરેલો થાળ મૂકવાને બદલે મંત્રીએ ઠંઠાયા ફૂલનું તંપલું અને બે મણુ પુરીનો થાળ પિંજરામાં મુકાવ્યો.

ભોજન લેવા દોડી આવેલા સિંહે આમાં પોતીનું ઘોર અપમાન જોયું. એને વ્યજ્ઞ કરવા ભેરથી ચિચિ-યારીઓ પાડી.

મંત્રી ડગી જવા માટે ધસાર લાગ્યાર હતો. આખો દિવસ સિંહ ભૂખ્યો જ રહ્યો. ત્રણ દિવસનાં વહાણાં વાઈ ગયાં, ત્રણેય દિવસના સિંહે ઉપવસ કર્યા.

મંત્રીના અંતરમાં વિચારોનું ભયંકર ધમસાણ ચાલ્યું. સિંહ મરી જશે તો મહારાજને કેટલો આઘાત લાગશે ? અને આઘાત મહારાજને ભોગ લેશે તો પ્રજાનું શું થશે ? તો... આપદર્મ તરીકે મોટા દોષના નિવારણ માટે માંસ ખવડાવવાનો નાનો દોષ ન સેવાય શું ? મંત્રીના મનમાં આ પ્રશ્ન ઘોળાતો રહ્યો પણ અંતે મંત્રીએ એક નિર્ણય જટજટ કરી લીધો. સત્વશીલ માલસ

માટે આપદર્મની વાતો શોભતી નથી. ચોથે દિવસે સવારે મન્ત્રીએ જાતે જ પિંજરનું ખાર ખોલ્યું. અને પોતે જ સિંહની સામે ચાલી ગયા. જીવનનું આ એક અચરિત્ત હતું. સિંહ મૂઢ બનીને મન્ત્રીને જોતો રહ્યો. મન્ત્રીએ સિંહને કહ્યું, “માંસ વિના જો તારે ચાલે તેમ જ ન હોય તો અનશન ત્યાગ અને મને જ ખાઈ લે. આ સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ મારી પાસે નથી.” આટલું બોલીને મન્ત્રીએ અચિંત પરમાત્માનું શરણ લીધું. અને... ડઘાઈ ગયેલા સિંહે દૂધપાકમાં પોતાનું માંસ ખાઈ લીધું !

સ્વરક્ષાના ઉપાયો માત્ર બે છે.

યથાશક્ત્યર્માં-જિનાજાતું વધુમાં વધુ શુદ્ધ પાલન.

અશક્ત અને દુઃશક્ત્યર્માં—પૂર્ણ સાપેક્ષભાવ.

અર્થાત્ અપાલનનું સતત દુઃખ.

જેણે સ્વરક્ષા હાંચવ કરતી હોય તેનાથી શાસ્ત્રનિરપેક્ષ રીતે. ‘દેશ, કાળ, જમાનો’ વિચારી પણ શકાશે નહિ.

લજિભાવની ભારે ખુમારીથી જેણે શિરે ઉપારી છે; જિનની સઘર્ષી આત્મ્યોને; તે જ મહાત્મા સ્વરક્ષા કરી શકે. વંદન છે લાખ લાખ; તે વંદનીયને.

જરૂરી બે ગુણો!

[૧૧]

શાસનસંરક્ષક કેટલાક મહાપુરુષોના હવન ઉપર આપણે નજર કરી. તેમના હવનમાં શુદ્ધિ, સદ્ગુણિ, ભક્તિ, મૈત્રી, ખુમારી વગેરે ગુણોનો કોઈ અનોખો જગમગાટ જોવા મળે છે. આવી જ કોઈ શાસનરક્ષા અને તે દ્વારા સર્વરક્ષા આપણે ‘પણુ’ સાધવી હોય એ રીતે આપણું પણ હવન—સાક્ષ્ય મૃત્યુની સમાધિસ્થ પગોની પ્રાપ્તિ માટે—જે આપણે જોવા માંગતા હોઈ એ તો ખાસ કરીને બે ગુણો તો આપણે આપણા હવનનાં બધાં પાસાંઓમાંથી બ્યાપકરૂપે પ્રસરાવી દેવા પડશે.

(૧) આપણે લોકહેરીના ત્યાગી બનવું પડશે.

(૨) આપણે અભય બની રહેવું પડશે.

લોકહેરી અને જમાનાવાડ એક જ છે. જે રીતે વાયરો વાય તે રીતે વર્તવું એ સ્વરક્ષા, શાસનરક્ષા કે સર્વરક્ષા માટે અત્યંત જોખમી હવન-પદ્ધતિ છે. આવા માણસો ખુશામતજોરી, ચમચાગીરી વગેરેમાંથી જ જીવ્યા ન આવી શકે. આમ કરીને એમને ‘પોતાનું’ સત્ત્વ અને વ્યક્તિત્વ બે ય ગુમાવવાં પડે.

સત્ત્વ અને વ્યક્તિત્વ વિનાના માણસોની કિંમત કેટલી ! એ શું સ્વરક્ષા ય કરી શકવાના હતા !

રક્ષકોએ તો શાસ્ત્રચક્ષુ જ બનવું રહ્યું. હા; શાસ્ત્રોક્ત દેશ-કાળ પ્રમાણે તે વર્તે તેમાં કશું જ અનુચિત નથી પરંતુ સમય પ્રમાણે વર્તવાની વાતો તો સ્વપ્નમાં ચ વિચારી શકાય નહિ.

સિદ્ધાન્તનિષ્ઠા એ તો રક્ષકોનો મહાપ્રાણ છે. એમના છુવનની કોક ક્ષન્તચ્ચ શિથિલતાના દોષને પણ માફી આપી દેવાની તાકાત એમની અગ્રહણની સિદ્ધાન્ત-નિષ્ઠામાં છે.

જમાનાવાદના ધસી આવતા ભયાનક વંદોળને ભેઈને ભે રક્ષક ડગી જાય; એની સિદ્ધાન્તનિષ્ઠા હાકમઠોક્તમ ધઈ જાય તો એ વંદોળના વિનાશ કરતાં ચ ઘણો મોટો વિનાશ ધર્મીઓના જગતમાં સર્જાય; રક્ષકના શુભ-બાગમાં સર્જઈ જાય.

સિદ્ધાન્તનિષ્ઠા તો મયજ્ઞાસુંદરી જેવી હોવી ભેઈએ; શુર્જરેશ્વર કુમારપાળ જેવી હોવી ભેઈએ.

ચાકતી ગાડીમાં બેસી જવાનું; ભિગતા દેખાતા સૂરજને પ્રભુ નાંખવાનું; કે ચાલુ પ્રવાહમાં એંચાતા રહેવાનું તો બધાયને ફાવે, પણ એમાં રક્ષા કોની થશે ? સત્યને અવગણવાથી કે અધિકારમાં ધકેલી દેવાથી કદાચ લોકોની વાહવાહ મળી જશે પણ પરલોકાકાદિમાં તો તે દરેક વાહમાંથી બિની બિની વેદનાઓની આહ ! ઉત્પન્ન થશે. આ ધંધો કોને પરવડે તેવો છે ?

આપણે માન-સન્માન મળે છે કે નહિ તેની અપેક્ષે લગીરે પરવા ન કરે. રક્ષકો સ્વથી માંદીને સર્વની રક્ષા જ કરવાને બંધાએલા છે. એણે તે માટે મોટા હાકોટાય પાડવા પડે; કોઈની નીંદમાં ખલેલ પડુ પાડવી પડે; અનેકોને કડવા ચ થવું પડે. એને વળી માન-સન્માનની તો આશા જ શેની રાખવાની ?

જેમ વિદ્યાના અર્ધાને અધ્યયનકાળમાં ભૌતિક મુખની આશા રાખવાની ન હોય; રત્નમેદાને જંગ લડતાં જીવાનને કોઈ મોજ માણવાની આશા રાખવાની ન હોય તેમ રક્ષકોએ માન-સન્માનની દૃષ્ટિ પણ રાખવાની ન હોય.

કોઈના માં સામે જ જોઈને જોડે તે રક્ષક નથી. રક્ષક તો શાસ્ત્ર સામે જ જોઈને જોડે; પછી પરિણામ ગમે તે આવે. લાખો લુડાણાઓ સામે સત્યવાદી તરીકે તે એકલો પડી જતો હોય તો પણ તેને કોઈ ચિંતા ન હોય, તે તો સદાનો ‘અમય’ જ બની રહ્યો હોય.

સત્યની જ્યોત તે જલની જ રાખે. કદાચ તેમ કરવામાં મોતને બેટાય તો બેટી લે, પણ મત્સુની છેડલી ખેંચામાં ધરતી ઉપર પડી ગયેલા તેના હાથમાં સત્ય-સિદ્ધાન્તની મશાલ તો જલની જ હોય.

યેલાં રાજની વાત મને યાદ આવે છે. જેને કોઈ દિલ્હીના ઠગે જરોજર છેતર્યો હતો. છ માસમાં દિવ્ય કાપડ બનાવી આપવાનું તેણે રાજને વચન આપ્યું. તે કાપડ મારે તેણે છ માસના સમયમાં સાચાં મોતી, માણેક,

પન્ના વગેરે બહુમૂલ્ય ચીજો મેળવી અને ચોટીદારોને ફાંદી નાંખીને ઘર ભેગી કરી. લાખો રૂપીઆનું આંધણ થઈ ગયા બાદ પણ તેણે કશું જ કશું નહિ.

એક દિવસ દિવ્ય વસ્ત્ર પહેરવા માટે રાજા અધીરો થયો ત્યારે તે વેપારીએ આઠ દિવસમાં દિવ્ય-વસ્ત્ર રાજા-સલામાં હાજર કરી દેવાની ખાત્રી આપી. પોતે જાતે જ તે વસ્ત્ર પહેરાવશે તેમ પણ કહ્યું. પણ છેલ્લે તેણે એક ગંભીર વાત કરી દીધી કે તે વસ્ત્ર તેને જ દેખાશે, જેણે જીવનમાં કદી ચોરી નહિ કરી હોય.

છેવટે તે દિવસ આવી ગયો. રાજાજીવનમાં હજારો માણસોની ઠઠ જામી ગઈ હતી. વસ્ત્રપેટી લાવવામાં આવી. ખરેખર તેમાં કશું જ હતું નહિ. રાજાનાં મૂળ વસ્ત્રો તમારી ઉતારી નાંખવામાં આવ્યાં અને વેપારીએ દિવ્ય વસ્ત્ર પહેરાવવાનું શરૂ કર્યું. પહેરાવવાના માત્ર હાવભાવ સહુએ જોયા, પણ વસ્ત્ર તો કોઈને ન દેખાયું. રાજા પણ અકળાયો. કેમકે તે તદ્દન નવન અવસ્થામાં હતો.

છેલ્લે વેપારીએ સહુને કહ્યું, “જેણે જીવનમાં કદી કોઈ ચોરી નહિ કરી હોય તેને જ આ દિવ્ય-વસ્ત્ર દેખાય છે; બોલો તમને બધાને તે દેખાય છે ?”

ના કોણ કહે ? ચોર કોણ સાબિત થાય ? રાજા કે પ્રધાન પણ બિચારા આબાદ ફસાયા !

બધાએ હાજી હાજી કહ્યું. પછી તો વેપારીએ રાજા સાહેબને બાર ઘોડાની બગીમાં બેસાડ્યા અને નગરમાં

ફેરવા લાગ્યો. લાખો લોકો નગ્ન રાત્રીને બેવા છતાં કોઈ 'ભાઈ' કરવા ય તૈયાર નથી. જે સાચું બોલે તે ચાર સાબિત થાય તેમ હતું.

પણ છેવટે એકાએક ભડો ફૂટી ગયો. એ ટોળામાં કોઈ માણસ પોતાના દસ વર્ષના બાળકને લઈને જિભે હતો. તે બાળક ભેરથી બોલી બેઠ્યો, “બાપા ! બાપા ! રાત્રી તો સાવ નગ્ન છે !”

રાત્રીએ આ શબ્દો સાંભળ્યા અને પોતાનો વડેમ પાકે ધઈ ગયો. ‘કાંઈક’ બદલાઈ ગયાની તેને ખાતરી ધઈ ગઈ. તરત જ બગી રાજભવન તરફ દોડાવી દીધી અને રાત્રી એકદમ મહેલમાં પેસી ગયો !

વેપારીને ફાંસીની સજા ધઈ ! જે બાળક સહજ રીતે અભયને વધું, હતું તે જ લોકોની ‘હાથ હા’માં ન ફસાયું.

જે સ્વરક્ષક બનવાથી માંડીને સર્વસ્વક બનવા માંગતા હશે તેમણે સત્યના—સિદ્ધાન્તના—પ્રતિપાદનમાં અભય બનવું જ જોઈશે. જો તે અભય રહેશે તો ઘણા—ભય-ભીતોને અભય બનાવી શકશે અને જો તે જ ક્યારેક લોકોનીમાં તણાઈને યશ-કીર્તિ આદિ શુભાવવાના ભયથી પરાજિત ધઈ જશે તો ઘણાના જીવનને તે ભયમાં મૂકી દેશે.

જેણે સ્વરક્ષા કરવી હોય; જોટલું જ નહિ પણ તે સ્વરક્ષાથી નીપજતા સૂક્ષ્મનાં અને પુણ્યનાં વિશુદ્ધ બળો પામીને જેણે શાસનરક્ષા, ધર્મરક્ષા સંસ્કૃતિરક્ષા—વગેરેના

મહાપુણ્યવંતા યસોમાં પણ જોડાઈ જવું હોય તે સર્વહિત-
કામી, સર્વકરુણાના ધારક, વિશ્વમાત્રના ચાહક મહાત્માએ
તો લોકહેરીનો ત્યાગ કરવો જ પડ્યો અને અલયનું કવચ
ચડાવવું જ પડ્યો.

અજેન મહાભારતમાં કહેવાય છે કે ભીમ એક
રાક્ષસને ખૂબ સતાવતો હતો. એક દી તે રાક્ષસ ભીમના
લયમાં અને લયમાં જ મર્યો. કમનસીબે તે રાક્ષસના
અસ્થિનાં જ પાસાં બન્યાં; અને તે પાસાંથી જ યુધિષ્ઠિર
જુગારમાં રમવા બેઠો. જેવાં એ પાસાં ફેંકાય કે બાજુમાં
બેઠેલો ભીમ સાચજ ઉપર જોરથી થપાટ મારીને બોલે,
“એ પાસા પડ્યા પોબાર !”

ભીમના શબ્દો એટલી બધી પડકારની ભાષામાં
નીકળતા કે રાક્ષસનાં હાડકાં ભૂતકાલીન લયથી ધ્રુજ
ઊડતાં અને પાસા સીધા પડવાને બદલે લયના માર્યા
જિંધા જ પડી જતા. દરેક વખતે આમ જ બન્યું અને
એથી યુધિષ્ઠિરનો ઘોર પરાજય થયો.

આ નાનકડા પ્રસંગની સૈદ્ધાન્તિક વિચારણા આપણે
કરવી નથી. તેમાંથી માત્ર એક જ તાર ખેંચવો છે કે
લય પાસાને જિંધા પાડે છે; લયની સ્થિતિમાં પાસા
કદી પોબાર પડતા નથી.

સ્વરક્ષકો આ વાતને ખૂબ ગંભીરતાથી વિચારે. જો
તેઓ લય ઉપર સ્વાર નહિ થઈ જાય અને લય જ તેમની;

સ્વરક્ષા, શાસનસ્વરક્ષા વગેરે બધું ય ખાડામાં જઈને પડ્યો, આવું કદી પણ થવા દેવાય નહિ.

રક્ષકો ! જો તમારે અભય બની જવું હોય તો જમાનાવાદની હવાને ભૂલથી પણ સ્પર્શ્યો નહિ અને જમાનાવાદની હવાને સ્પર્શવું ન હોય તો અભય બનીને જ રહેજો.

જે અભય બની રહે છે તે જ બળવાન બને છે. બચબીતમાં વળી બળ કેવું ?

જો આપણે અભય બનીને પૂરા બળવાન બની જઈએ તો આપણી ઉપર કોઈનું આક્રમણ સંભવિત નથી; અને આક્રમણ આવી પડે તો તે સહજ રીતે કે જેથી હારી જાય વિના રહેવાનું નથી.

પાપી તરવો કદી બળવાન હોઈ શકે નહિ. કદી વિજય સાંપડે નહિ. હા...જો ધર્મી તરવો આધીન થઈને નબળા પડી ગયા હોય તો શાંતિ જાય.

હુદ તરવોનો વિજય તેમની બલવન્નર પરનું ધર્મીઓની નિર્બળતાથી જ થઈ શકે છે.

સિંહ બિંધતો જ હોય તો ઉપર કૂદાકૂદ કરી જાય. તેમાં નયન ઉદરોને ભગાડી મૂકવા માટે તો પણ સળવળાટ બસ થઈ પડે છે !

નાદીરશાહ ! પરદેશી-સુલતાન ! ભારતના આર્યોની તાકાતથી એ ધ્રુજતો હતો છતાં એણે ભારત ઉપર આક્રમણ કર્યું અને એના અપાર આશ્ચર્ય વચ્ચે વિજયનું ભ્રમરજા એના હાથમાં સહેલાઈથી આવીને પડી ગયું ! દિલ્હીના બાદશાહે એનું શાહી સ્વાગત કર્યું.

નાદિરને પોતાના વિજયનું કારણ શોધવું હતું. લોજન બાદ અતિથિગૃહમાં આરામ કરવાનો સમય થયો ત્યારે તેણે દિલ્હીના બાદશાહને જણાવ્યું કે, “હમણાં તો હું આરામ કરું છું, પણ કલાક બાદ તમારી બેગમોને મારી પાસે નૃત્ય કરવા મોકલજો.” પરાજિત બાદશાહે એ વાત સ્વીકારી અને બેગમોને જણાવી દીધું.

આ બાજુ નાદિરશાહ પોતાનાં તમામ શસ્ત્રો છૂટા કરી દઈને ખુલ્લાં મૂકીને સુવાનો ડોળ કરતો રહ્યો. થોડી જ વારમાં બેગમો આવવા લાગી અને ખૂણે બિલી રહીને નાદિરને ખુશ કરી દેવાનાં સોણલાં સેવવા લાગી.

થોડાક સમય બાદ નાદિર બિલો થઈ ગયો. તે બોલ્યો, “આટલાં બધાં શસ્ત્રો મારી ચોપાસ પડ્યાં હતાં છતાં એક પણ નારીને નિઃશસ્ત્ર એવા મારી કતલ કરી નાંખીને વેર વાળવાનો વિચાર પણ ન આવ્યો ! ! ! આશ્ચર્ય ! હવે મને સમજાઈ ગયું કે મારા વિજયનું મૂળ ભારતની પ્રજાની બેહદ નિર્મોલ્યતામાં પડેલું છે; નહિ કે મારા બળમાં.”

નાદિરના આ શબ્દો ધ્રુવ જ મહત્વના છે. રક્ષકોએ બે સ્વથી માંડીને સર્વની રક્ષા માટે કટિબદ્ધ બનવું જ હશે તો બધી નબળાઈઓ, ભયાદિની સંજ્ઞાઓને ખંખેરી નાંખવી પડશે.

આ પ્રકરણનો ઉપસંહાર શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને સંભળાવેલા શબ્દોને ટાંકવારૂપે જ કર્યું છે.

“હે અર્જુન ! મનમાં નબળા વિચાર લાવ નહિ. એ નબળાઈઓને ક્રમાવીને છિદ્ર; ભિન્નો થા. અક્રમોક્ષ ન કર. સર્કની જાગમાં ફસાઈશ નહિ. વીરો અને વિદ્વાનો પીતી ગયેલી બાબતોનો, અને સિદ્ધિ ન જ મળી શકે તેવી બાબતોનો કદી ખેદ કરતા નથી.”

જે કાળમાં અતુર્વિંધ સંઘમાં પોતપોતાની કક્ષાની જિનાઝાએણું વધુમાં વધુ અને સુંદરમાં સુંદર પાકન થતું હતું તે કાળ શ્રીસંઘ અને સમગ્ર પ્રજા માટેનો ઉત્તમ કાળ બની રહ્યો હતો.

જે કાળમાં આ વિચરમાં સિયિલતા આવી તે કાળનો શ્રીસંઘ અને સમગ્ર પ્રજા આપત્તિઓનાં અડાળીડ વર્ગોમાં ફસાઈને ભયાનક મુશ્કેલીઓમાં આવી પડી.

આ છે ઇતિહાસનું સ્પષ્ટ-દર્શન.

અને...છેલ્લે...

[૧૨]

ઓ હવત્ત અને શિવત્તથી સર્વ હવો સાથે
સાધમ્ય ધરાવતા ધર્મીજનો !

કતલખાનાંઓમાં ચાલતી પશુઓની અઘોર કત્લેઆમ
સમયની કારખી ચિચિયારીઓ તમને કાને સંભળાતી
નથી ? એમની તીક્ષ્ણ વેદનાઓ તમારી આંખે ચડી
નથી ? ઢગલો થઈને ઢળી પડતી એ કાયાઓ તમારા
ચિત્તપ્રદેશમાં કચારેય ઊપસી નથી ? હાય ! આ બધાને
બચાવશે કોણ ? એમનો બેલી બનશે કોણ ?

નિર્દોષ બિચારા અનંત હવો ! બટાટા, લીલ, ફૂગ
વગેરેમાં બેઠા છે ! એમને શેકી, ભૂંછ, સૂકવીને ખાઈ
જવામાં આવે છે ! રે ! આ બધાને બચાવશે કોણ ?

ઢોર-ઢાંખરની કેવી લાચાર, પરવશ અને બેચેન
દુનિયા ! અનંતશક્તિના એ સ્વામીઓ ખાવા-પીવાનેય
અશક્ત ! પૂર્ણ રીતે સ્વતન્ત્ર ! સંપૂર્ણપણે ગુલામ હશામાં !

નારકની ધરમીના છોડોઓની તો શી કથા કરવી ?
અનંત સુખના એ માલિકો ઉપર મહાદુઃખની તરવારો
ફરી રહી છે. એમને ભડકે જલતી અગનજવાળાઓમાં
ફેંકીને-હવતા સળગાવાઈ રહ્યા છે ! “નહિ મારવાની”

કરુણ કાકલુદીઓ તો અધમ દેવાત્માઓ હતા અને
હુકરાવી રહ્યા છે. અરે ! આમને કોક તો બચાવે !
સાચો રાહ મુઝાડો ! જરૂર કરી નાખ્યાં છે તેમણે રૂઝ !
પણ કોક તો હયા ગુબારો ! તેમની કેવી કરુણ વંદના
ધરતીએ ભણે સંભળાઈ રહી છે !

દેવાત્માઓ તરફ નજર કરો. ઈશ્વર, અનુભવ અને
મિથ્યાત્વના દાવાનગમાં અસંખ્ય દેવાત્માઓ બંધાઈ
ગયા છે !

દેવ-દેવીના અવનકાળની વિરહવ્યથા; કરુણ
વિરહના વિલાપ ! હાય ! સાંભળ્યા સંભળ્યા નહીં
જ રહેવાને સર્જાયેલો આત્મા અનુપિનાં કલ્પેશ્વર
છે ! પરંતુ શુભને ભેદને પ્રભેદ કરવાનું જ
પામેલો આત્મા ઈશ્વરની બળી-ગળીને ખાજુ કરે
છે ! અરે, ઓ ! આ દેવ યયા તો ય અને
નીચે ઊતરી ગયા છે ! એમને કોક ને દેવે
સમજાવો, ઉમાગેથી પાછા વાળો ! દેવે
નથી તેમનાં પાપી પુણ્યોનું વિકરાળ
આત્માઓને ઝડપીને બરણી લેતું !

મર્યાદાના માનવોની પણ દેવે
જેને પરમાત્માએ 'મહાન' કર્યો એ
બૂખ્યો યજ્ઞને કેટલી હદ સુધી
ઓલા ધનાઢ્યોની આલમો તરફ નજર
પાડો !

વાસનાઓનાં મુખ કદી આરોગ્યાં જ ન હોય એ રી
છપનીઆના દુકાળીઆની જેમ ત્રાટક્યા છે; વાસનાઓન
સાધનો ઉપર ! અરે ! અરે ! એમને એટલું તો કહો !
આ બધાં મડદાં છે મડદાં ! એમની ઉપર ન્યાય
ઉડાવે તે તો ગીધડાં કહેવાય છે; ગીધડાં ! આનંદન
શાશ્વત ઝરણાંના સ્વામીઓ ! તમારું તો આ સ્વપ્ના-
વસ્થાનું ચ શુભ નથી !

ઓ ધર્માત્માઓ ! તમને તેવી હબરો સ્ત્રીઓ નથી
દેખાતી; જે દારૂડીઆ કે કોઈ પતિના હાથે મૂઢ માર
ખાતી હોય અને ‘બચાવો બચાવો’ની ચીસો પાડતી
હોય !

તમને એવી હબરો કન્યાઓ નથી દેખાતી ? જેનું
સૌભાગ્ય-કંકણ દૂંકા જ [સમયમાં નંદવાઈ ગયાં હોય !
અને જેથી જે ખૂણે બેસીને રોયા જ કરતી હોય !

નબાપા બની જતાં બાળકો; સ્વપ્નમાં ‘બાપા !’
કહીને ખૂમ પાડતાં હોય !

માતાથી વિખૂટાં પડેલાં સંતાનો ! મા...મા...
કરતાં જ્યાં ત્યાં દોડતાં હોય !

ગરીબો ! બેકારો ! ત્યક્તાઓ ! વિધવાઓ ! યુદ્ધ-
ભૂમિ ઉપર કપાતાં કલેવરો ! બિડતાં ધડ-માથાંઓ !
વધૂટતી લોહીની પીચકારીઓ ! મડદાં ચૂંચતાં ગીધડાંઓ !
હોસ્પિટલોના રોગીઓ ! મરણપથારીએ પડીને છેલ્લાં

અને... છેલ્લે...

ડચકાંઓની તીક્ષ્ણ વેદના ભોગવતા માનવો ! વાચન પાછળ પાગલ બનીને જીવન ફેંટી દેતા ક્રમંત ! વિકારોના ઉદ્વેગને કારણે આંતર-રૂપ સુખથી દુઃખ બની જતી રૂપગર્વિતાઓ ! મુનિ-જીવનથી કષ્ટ પડે તો ભોરિંગ કરતાં ય બૂંડા ભોગના રસાસ્વાદ લેવા મારે મંથર પ્રતિ ડગ ભરતા આત્માઓ !

હાય ! અનંત ચતુષ્પથના સ્વામીઓનાં મુખ સુધય, બુદ્ધિ અને સમયના કેવા કુરચેકુરચ દેખે છે ! દુઃખે અને પાપે !

ઓ ધર્માજનો ! જીવત્વના નાતે જન્મ મરણ બંધુઓ છે ! એમના કર્મબંધન યામુ એક કુલ જીવે છે એક જીવે છે કોઈ સંવેદન ન થાય ? કે ! હજારો જન્મોમાં હજારો મધુ દેડકાં, લાખો ગાંડો અને હજારો પાંદરાં, સસલાં અને છીડાઓ, લાખો કુરંગો, કલેઆમથી, ધનવાનોની આલસીમાં અને પાપોથી થતી આત્મગુણોની કલેશમાં જીવનનાં આર્તધ્યાન અને રીડધર્મો કદાચ થઈ જતી આત્મ-તત્ત્વની સમજ કદાચ વ્યથિત નથી બની શકતા ?

આપું વાયુમંડળ કદાચ કદાચ છે અને ચિચિંચારીઓથી ગમનમાં છે.

શું આ બધાની વચ્ચે મુખ મળી જતું હોય છે ?

શું તેવા સુખમાં આપણને આનંદ છે ? અંગપો નથી ? મજા છે ? બેચેની નથી ?

મારું શું ? એ પછી વાત કરશું. આ બધાનું શું ? એ વાત પહેલી કરવી પડશે.

જો આ સંવેદન આપણને હાડોહાડ લાગી જશે તો એ સર્વરક્ષા માટે આપણે એકદમ સત્તજ બની જઈશું. બધી જ શિથિલતાઓને ખંખેરી નાંખવા માટે દટિબદ્ધ બની જઈશું.

અને... પછી પરમાત્માએ ફરમાવેલી સર્વવિરતિ-ધર્મની; છેવટે દેશવિરતિધર્મની ઉત્તમોત્તમ સાધનાનાં સોપાનો ઉપર ક્રમશઃ ડગ માંડતા જઈશું.

સોક્રેટિસના તત્ત્વજ્ઞાનથી પ્રભાવિત થઈ જઈને મહાન્ કવિ ગણાતા પ્લેટોએ પોતાનો કાવ્યસંગ્રહ બાળી મૂક્યો અને સોક્રેટિસનો શિષ્ય બનીને મોટો ફિલસૂફ બની ગયો.

પરમકૃપાલુ, પરમપિતા, ત્રિલોકગુરુ, તીર્થંકર પરમાત્માની સર્વરક્ષાની પરમ કુટુંબામાંથી પ્રગટી જતી સ્વરક્ષાની ફિલસૂફીથી આપણે પ્રભાવિત થયા નથી ? જો પ્રભાવિત થયા હોઈએ તો એની ખાતર આપણી સઘળી એવણાઓ અને કામનાઓને સળગાવી દેવી જોઈએ.

જો હું એ મહાકુટુંબાનું ગીત પ્રગટ થઈ જશે તો સર્વરક્ષાર્થ અનિવાર્ય અને આવશ્યક એવી સ્વરક્ષા માટે આપણે એકદમ તૈયાર થઈ શકશું. પછી સ્વરક્ષાનું એ જીવન ગમે તેટલું કઠોર ઠાં ન હોય ?

સ્વરક્ષાનું વિશુદ્ધ જીવન જીવનાર એક પણ આત્મા આ ધરતી ઉપર હશે ત્યાં સુધી સર્વ પેલાની આગ ઓઢી શકશે નહિ; સમુદ્રો માઝા મૂટી શકશે નહિ, પાપો પ્રત્યક્ષીને માનવપ્રજાનું આધ્યાત્મિક વ્યક્તિત્વ નાશ કરી શકશે નહિ.

આ બધું ત્યારે જ બનશે; ત્યારે એક પણ આત્મા 'સ્વરક્ષા'ની સાધનાની વેદિકા ઉપર બેસે નહિ હોય !

અહો ! અહો ! એક જ આત્મા સ્વરક્ષાનિનિ-પુણ્યની પણ કેટલી તાકાત !

—કે ધરતીને ય ધીરજ સમી પડે !

—કે સૂરજને ય કાળમાં રહેવું પડે !

—કે સમંદરોને પણ મંત્રવી બનવું પડે !

—કે કાળાં પાપોને પણ સૂરજનાં કંઈ રહેવું પડે !

તો...આત્મવિશ્વાસ પ્રગટાવે મનુષ્યના વિશુદ્ધ પુણ્યમાં એની સર્વસ્વસાધક શક્તિ.

કોઈ નબળા વિચાર એ જ જમાનાવાદનો અંધકાર બેશક વધુ ને વધુ ફેલાઈ રહ્યો છે અને જાગ્યા પાડી રહ્યો છે; પણ સખર ! એક વધુ ધર્મ અને પુણ્યના બળનો પ્રકાશ પણ વધી જશે તેવું અને ગાઢ બની જ રહ્યો છે.

અંધકારનું કામ થઈ રહ્યું છે.

પ્રકાશે પણ એની કૃત્ય હવે આરંભી છે. ભસ્મચક્ર પણ જિતયો છે, હતાશાને હાલ તો આવકાશ છે જ નહિ પણ તે ધન્ય વાયુમંડળનું ગગનેથી અવતરણ કરાવવા માટે આપણે નિમિત્તભૂત તો બનવું જ પડ્યો કેઈ પણ વસ્તુ એકાએક આપમેળે તો જિતરી પડતી નથી કે આવી જતી નથી.

એવું તો આપણું પુણ્ય જ ક્યારેય કે ભસ્મચક્રના વિદાયની વેળામાં આપણું જીવન હોય ! સંક્રાન્તિનાં એ વર્ષોમાં આપણી સાધના હોય ! ભાવીના પ્રકાશમય ભવ્ય ગગનમાં આપણો નિમિત્તભાવ હોય !

આલો, આલો, ત્યારે...જિહો...જિભા થાયો. ખૂબ પોરસ થડે તેવી આ વિચારણા છે. હલદીઘાટીના યુદ્ધના વાતાવરણમાં રાણા પ્રતાપના અશ્વ ચેતકને ય પોરસ થતી ગયું હતું અને પોતાના માલિકની ઇચ્છા મુજબ શત્રુ-સૈન્યમાં ધસી જઈને શત્રુ-રાજા માનસિંહના હાથીના પેટ ઉપર પોતાના પગ ટેકવી દઈને માલિકને શત્રુની અંબાડી સુધી પહોંચાડી દીધો હતો !

રે ! એ હાથીને ય ચેતક ઉપર ખુન્નસ ભરાઈ ગયું હતું, તેથી તેણે કેઈ સૈનિકની તલવાર સૂંઢથી આંચકી લઈને ચેતકના પગ ઉપર ઝીંકી લઈને તેને લંગડાતો કરી દીધો હતો !

ક્ષત્રિયોનાં પશુઓને ય રણમેદાનમાં પોરસ રહે અને સર્વરક્ષાની સુંદર પ્રક્રિયા સાંભળ્યા બાદ આપણને સ્વરક્ષા સાધી લેવાનું પોરસ ન થડે એ કેમ જ બને ?

રે ! સવાયા પણ સવાઈમાં નાટ્યીઓ વેષ પહેરે છે તો ય તેઓ જ સાવ ભગ્ની બન્ય છે. સિંહ બનેલા સવાયા મુખીઓ; પોતાની પૂંછડી સાથે રમત કરતા છેકરાને ત્યાં ને ત્યાં જ ખતમ કરી નાંખ્યો હતો અને વળતે જ દી સતીનો પાઠ લઈને ખરેખર ચિતામાં તે જીવતો બગી મૂવો હતો.

ઓહ ! નકલી વેષ પણ અસલીનું કામ કરી બન્ય તો આપણે અસલી ધર્માંત્માઓ સર્વજીવોની રક્ષા કાળે-સ્વરક્ષાનો અસલી ધર્મ નહિ આરાધી શકીએ શું ?

યાદ રાખો કે જિનશાસન સર્વના હિતનું સાધક શાસન છે. એને વરેલા આત્માને કોઈનું પણ અહિત નેશું બંધ નહિ એટલે સર્વના હિતમાં પરિણામનું જે કોઈ પરિબળ હોય તેને પ્રાપ્ત કરી લેવા માટે મર્યાદા વિના તે રહી શકે નહિ.

સર્વના હિતમાં; રાષ્ટ્રના હિતમાં; પ્રજા, સંસ્કૃતિ અને ધર્મના હિતમાં; જિનશાસનના હિતમાં તે સ્વરક્ષાની સાધના પરિણામનારી હોય તો તેને પ્રાપ્ત કરવા હિત લેણે જ.

તે સ્વરક્ષાર્થ સૂક્ષ્મના જાગનું સર્જન અને પુરવડનું ઉત્પાદન જરૂરી હોય તો તેને પણ તે સાધે.

તે માટે પરમેષિ-શરણાગતિ આવશ્યક હોય તો તેને અચૂક વરે.

સાધકો ! જુઓ, વિશ્વમાં સર્વત્ર ઘોર સંહારલીલા ચાલી રહી છે. નથી માત્ર; ભારતમાં.

કારણ કે સ્વરક્ષાના સાધકો અહીં જ છે. તેમના બળે જ સઘળી અંધાધૂંધીઓને ‘રૂક-જાઓ’નો આદેશ આપેલો છે. જ્યાં સુધી એ બળ જીવંત અને વર્ધમાન રહેશે ત્યાં સુધી કરી આંચ નહિ આવે. એક મુનિનો કે એક સાધ્વીજનો દશવિધ યતિધર્મનો સુવિશુદ્ધ આચાર પણ સઘળી આપત્તિઓને સ્થગિત કરી દેવાનું અપ્રતિહત સામર્થ્ય ધરાવે છે.

બસ ત્યારે; હવે તો સર્વરક્ષાની, સંસ્કૃતિરક્ષાની ‘પરમેષ્ઠિ-શરણાગતિ’ દ્વારા સૂક્ષ્મનું બળ વધારીને સ્વરક્ષા કરો.

આ શરણાગતિનાં બે સ્વરૂપ છે. એક છે; વર્ણ-માતૃકાના ધ્યાનની ભૂમિકા સાથેની જપ, સ્તવ, વગેરે વિધિ-સ્વરૂપ અને બીજી છે; પરમેષ્ઠિની આજ્ઞાઓના ચક્ષાશકચ પાલનસ્વરૂપ—આ આજ્ઞાપાલન એટલે શક્યનું પાલન; અને અશક્ય, હુઃશક્યનો જીવંત સાપેક્ષભાવ.

ઓ સુશ્રાવકો અને સુશ્રાવિકાઓ ! સ્વરક્ષાર્થે તમે સહુ સ્વદ્રવ્યથી; હિજનતા ભાવોદ્ભાસવાળી જિનપૂજામાં લાગી પડો.

ઓ; સાધકો ! શ્રમજ્ઞો ! શ્રમણીઓ ! આપણે સહુ પરમાત્માની આજ્ઞાઓના સુવિશુદ્ધ પાલનમાં લાગી પડીએ.

વિશિષ્ટ કોટિની પરમાત્મા—બ્રહ્મા સૂક્ષ્મ
નમાં બળ ઉત્પન્ન કરશે.

વિશિષ્ટ કોટિનું જિનાસા—પાલન અમુક
સ્વપનની તાકાત બની જશે.

એ ય ભેગા મળીને શાસનશાસ્ત્રી સર્વે સર્વ-
રક્ષા સુધીની તમામ રક્ષાઓનો વડા થાશે.

જય હો; સર્વરક્ષેશ્વર જિનેશ્વરદેવેન્દ્ર !

જય હો; સ્વરક્ષાના આરાધક સર્વદેવેન્દ્ર !



સાગર ! કાર્યનો આરંભ તો પુણ્યના ભેદથી જ થઈ શકે
પણ કાર્યનો યશસ્વી અંત—કાર્યસિદ્ધિ—તે મુશ્કેલી જ સંભવે.

પુણ્યવાનો કાર્યારંભ કરી શકે, પણ મુશ્કેલી જ કાર્યનો
સમજ અંત લાવી શકે.

આપણે આરંભશરૂ ન બનવું કેણ તે મુશ્કેલી
તે મારે : (૧) શાસ્ત્રશુદ્ધ આચાર્યોનું અભિમત.

(૨) અથવા છેવટે તે આચાર્યોને અમુક સારમયું
શિર મુકાવીએ.



ૐ શ્રી હૈત વર્તન ૦

તલાઈ ૧૯૫૦ ના આજીવન.

વરક્ષા કાળે છેવટે આટલું તો અવશ્ય કરો

પ્રતિજ્ઞા-પત્ર

૧. ઉદ્ભટ કપડાં પહેરવાં નહિ.
૨. ખીટી, સિગારેટ, પાન, તમાકુ (માવો) લેવાં નહિ.
૩. સિનેમાનો સદંતર ત્યાગ કરવો.
૪. કંડા પીણું, વ્હાઈસકીમ, બરફ તથા ફ્રીઝનાં મૂકેલી વસ્તુઓ લેવી નહિ.
૫. કામ કે ક્રોધ (વાતના) ઉપન્ન કરતી કોઈ પણ પ્રકારની કથાઓ ન વાંચવી.
૬. માતા-પિતાને હંમેશા પહેલામનું તથા તેમનો અવિનય કરવો નહિ.
૭. દારૂ, માંસ, પરસ્ત્રીગમન, [પરપુત્રુગમન] તથા પત્નાનો-કોઈ પણ ભાગનો જીભાર-સેવવાં નહિ.
૮. નવકારશી કરવી.
૯. કંદમૂળનો ત્યાગ કરવો.
૧૦. રાત્રિભોજન-ત્યાગ.
૧૧. સ્વહૃદયથી જિનપૂજા કરવી.
૧૨. રોજ અડધો કલાક સૂતો કંડસ્થ કરવાં અથવા ધર્મ-યાંચન કે નવકાર મંત્રનો જાપ કરવો.
૧૩. મહિનામાં એાઠામાં એાઠાં ૨૦ સામાયિક કરવાં.
૧૪. દિવસના એક ટંકમાં એક લુખ્ખી રોટલી ખાવી અને તે વખતે આયંજિલના, તપસ્વીઓને લાવભરી વંદના કરવી.
૧૫. [શાસન-સ્થાપના] દર સુદ અગિયારસના દિવસે ઘરમાં એક વ્યક્તિએ તો આયંજિલ કરવું.
૧૬. શાસન-રક્ષા નિમિત્તે દરરોજ ૧૨ લોગસ્સનો કામોત્સર્ગ કરવો.
૧૭. મુખ્ય વ્યક્તિએ ઘરમાં ચારિત્ર્યનાં છપકરણો વસાવવાં.
૧૮. પાંચ કલ્યાણકની પાંચ માળા ગણવી.
૧૯. એાખ્ખી આવકનો એક ટકા “શાસનરક્ષા”ના કાર્યમાં દર વરસે વાપરવો.
૨૦. સંધના સાધારણ ખાતે દર વર્ષે આવકનો એક ટકા આપવો.

જિનશાસનરક્ષા અને જરૂરી સૂક્ષ્મતા પ્રત્યે બહુ ઈચ્છુ



કાયોત્સર્ગની આગવતા

[નિત્ય કાયોત્સર્ગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને જન્મ, મરણ અને પુનર્જન્મનો ચક્રોત્સર્ગ પૂર્ણ કરીને પ્રેરણા વગર લાભ મેળવી શકાય છે.]

એક સમય હતો; ત્યારે જિનશાસનનું અસ્તિત્વ કોઈ સવાલ ન હતો. જરૂર; ક્યારેક અસ્તિત્વની ચર્ચા થઈ ચેલાતો પણ તે જંગમાં લગ્ન બલિદાનની મહત્વને કંડારાતી અને તે જ્વલંત વિગ્ધની સ્થિતિમાં હતું.

આજે તો જિનશાસનના અસ્તિત્વને કેન્દ્ર પડકારાયું છે. તમામ મોક્ષલક્ષી ધર્મનું અસ્તિત્વ પલ્લુ સંદિગ્ધતાના ત્રાજવે તોળાયું છે. સ્વતંત્રતા તે એ અસ્તિત્વ, વ્યક્તિત્વ અને પ્રેરણા ત્રિપાખીઓ જંગ છૂટાય તે સંબંધિત છે. હવે તો સૂક્ષ્મતા વિરાટ અને વિશુદ્ધ મંડળ આપણે આપણું અનન્ય શરણ જણાય છે.

ખૂબ વિચારતાં એક જ ઉપાય જણાય છે. જન્મ વિજયથી વરવાનો... અને તે છે શ્રીજિનશાસનના સંકટપૂર્વકનો લોગસ્સનો કાયોત્સર્ગ. જાણમાં અનેક વખત આપત્તિઓના નિરુદ્ધિ સાથે કાયોત્સર્ગ કરીને જ્વલંત સંકટને જો લાખો લોગસ્સના કાયોત્સર્ગનું સંકટ ઉત્પન્ન થશે તો ગમે તેવાં આક્રમણો જેથી રહેશે. આથી પરમાત્મતત્ત્વ સાથે આપણે તે ઉન્નત વિશુદ્ધ પુણ્યનું પ્રચંડ ઉપાય રહેશે.

આજથી જ શરૂ કરો; આજમાં આજે ૧૨ લોગસ્સને કાયોત્સર્ગ. જોજો; ભાવી પેઢી આપણને અહંકારી, સ્વાયં શરા, મુખરીલ, ધર્મદોહી અને નિર્માલ્ય જાહેર ન કરે-

૭ પૂજનીય સાધુ, સાધ્વીજી ભગવંતો ! આપ પદ સહુ કાયોત્સર્ગ શરૂ કરો અને આપનું પણ 'કાયમ સરનામું' અમને મોકલી આપો. ૭ શ્રી સંઘમાં ઘેર ઘેર સૂક્ષ્મનું પ્રચંડ બળ ઉત્પન્ન કરતો 'કાયોત્સર્ગ' શરૂ કરાવો. અહીં લોગસ્સને બદલે નવકાર ગણી શકાય નહીં. દરેક લોગસ્સ સાગરવર ગંભીરા સુધી ગણવો.

કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ તરફથી બહાર પડતાં

પુસ્તકોનાં પ્રાપ્તિસ્થાનો

સોમચંદ ડી. શાહ

મુલોપા કાર્યાલય, જીવનનિવાસ સામે

પાટલીતાણા (સોરાબ્દ્ર)

સેવંતીલાલ વી. જૈન

૨૦, મહાજનગલી, ૧લે માળે

ઝવેરી બજાર, મુ'બદ્-૨

શ્રી જૈન પ્રકાશન મંદિર

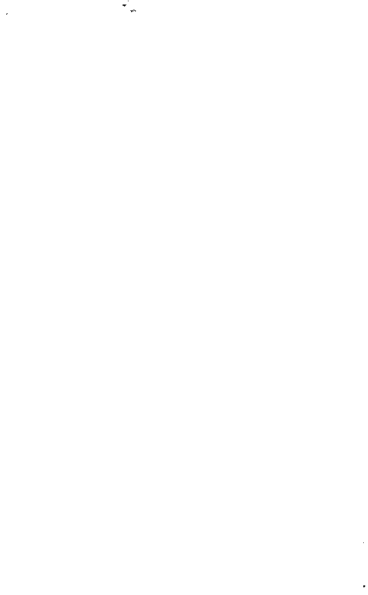
દોશીવાડાની પોળ, કાગુપુર,

અમદાવાદ-૧

શ્રી રાજેશ્વર જૈન પુસ્તક ભંડાર

એસ. ટી. સ્ટેન્ડ પાસે,

રાજેશ્વરી (વાયા-હારીજ)



સંસ્કૃતિધામનાં કાર્યો :

- 'પ્રતિક્રાન્તિ' માસિક દ્વારા શિક્ષિત વર્ગને 'સત્ય' તરફ આગમીગીધણું.
- મંગલવર્ષની ગાડી દ્વારા શ્રી લલિતભાઈ ધામીની રાહબરીનીયે ભારતભરનાં ગામેમાં વર્ષમાં છ મહિનાનો પ્રવાસ કરીને ગ્રામ-જનગણ, યુવાજનગણ અને ધર્મજનગણ.
- ભારતભરમાં વ્યાપક બનેલી હિંસા સામે વિરોધનું અહિંસક આદેશન.
- ટપાલ દ્વારા તત્ત્વજ્ઞાન (પોસ્ટલ ટ્યુશન) યોજનાથી ઘેર બેઠાં તમામ જૈન ભાઈ-બેનોને તત્ત્વજ્ઞાનનું અધ્યયન અને તેની છ છ મહિને કસોટી.
- પૂજ્યશ્રી પાસે તાલીમ પામેલા યુવાનો દ્વારા ઢોડીબંધ નગરોમાં પર્ણપાણ્ય પર્વની આરાધના.
- કમલ પ્રકાશન ટ્રસ્ટ દ્વારા પ્રકાશિત પૂજ્યશ્રીનાં પુસ્તકોનો પ્રચાર.
- માનવ-રાહલ ટ્રસ્ટના અનુકંપા અને સાધર્મિક ભક્તિના ભારતવ્યાપી કાર્યને વિકસાવવા માટે બધી જાતનો સળંગ સહકાર.
- જન્મદિન, લગ્નદિન, પ્રવાસદિન વગેરે પ્રસંગ માટે સુંદર સાહિત્યવાળા 'ગિફ્ટ-બોક્ષ'ની વ્યવસ્થા.
- જૂહુ મુંબઈનાં તમામ ધાર્મિક આયોજનોમાં જરૂરી ધનઓ, ઝંડાઓ, સુવાક્યોનાં બોર્ડ, તોરણો વગેરે અનેક વસ્તુઓની સકળ સંધોને પ્રાપ્તિ.
- ભદ્રેર સ્થળો ઉપર સેંકડો બેસેક-બોર્ડ મુકાવીને તેના લેખન દ્વારા જનતામાં સંસ્કૃતિના આદર્શનું પ્રતિસ્થાપન.

તમામ જૈન ભાઈ, બેનો માટે ઘેર બેઠાં ટપાલ દ્વારા તત્ત્વજ્ઞાન (માસિક)

સંકલનકર્તા : મુનિશ્રી ચન્દ્રશેખરવિજયપલ

સંપાદક : વિદ્યુત જ. ગાંધી

* ૧૫ ડિસેમ્બર '૭૬ થી આરંભ થઈ ગયો છે.

* કૃત્વ વર્તનો દોષ. * એકીસાથે લવાજમ રૂ. ૩૦ ૦ દર ૭ મહિને? પરીક્ષા. [મરજ્યાત] કૃત્વ વર્તના અન્તે મદાપરીક્ષા [મરજ્યાત] અને વિશિષ્ટ પ્રમાણનાઓ. * વિવિધ જ્ઞાન વિષયો [તત્ત્વજ્ઞાન, માર્ગાનુસારી જીવનના ૩૫ ગુણો, ઇતિહાસની ગણકો, શ્રાવક-જીવન] મુલ અને તેના અર્થ વગેરે.

જો “ટપાલ દ્વારા તત્ત્વજ્ઞાન” યોજનામાં અત્યાર મુઘીમાં આપત્રીસસો ઉપરાંત લવાજમો ભરાઈ ગયાં છે, તેનું ત્રીસ:રૂપીઆ લવાજમ ક્યાં ભરશે?

મુ'બઈ

વર્ધમાન સંસ્કૃતિધામ

૬, ધન મેન્જન, ૧ સે માળે

અવંતિકામાઈ જોખસે સ્ટ્રીટ

મારવાડી વિગ્રાજવની બાજુની જમીમાં,

એપેરા હાઉસ, મુ'બઈ-૪

અમદાવાદ

જી. પ્ર. સંસ્કૃતિભવન

૨૭૭૭, નિશાપોળ

રિલીફ ગેડ,

અમદાવાદ-૧

નવસારી

ગમનભાઈ મુનીલાલ ઝવેરી

સોભામાઈ ટેકરની ઉપર,

મધુમતી, નવસારી.

મુરત

સંસ્કૃતિભવન

કેસર-ગઢાર, પાંચમે માળે,

ગોપીપુરા પોસ્ટ ઓફિસની

બાજુમાં, મુરત.

આ અંગેનો તમામ પત્રવ્યવહાર માત્ર મુ'બઈ કાર્યાલય સાથે કરવા વિનંતિ છે.

મુંબઈમાં ધાર્મિક કાર્યક્રમો દીપાવવા માટે મળે—



વર્ધમાન સંસ્કૃતિધામ

૬, ધન મેન્શન, ૧ લે માળે, મારવાડી વિદ્યાલયની બાલુની ગલીમાં,
અવંતિકાબાઈ ગોએલે સ્ટ્રીટ, ઓપેરા હાઉસ, મુંબઈ-૪

બૃહદ્ મુંબઈમાં કોઈ પણ ધાર્મિક પ્રસંગ માટે ધન્યો, ઝંડાઓ,
તોરણો, ભજનો, પ્લાસ્ટીકની ડીશો, સુવિચારનાં બેનરો વગેરે ઉપર્યુક્ત
સ્થળેથી મળશે. આ શયુગારથી આપનો ધાર્મિક પ્રસંગ અર્પ
બની જશે.



એક વાર સંસ્કૃતિધામની મુલાકાતે
અવશ્ય પધારો.



તમારા કોઈ પણ પ્રસંગે 'બીજી ભેટ' આપવા કંરતાં
'વર્ધમાન સંસ્કૃતિધામ તરફથી તૈયાર કરાવેલા [મુનિશ્રી ચન્દ્ર
'શેખરવિજયજીના સર્વોત્તમ પુસ્તકોના] 'ગિફ્ટ બોક્સ'ની જ
'સેટ' આપો. મૂલ્ય રૂ. : ૧૧, ૨૧, ૫૧, ૧૦૧, ૨૦૧, ૩૦૧.

